

Med hjärtat mot jorden

Med hjärtat mot jorden

*Berättelser om ideellt arbete,
skaparlust och samverkan*

Christian Ottosson

Förord av Johan von Essen

Om författaren

Christian Ottosson är en samhällsengagerad författare som här i text och bild delar med sig av berättelser från den ideella myllan i sin hemkommun. Under tre år följde han nio eldsjälur i Huddinge kommun för att förstå och gestalta deras engagemang. Som trädgårdsälskare föll valet på olika odlingsinsatser och som statsvetare knyter han också ihop berättelserna med forskning om natur och hälsa samt om ideellt arbete och samverkan. Som politiskt erfaren på såväl lokal som nationell nivå och tidigare kommunalråd med ansvar för bland annat stadsmiljöfrågor pekar han i boken ut frågor för fortsatta samtal om samverkan mellan föreningsliv och myndighet.

Polysem Förlag

www.polysem.se

© 2025 Christian Ottosson
Polysem Förlag, Huddinge

Författare och fotograf: Christian Ottosson
Layout och design: Henrik Juhlin

Omslagsbild: Dahliarabatt på Strandplanteringen
Tryck via BoD: Libri Plureos GmbH, Hamburg
ISBN: 978-91-989966-1-6

Automatiserad teknik vilken används för att analysera text och data i digital form i syfte att generera information, enligt 15a, 15b och 15c §§ upphovsrättslagen (text- och datautvinning), är förbjuden.

INNEHÅLL

Prolog 11

Förord av Johan von Essen 12

Inledning 17

Från forskningens mylla

Grönytekvaliteter i Huddinge 25

Motstånd & möjligheter i samverkan 33

Med hjärtat mot jorden

Strandplanteringen 49 Grannsamverkansträdgården 73

Stationsparken 97 Bygdegårdsparken 121

Pallkrageodlingen 145 Skogsträdgården 167

Reflektioner och frågor

Eldsjälar, samverkan & grönytekvaliteter 192

När fungerar den lokala samverkan? 208

Epilog 235

Referenser och litteratur 238

Prolog

Idén till denna bok var ett frö som länge hade legat och väntat på rätt jordmån. Och som läsaren säkert vet, krävs det mer än idéer för att skapa en trädgård, eller för den delen att skriva en bok. Näringen, engagemanget och tålamodet – till slut smälte de samman och jag fann sex fantastiska platser att berätta om. Platser där eldsjälarna har vänt sina hjärtan mot jorden och dit alla är välkomna. Platser där ideellt arbete görs med skaparlust. Platser där sammanhållningen stärks.

Boken är skriven med fokus på dem som har inspirerat och välkomnat medmänniskor under många år. Jag ville förstå de ideella krafter som finns i det svenska samhället och som vi behöver som en samlade kraft. Eldsjälarnas engagemang utgör bokens perspektiv och mitt syfte har i första hand varit att skildra storheten i deras vardag.

En annan utgångspunkt är att samverka mellan ideellt aktiva och tjänstepersoner är möjlig, och att relationen dem emellan är komplex.

Med hjärtat mot jorden är en inbjudan till samtal om ideellt arbete och drivkrafterna bakom detta. Boken är delvis ett resultat av mitt eget arbete som kommunalråd och det dubbla uppdrag som detta innebär, att representera både invånarna och myndigheten. Förhoppningsvis har mitt eget hjärta varit tillräckligt nära jorden för att kunna förmedla en del av det engagemang som jag har haft förmånen att möta längs vägen.

Huddinge i februari 2025

Christian Ottosson

Författare, folkbildare och tidigare stadsmiljökommunalråd

Förord

De sju befolkningsundersökningar om medborgerligt engagemang i det svenska samhället som forskare vid Marie Cederschiölds högskola genomfört sedan 1992 visar att drygt hälften av den vuxna befolkningen arbetar ideellt. De flesta arbetar kontinuerligt året runt och en mindre andel vid ett eller flera enstaka tillfällen. Den genomsnittliga arbetstiden varierar mellan 15 och 18 timmar per månad och de allra flesta arbetar inom en ideell organisation i det svenska civilsamhället. Att det ideella arbetet är så omfattande som hälften av den vuxna befolkningen är inte det mest häpnadsväckande, utan att det legat på denna stabila nivå i mer än trettio år.

Trots att befolkningsundersökningarna visat på att det ideella arbetet ligger på en stabil nivå finns det en utbredd oro inom politiken, media och akademien för att det skall minska och bli alltmer fragmentariskt. Särskilt bekymrad är man för att ungdomen inte längre arbetar ideellt och att unga människor inte är medlemmar i ideella organisationer utan formerar sig i lösare nätverk. Bekymret över den oengagerade medborgaren är dock inget nytt. Sedan tidigt 1900-tal har man oroat sig för att människor slutar engagera sig i det gemensamma samhället, men ser vi tillbaka på det svenska samhällets moderna historia är det uppenbart att denna oro hela tiden varit obefogad. Det gör bekymret för den oengagerade medborgaren intressant och tyder på att något viktigt står på spel som man inte vill förlora, men att man inte riktigt litar på människors vilja att frivilligt arbeta för och tillsammans med andra utan att få betalt.

Att människor arbetar ideellt uppfattas ofta som ett uttryck för att samhället är vitalt och att det finns en social sammanhållning. Genom att arbeta ideellt får medborgarna möjlighet att tillsammans förverkliga sina visioner om det goda samhället och kämpa för sina intressen. Därför har det ideella arbetet uppfattats fördjupa demokratin, skapa sammanhållning, ge uttryck för mänsklig omsorg, bidra till integration och ökad folkhälsa, stärka samhällsberedskapen, motverka ensamhet och mycket annat samhällsnyttigt. Men, som de berättelser om hur det är att arbeta ideellt som vi får läsa om i *Med hjärtat mot jorden* visar, arbetar människor ideellt i en brokig och fascinerande mångfald av verksamheter. För de allra flesta handlar det inte om högstämda demokratiprojekt eller genomtänkta strategier för att öka folkhälsan, eller om att bidra till den nationella säkerheten. Tvärtom är det ideella arbetet för de allra flesta en integrerad del av vardagslivet som att vara funktionär vid en idrottstävling, administrera medlemsregister, se till att hembygdsgården kan hålla öppet under helgen, koka kaffe och sitta i möten.

Med hjärtat mot jorden handlar om människor som arbetar ideellt tillsammans för att ge andra möjlighet att njuta av den skaparlust som de ger uttryck för. Ideellt arbete har, precis som blommor, ett värde i sig självt, samtidigt som det bidrar till sammanhållningen i samhället.

Inte sällan bortser dock både politiker och forskare från att de flesta inte arbetar ideellt för att det är särskilt samhällsnyttigt eller ideologiskt genomtänkt. Oftast är det ett sätt för människor att tillsammans med andra bidra med sådant som de tycker behövs i den vardagsverklighet de lever i. Och när de ser att deras insatser bidrar till andra människors liv blir deras ideella arbete mycket meningsfullt. Det ideella arbetet är motsägelsefullt eftersom det för många människor både är något annat än förvärvslivets måsten och privatlivets avskildhet, och

därmed ett slags andrum, samtidigt som det är invävt i vardagslivet. Att gå till en föreningslokal en kväll i veckan eller till en idrottsanläggning på helgen ger en rytm och ett sammanhang för människor som blir så meningsfullt att många fortsätter arbeta ideellt under lång tid. Det hör inte till undantagen att ha arbetat ideellt i en och samma förening i tio-femton år, eller längre än så.

Att det ideella arbetet är viktigt för att samhället skall hänga ihop och vara demokratiskt och för att människor skall känna mening och samhörighet gör att det uppfattas som något som är moraliskt gott och kanske till och med som en plikt. Det är helt enkelt fint att arbeta ideellt och vi förväntas tycka att det alltid är meningsfullt och roligt. Varför skulle vi annars arbeta för andras väl utan att få betalt? Men så är det ju inte alltid, och för att det ideella arbetet inte skall tyngas av kravet på att alltid vara till nytta och glädje måste det få vara så att man tycker det är motigt att bege sig till en fotbollsplan en regnig oktoberkväll för att träna flick- eller pojklaget, städa bygdegården en helg eller rensa ogräs. Låt oss inte ersätta "lönearbetets tysta tvång" med det ideella arbetets "nödvändiga engagemang", och låt oss inte peka ut eldsjälarna som samhällets hjältar. Se i stället till alla dem som på olika sätt och med skiftande entusiasm bidrar till social sammanhållning, demokrati, humanitet och annat viktigt när de trodde att det enda de gjorde var att rensa en rabatt och plantera nya blommor.

Det kommer mycket gott ur ideellt arbete, som existentiell hälsa, ökat självförtroende, nya vänner och en fördjupad demokrati. Men det är också skapande handlingar som är meningsfulla i sig själva, inte bara som ett nödvändigt medel för att uppnå något annat. Att inte njuta av att vi gör något för och med andra är som att göra sig blind för den skönhet som blommor och växter erbjuder oss, utan något annat syfte än att bara vara. Genom att låta oss ta del av människors berättelser

om deras ideella arbete med att göra gemensamma ytor vackrare gör denna bok oss uppmärksamma på det ideella arbetets mångtydighet och komplexitet och att det ibland kan väva människor samman i upplevelsen av att de tillsammans fick något att växa utanför dem själva.

Johan von Essen

Professor i livsåskådningsforskning med inriktning mot civilsamhällesstudier, Centrum för Civilsamhällesforskning vid Marie Cederschiöld högskola.

Inledning

I skärningen mellan skapandets kreativitet, jorden under naglarna och ett nyfiket hållbarhetsperspektiv ligger de stenar som vi behöver lyfta på. Som doftande dagar med våraktig vind, som en solig sensomardröm, som vilan i varma leenden människor emellan. Så vill jag att berättelserna får fart och sprids till samhällsengagerade läsare, till trädgårdsintresserade och till tjänstepersoner i offentlig sektor. För att möjligheten att påverka samhället finns för oss alla. För att civilsamhället gör Sverige starkare. Och för att visa hur drivkrafterna hos Habib, Shabnam, Karin, Oscar, Annsofi, Lasse, Riitta, Margaretha och Christian har fått dem att vända sina hjärtan mot jorden.

Den ideella livsstilen ropar ut sin vilja till samverkan med omvärlden och blir, i just det mötet, ett bidrag till hållbar utveckling. Men att vilja samverka och att faktiskt mötas är två olika saker, så vilka är egentligen problemen för att bygga en fungerande lokal samverkan med till exempel kommunen? I över tre års tid har jag följt dessa ideella initiativ och pågående verksamheter, för att kunna berätta om eldsjälarnas engagemang och vardag. Dessförinnan följde jag som kommunalråd den lokala samverkan på nära håll och jag blev med tiden alltmer nyfiken på att bättre förstå det omfattande ideella arbetet som görs.

Att människor engagerar sig ideellt skapar en mängd olika värden på allmänt tillgängliga platser i vårt älskade land. Jag begränsar mig här till Huddinge kommun, söder om Stockholm, eftersom det är där min erfarenhet finns. Det handlar om nio personers frivilliga arbete med odling och skaparlust på sex allmänna grönytor, som alltså är tillgängliga för alla. Verksamheterna är odlingsinsatser, men bokens

frågor kring samverkan är relevanta även för annat ideellt arbete. Min förhoppning är att reflektioner i boken ska bidra till att civilsamhälle och myndigheter kan mötas. Men det mötet är ingen självklarhet. En förenings fleråriga, extraordinära insatser får inte nödvändigtvis genomslag i ett samarbete med kommunen året därpå. Och för kommunen – som behöver skapa relationer med det civila samhället för att nå sina mål om hållbar utveckling – kan eldsjälarnas verksamheter framstå som spretiga och svåra att överblicka.

Begrepp som eldsjäl, förening, ideell kraft och civilsamhälle används här synonymt och kan lindas runt en kärna av att arbeta konstruktivt för ett intresse som är gemensamt, allmänt och större än det strikt privata. Engagemanget i det ideella arbetet förstås som ett behov av mänskliga gemenskaper, att känna samhörighet och att få bidra kreativt till sin närmiljö. För kontakten mellan ideella och myndighet har jag valt att använda begreppet samverkan. I vissa sammanhang används i stället samspel eller samarbete. I boken innebär samverkan en någorlunda regelbunden kommunikation och åtminstone en rörelse mot att samarbeta framöver.

Odling är en folkrörelse som håller oss friska. Ett växande träd av forskning visar att fysisk och mental hälsa gynnas av umgänget med naturen, som om vi människor mår bra av just de gröna och fria sammanhang som vi en gång kom ifrån. När jag själv fick möjlighet att odla min egen trädgård öppnades nya dörrar och min fritid fylldes snabbt med grävande, planteringar och många timmars trädgårds-skötsel. Min trädgård blev ett skapande och ett hälsorum på kanske samma sätt som landets flera hundra tusen hektar stora trädgårdsytor idag utgör en enorm tillgång. Och det finns många böcker om hur vi kan experimentera i vår *privata* trädgård. I denna bok vill jag dock lyfta fram drivkrafterna bakom att frivilligt ta hand om *offentliga* platser.

Människor engagerar sig i skötsel av sådana grönytor, där de får stor användning av sin kunskap och kan pröva sina idéer. Det ideella arbetet skapar inte bara trivsamma platser som vi alla kan må bra av – det är också en konstform och en medmänsklighet. Skaparlusten i att odla blir en konstform i samma stund som du stiger ner i den växande världen av barkmull, rötter och stjälkar och accepterar att ingenting mer kommer att bli sig likt. Att odla tillsammans med andra gör att du får tillföra dina perspektiv och din erfarenhet samtidigt som du lär dig av andra hur platsen kan utvecklas. Det öppnar upp för en gemenskap, en nyfikenhet och en förmåga att fånga upp nya idéer – kort sagt ett slags medmänsklighet. Ett stort ord som passar för de insatser som görs utan tanke på ekonomisk ersättning – som görs för att få se andra njuta av platsen.

Jag har skrivit den här boken för att ge inspiration. De människor som du möter här lägger ner mycket energi på sin verksamhet och de har, en livsgnista och ett ansvarstagande utöver det vanliga. Denna ideella livsstil förtjänar att lyftas fram och berättas om. Det är min förhoppning att såväl samhällsengagerade medborgare som trädgårdsintresserade personer ska finna boken läsvärd. Den innehåller berättelser om hur skaparlusten har utvecklats och den lyfter fram konkreta exempel från olika typer av växtplatser. Dessutom vill jag bidra till en dialog om samhällelig samverkan utifrån ett hållbarhetsperspektiv, varför jag hoppas att myndighetsrepresentanter och tjänstepersoner också får glädje av boken.

De gröna fingrarna gör det som ingen kanske uttryckligen har bett om, men som många gläds åt. Till exempel gick Strandplanteringen, som jag berättar om i tredje kapitlet, från att vara en ganska oansenlig och skräpig strandzon till att bli ett blomstrande promenadstråk där många idag gärna sätter sig ner och njuter. Jag tror att det var någonstans där, i den första rabatten tillsammans med eldsjälens Habib Iddrisu, som det där fröet till den här boken lades i jorden. Jag minns att jag barfota

en dag ivrigt hjälpte till att luckra upp jorden med hans jordhacka från Ghana. Ett frö av den sorten som gör att du kliver rakt in i en kreativ verksamhet – och kanske först senare inser hur långt engagemanget bär. Som att skriva en bok till exempel. Eller som Habib själv uttrycker det:

*Om man får stöd bakom sin kreativitet, då är man fri. Trädgård är livet. Jag kan se på en blomma som ett barn och följa hur den växer. Det som driver mig är att barn och ungdomar ska må bra. De behöver uppleva livet och få egna drivkrafter i sina liv.
– Habib, Strandplanteringen*

Dessa Huddingeberättelser må vara okända, men de står i förbindelse med andra odlingsinsatser runtom i världen. Olika typer av planteringar och gröna stadsmiljöer förenas i erbjudandet om en plats som vårdas där besökarna själva kan vila och växa. Ingen verkar i ett vakuum och från mitt perspektiv har såväl berättande som forskning viktiga roller. Berättelserna i boken föds och fungerar i sin lokala kontext, men de berikas därför också med kunskap som är generell. Den första delen av boken handlar om ett urval av forskning om grönytor och samverkan och utgör ett slags fond av kunskap till fortsättningen (med referenser sist i boken). I den andra delen tar våra eldsjälars plats med sina berättelser och i den tredje delen återknyter jag till forskningen och reflekterar kring vad som skapar en fungerande samverkan.

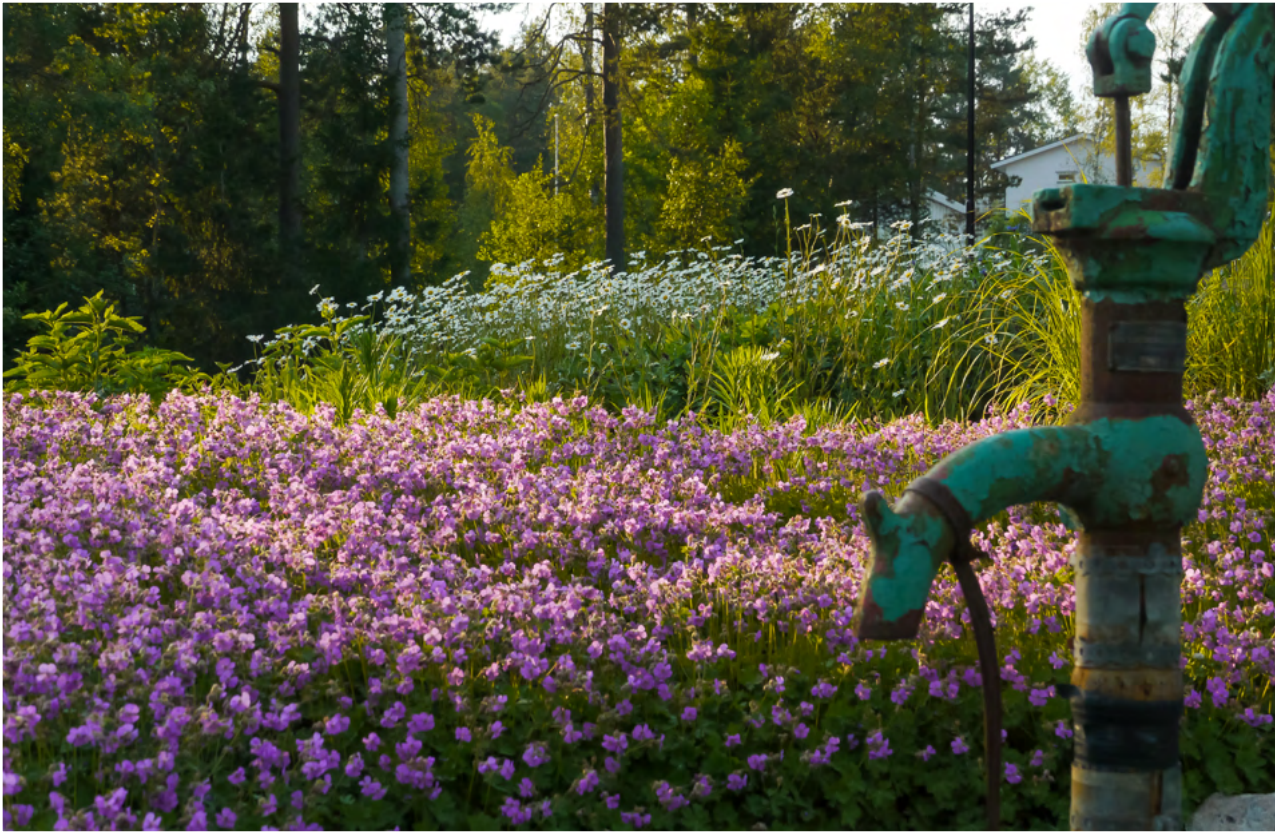
I Huddinges fall går det inte att komma ifrån att kommunen är mer känd för sina stora naturområden än för sina vackra stadsmiljöer. Jag tänker dock som så, att om vi finner dessa eldsjälars i denna kommun så lär vi göra det lite varstans, och att forskningen hjälper oss att se detta. Platserna i boken kan ses som representanter för den där markplätten,

torgytan, strandremsan eller skogsbiten som skulle kunna glädja fler – om de ideella krafterna släpptes loss.

Slutligen några ord om bildmaterialet. Ambitionen har varit att visa bredden i växturvalet och att tydliggöra den kreativitet som finns på platserna. Samtliga bilder visar delar av de sex ideella verksamheterna med fokus på sommarhalvåret, då aktiviteterna är som störst. Och om du som läsare, med hjälp av bilder och text, kan känna något av doften och vinden på dessa platser, så är det nog skönheten som har vunnit ändå. Den som ryms i det kvällsljumma sommarljuset som faller på backnejlikor, stenfruktträd, tulpanbäddar, schersminbuskar, spadtag och petunior. Den skaparlust som kan inspirera oss alla att använda våra drivkrafter, och att sträcka ut en hand för samverkan med fler. Den som bor i eldsjälarnas trummande grävande och förkroppsligas i de ideella planteringar som de har skapat. Den skönhet som har skapats med engagemang och som egentligen inte går att fånga varken med ord eller bild.

Men låt oss göra ett försök.

Från forskningens mylla

Kapitel 1:

Grönytekvaliteter i Huddinge

Så min plats är Huddinge, en expansiv kommun som är näst störst i Stockholmsregionen efter Stockholms stad, grannen i norr. Med 16 kommundelar, mer än 300 föreningar och över 50 parker är Huddinge både en storstadskommun och ett diversifierat område med många lokala centrumområden med olika karaktärer. Huddinge kommuns planer på utveckling i kommundelen Flemingsberg hör till landets större exploateringsprojekt. Samtidigt har Huddinge en stor del av den totala ytan skyddad som naturreservat, omkring 40 procent. Vardagen med stora villaområden, aktivt föreningsliv och prisat naturvårdsarbete utgör på sätt och vis en kontrast till de stora infrastrukturprojekten.

De ideella krafterna som lyfts fram i denna bok är invånare vars vägar har korsat mina egna och som har lagt ner mängder med tid på att förverkliga sina idéer. I arbetet med boken har jag sökt efter människornas egna drivkrafter, efter hindren som de har stött på längs vägen och efter lärdomar av olika slag. Jag har genomfört intervjuer och ställt frågor om hur de själva har samverkat med andra och vilka möjligheter som finns i framtiden. Så vilka är då bokens huvudpersoner?

Nio eldsjälar i Huddinge

Först ut i bokens andra del är *Strandplanteringen*, kapitel 3, med Habib Iddrisu och Shabnam Nikpour. De har med ett engagemang utöver det

1. Sommarskymning i Grannsamverkansträdgården i Gladö. 2. Intill Pallkrageodlingen i Visättra växer rosor och hibiskus.

vanliga utvecklat en palett av möjligheter för unga och gamla, däribland planteringarna vid stranden i Vårby.

Därefter följer *Grannsamverkansträdgården*, kapitel 4, med Karin Eriksson Holmberg. Hon tar vara på en högt belägen och bergig plats i Gladö och skapar en vacker och hållbar trädgårdsodling, samtidigt som hon engagerar sina grannar i arbetet.

I kapitel 5, *Bygdegårdsparken*, möter vi Oscar Hjärre. Han står stadig som ett granitblock som ledare för en grön, lummig oas och en folklig park i Trångsund, som likt en flyttfågel om våren ständigt kommer tillbaka med nya sätt att bedriva arbetet.

Stationsparken, kapitel 6, presenterar Annsofi och Lasse Lehman. De är sedan många år ideella krafter i Snättringe Fastighetsägareförening och på samma gång en konstruktiv garant för en välkomnande, välvårdad och trygg plats vid den välbesökta pendeltågstationen i Stuvsta.

För *Pallkrageodlingen*, kapitel 7, ansvarar Riitta Fagerström. Hennes gröna fingrar utsmyckar sedan länge det allmännyttiga bostadsbolagets bostadsgårdar i Visättra, med stora doser optimism, nära grannkontakter och ett självlärt trädgårdssinne.

Slutligen möter vi *Skogsträdgården*, kapitel 8, med permakulturodlarna Margaretha och Christian Odberger. De har med sin kunskap engagerat många i en omvandling av markanvändningen i Myrängen och Rågdalen, precis på gränsen mellan Huddinge och Stockholm.

Några röster inifrån kommunorganisationen kommer att lyftas fram, där jag har bedömt att det kan berika bilden. För att kunna säga något om hållbar samverkan har det varit viktigt att även lyssna på några av myndighetens representanter. Jag har valt att anonymisera dessa myndighetspersoner för att inte fokus ska hamna på enskilda medarbetare. Min utgångspunkt är att alla människor gör sitt bästa, såväl eldsjälur som kommunala medarbetare. Förhoppningen är därför att

jag, givet min egen lokalpolitiska erfarenhet och valet av bokens ideella perspektiv, har lyckats med att göra plats för olika perspektiv.

Förutom Pallkrageodlingen – som ägs av det kommunala fastighetsbolaget Hüge – tillhör de övriga ytorna i boken Huddinge kommun. Enligt detaljplanerna är de allmän platspark, alltså grönytor som ska vara tillgängliga för allmänheten.

Inspiration från forskning om grönytor

Den här boken lyfter fram ideellt arbete som skapar vackra, gröna, offentliga rum. I de konkreta exemplen finns mycket att inspireras av, men jag vill också placera insatserna i en kontext och stimulera till dialog om hur samhället bemöter ideella krafter. Jag kommer därför i detta och i nästa kapitel ta upp reflektioner från relevant forskning. I slutet av boken, efter kapitlen om de sex verksamheterna, kommer jag att sammanfatta några egna reflektioner.

Referenserna i forskningen blir ett slags utgångspunkt och en struktur för kapitel 3-8. Detta i form av en indelning i tre avsnitt, som strukturerar alla sex berättelserna enligt följande ordning: a) platsen som eldsjälarna har valt b) växterna som finns där och c) människorna som gör det möjligt. Förhoppningsvis kan vi med denna struktur lyfta perspektivet och underlätta för en senare diskussion om samverkan med kommunen.

Denna indelning eller struktur kombineras i boken med delar av en modell som har stöd i epidemiologiska studier av grönytonas kvaliteter. Denna forskning fokuserar på relationen mellan dels människors behov, dels karaktären hos varje grönyta. Sveriges Lantbruksuniversitet har varit pådrivande i att öka kunskapen om grönytonas betydelse för vår egen hälsa, inte minst genom det arbete som professor Patrik Grahn ligger bakom.

Som sammanhållande begrepp för platserna har jag i boken valt just *grönyta*, för att inte tappa alltför många nyanser av det som ryms i de kommunalt ägda platser som jag lyfter fram. Det som forskningen lyfter fram är att det finns så kallade grönytekvaliteter, som kan ses som ett slags framgångsfaktorer för att skapa värdefulla grönytor. Det finns åtta grundläggande upplevelsedimensioner – så kallade *perceived sensory dimensions* – som är viktiga för oss människor. Sammanfattningen av olika studier ger oss en karta för att förstå grönytornas betydelse, som jag här har hämtat från Jonathan Stoltz och Patrik Grahn. Av forskningens åtta dimensioner är tre särskilt relevanta för de relativt små grönytor som är aktuella i denna bok:

- » **Tillflykt:** en plats som ger möjlighet att slappna av, antingen på egen hand eller i små grupper. Där finns skydd där du kan se men inte synas, som stärks av exempelvis träd och variation av olika material på platsen.
- » **Variation:** en plats med mångfald och möjlighet att uppleva olika färger, former och strukturer för växter och material. Där erbjuds en viss komplexitet och en bredd av upplevelser.
- » **Mötesplats:** en plats som bidrar till en känsla av närvaro med andra människor, där vi inte behöver vara helt ensamma. Där ges möjlighet att delta i, eller betrakta, mänskliga möten.

Bokens berättelser betraktas därför inte bara utifrån eldsjälarnas eget perspektiv utan även utifrån denna kunskap, där de tre grönytekvaliteterna kombineras med nämnda struktur för varje kapitel. Den kombinerade strukturen för bokens andra del (kapitel 3-8) ser ut som följer och är samma i alla sex kapitel.

De här tre grönytekvaliteterna – de engelska termerna är *shelter*, *diverse* respektive *social* – kan samexistera på ett sätt som gör att de

stärker varandra och förtydligar det värde som grönytorna har för besökaren.

Grönytornas betydelse för hälsan

Eftersom min utgångspunkt är att det ideella arbetet bidrar till en hållbar utveckling – genom att både skapa samarbeten kring allmänna platser och bidra till folkhälsan – vill jag förekomma berättelserna med lite kunskap om grönytornas betydelse. Förhoppningen är att kunna sätta in insatserna i en kontext, men utan att helt gå vilse i en teoretisk

Avsnitt i respektive kapitel	Grönytekvalitet i fokus
Platsen för odlingen	Tillflykt
Växterna i planteringen	Variation
Människorna bakom insatsen	Mötesplats

diskussion om vad hållbarhet faktiskt är.

En mycket stor del av sjukskrivningarna i Sverige beror på stressrelaterad psykisk ohälsa, med stora kostnader till följd för människa och samhälle. Internationell forskning har länge pekat på naturens hälsopotential, och Patrik Grahn och andra har gjort studier i en rad svenska städer.

Att vistas utomhus i naturen ger oss dagsljus, en minskad risk för depression och en positiv reglering av dygnsrytmen. Det aktiverar också alla våra sinnen, vilket i förlängningen bidrar till avslappning, bättre sömn, förbättrad koncentrationsförmåga och ökad motståndskraft mot sjukdomar. Kroppens förmåga att hantera stress stärks och

det finns även studier som påvisar ökad kreativitet och bättre humör som resultat av utevistelse.

Naturmiljöernas betydelse för att förbättra måendet antas vara störst när vi är som mest sårbara, och kvaliteterna i naturen måste då främst kommunicera trygghet och kravlöshet. Kommunikationen antas ske via hela kroppen och alla sinnen, där den känslomässiga kommunikationen är mer framträdande hos dem som mår sämst. Denna ordlösa, emotionellt präglade kommunikation kan växla till att bli mer symbolisk och kognitiv. – Grahn

Citatet understryker också att kommunikationen mellan människa och natur ser olika ut, beroende på hur de båda mår. Självtänker jag att det handlar om en relation, som vi människor kan välja att öppna upp för. Bjuda in, som en nära vän från förr. Eller som Åsa och Mats Ottosson, två andra forskare inom området, uttrycker det: "Naturen har alltid varit människoartens hemvist och det är våra djupt rotade erfarenheter av den tillvaron som förklarar hur vi reagerar när vi sitter under våra korkekar och bara duger."

Några möjliga förklaringar till varför det är bra att vistas i grönytor är att de erbjuder vila för hjärnan, att det sedan urminnes tider är bekanta miljöer som inte kräver ansträngning, att de stimulerar vår nyfikenhet, att de bidrar till fysisk rörelse samt att de erbjuder estetiskt värdefulla upplevelser.

Närheten till dessa platser trumfar det mesta. Utifrån denna forskning verkar nämligen människor ha större hälsoproblem ju längre bort från grönytor som de bosätter sig. Hälsoeffekten är tydlig för exempelvis stress, hjärt- och kärlsjukdomar och diabetes. Ett genomsnittligt tröskelvärde är att grönska bör finnas högst 300 meter från bostaden,

samtidigt som skillnader i hälsa kan ses redan vid avstånd över 50 meter. Att tillgängliggöra grönytorna genom att odla och plantera är därför ett viktigt sätt att stärka folkhälsan.

Ett begrepp i denna forskning är *stepping stone*-effekter, som innebär en positiv effekt av att ha nära till en väldigt liten grönyta. Denna yta ska gärna vara synlig från exempelvis bostadens fönster så att människor lockas dit. Det är också denna typ av grönytor som lyfts fram i den här boken.

För att bidra till folkhälsan pekar forskarna på ett antal barriärer som minskar användningen av grönytor. Det handlar om att platser besöks mindre om de är dåligt skötta, nedskräpade och erbjuder låga upplevelsevärden. Det gäller därför att utforma och förvalta dessa platser på ett sätt som balanserar människors behov av utrymme och ensamhet med behovet av socialt sammanhang och upplevelser. Ett annat samband är att värdet av att ha nära till grönområden är särskilt stort för människor som har sämre hälsa, samt för personer med lägre inkomst och utbildning.

Den som har en vänskaplig och nyfiken relation till sin levande omgivning kan omöjligen betrakta naturen som en läskig plats att vara på. Ju mer glatt umgänge med de andra arterna man ägnar sig åt, desto lägre blir tröskeln när man verkligen behöver gå ut; när man känner sig stressad eller ofokuserad eller bara olycklig i största allmänhet. – Ottosson och Ottosson

Forskningen pekar också på att grönytorna behöver skötas om för att vara attraktiva att besöka. Att exempelvis Stationsparken sköts av fastighetsägarföreningen som på eget initiativ har bidragit till skräpplockning och beskärning har därför stor betydelse, trots att det kanske

inte ”syns” på samma sätt som en iögonfallande plantering. En stor lönn kan vara den där korkeken som gör att vi kan vila precis när vi behöver det.

Sammanfattningsvis bedömer jag att de tre grönytekvaliteterna tillflykt, variation och mötesplats bidrar till att stärka folkhälsan. Min förhoppning är att det är just sådana kvaliteter som dagligen skapas genom engagemanget hos Habib, Shabnam, Karin, Oscar, Annsofi, Lasse, Riitta, Margaretha och Christian.

Kapitel 2:

Motstånd & möjligheter i samverkan

Som kommunalråd har jag på nära håll sett hur skaparlusten hos enskilda invånare driver på utveckling lokalt, ibland i samverkan med kommunala tjänstepersoner. Medan vardagen för de sistnämnda präglas av ramar och regler – riktlinjer och manualer och handlingsplaner och strategier och överenskommelser – är de ideella krafterna friare att experimentera. För eldsjälarna är det ofta genomförandet som gäller. Utan deras drivkrafter och tålamod skulle platserna se annorlunda ut. Det är den långa kedjans sista hand som vågar satsa och trycker på knappen; det är solens längsta utsträckta strålar som får allting att gro och blomma ut.

Kommuner och fastighetsbolag lägger ner stora summor varje år på att underhålla parker, iordningställa planteringar och städa våra stadsmiljöer. Samtidigt finns det eldsjälarna som är beredda att bidra med både tid och kunskap för att skapa grönytekvaliteterna tillflykt, variation och mötesplats. Jag är nyfiken på hur vi kan föra ett samtal om hur samhället bättre kan ta vara på dessa krafter. En annan, återkommande fråga i mina samtal med ideella krafter är hur samhället – framför allt kommunen som närmaste myndighet – ser på de personer som skapar dessa initiativ.

I detta kapitel vill jag introducera några frågeställningar om samverkan. En av bokens eldsjälarna sa till mig en dag att ”vi jobbar alla för samma sak

oavsett om man sitter på ett kontor på kommunen eller jobbar ideellt.” Det är lika enkelt som kraftfullt, och stämmer väl överens med mitt perspektiv om samhörighet. Detta perspektiv tydliggör det samarbete som, när man talar om olika organisationer, brukar gå under benämningen samverkan. Så vilka möjligheter finns det att göra verklighet av denna samverkansanda och vilket eventuellt motstånd finns det?

En diskussion om hur samhället ska hantera grönytor, särskilt i urbana miljöer, behöver rimligen inkludera en mängd olika aspekter eller funktioner. Då behövs kunskap, både från forskning, beslutsfattande och från enskilda verksamheter:

Sådan kunskap kan inte bygga enbart på akademisk forskning, utan måste genereras i ett samarbete mellan flera aktörer, där akademikern, planeraren, intresseorganisationen och användarna - och kanske framförallt icke-användarna - medverkar... [och] som inkluderar allt från lokal kunskap till de erfarenheter som byggs upp inom olika professioner. - Dahlberg och Borgström

En av de forskare som har intresserat sig för frivilliginsatser och vad som får dem att fungera är docent Sara Borgström vid Kungliga Tekniska högskolan. Bland frågeställningarna som hon och hennes kollegor undersöker finner vi *samverkansfaktorer* som möjliggör lokala hållbarhetsinitiativ. Dessa faktorer bidrar till tydliga roller och stöd för de ideella krafterna.

Förutom Borgströms forskning hämtar jag även inspiration och kunskap från Centrum för civilsamhällesforskning vid Marie Cederschiölds högskola. Professor Johan von Essen är en av forskarna som arbetar med det som kallas för medborgerligt engagemang inom det svenska civilsamhället. Tillsammans med Borgströms forskning utgör

1. Oscar bjuder in de lokala politikerna för samtal i Bygdegårdsparken. 2. Tillsammans med en granne förbereder Shabnam nationaldagsfirandet vid Strandplanteringen.

det grunden för det som jag här kallar för samverkansfaktorer, det vill säga frågor och aspekter som bidrar till en fungerande samverkan mellan ideella och myndigheter.

Nåra ord helt kort om projektifiering och konkurrens om mark. Båda är nämligen faktorer som har lyfts fram i forskningen, men som jag under arbetets gång inte har funnits anledning att skriva så mycket om. Så kallad projektifiering innebär en överdriven användning av projektformen för att åstadkomma resultat, med risken att fokusera alltför snävt på tidsbegränsade projektmål eller enbart en viss uppfattning om vad som behöver göras. Konkurrens om marken kan försvåra processerna för att hantera stadsmiljöernas sociala och ekologiska utmaningar, då trycket på grönytorerna ökar. I mina berättelser är alltså dessa två faktorer inte särskilt tydliga.

Faktorer för hållbar samverkan

Låt oss nu titta närmare på samverkansfaktorerna för samverkan mellan ideella och myndighet. Resten av detta kapitel består av ett slags pusselbitar som bildar en bakgrund för berättelserna i kommande kapitel.

Till att börja med är inkludering ett slags överlevnadsfråga för civilsamhället, som innebär att det hela tiden finns ett värde i att nå ut till potentiellt nya eldsjälarna. Vidare lyfter forskare fram kommunikation och kontinuitet som två olika men kanske relaterade faktorer som bidrar till en lyckad samverkan. Dels handlar det om ömsesidigheten i kontakterna mellan ideella och kommun, dels är det en fråga om att få det att fungera över tid.

En annan framgångsfaktor är förmågan att agera utifrån ett helhetsperspektiv. När detta inte fungerar blir rollerna ofta otydliga, vilket leder till problem för de frivilliga. Eftersom forskningen också pekar på att stadsodling inte alltid har varit långsiktigt hållbar i brist på

kompetent ledning och förvaltarskap, inbegriper kontinuitet även fritidsodlarnas egen förmåga att sköta platsen.

Från de ideellas perspektiv finns, slutligen, ett behov av frihet att vara innovativ, samtidigt som de ibland kan uppleva att kommunerna jobbar kortsiktigt.

För Huddinge gäller att kommunen inte har haft en övergripande strategi för ideella krafter på det sätt som finns för exempelvis näringslivet. Vissa av verksamheterna i boken är kända av kommunens tjänstepersoner, andra pågår i det tysta. Tjänstepersonerna har inte på förhand någon tydlig struktur eller inriktning att falla tillbaka på, när eldsjälarna knackar på med sina idéer.

Att vara nära naturen bidrar enligt forskningen till vår hälsa, det såg vi i förra kapitlet. Det finns också studier om sambandet mellan ideellt engagemang och hur vi mår. På både ett biologiskt och ett psykologiskt sätt påverkas vår hälsa positivt av att delta i ideella organisationer och nätverk. Det innebär att aktiviteterna på de sex platserna i den här boken troligen bidrar till en ökad hälsa, inte bara genom att de skänker en kontakt med naturen utan även genom att de skapar meningsfulla aktiviteter i gemenskap.

De som är frivilligt aktiva har ... i genomsnitt bättre hälsa än de som inte är frivilligt aktiva. Skillnaderna i självskattad hälsa mellan frivilligt aktiva och icke aktiva kan inte förklaras enbart med socioekonomiska skillnader. – Lundåsen

Som jag ser det innebär detta att hälsan kan öka på både personlig och samhällelig nivå. Det finns ingen motsättning mellan dessa nivåer, men jag tror det kan vara viktigt för beslutsfattare och myndigheter att se båda, och att se att det är olika saker. De värden eller "nyttigheter" som

det medborgerliga engagemanget förväntas leda till är bland annat fördjupad demokrati, ökad medmänsklighet, tillit och bättre folkhälsa. Men dels är det sällan helt tydligt vad detta innebär, dels är det alltså skillnad på personlig och samhällslig nivå. Detta är något som Johan von Essen tar upp i sitt förord till denna bok, och som han har beskrivit i forskning med Lars Svedberg:

Att de nyttigheter som eftersträvas ofta är övergripande och abstrakta gör att människors engagemang förväntas leda till något annat än vad de faktiskt försöker åstadkomma med de konkreta handlingar som präglar deras vardag. – von Essen och Svedberg

En engagerad person kan genom sitt ideella engagemang vara en del av en gemenskap. Den personliga nyttan med detta kan vara fullt tillräcklig för den enskilde, och behöver inte stå i motsättning till den samhällsliga nivån. Men det kan finnas skäl att hitta kopplingar, kontakter mellan båda nivåerna, så de i bästa fall förstärker varandra. Och det kan som beslutsfattare vara bra att vara medveten om ideella krafters olika motiv för sin verksamhet.

Inkludering

En aspekt som jag vill fånga upp från forskningen om ideellt arbete är vad vi kan kalla för *inkludering*, alltså att människor utan tidigare engagemang kommer i kontakt med det ideella arbetet.

Det finns en hel del som talar för att det ofta är de redan resursstarka och välutbildade invånarna som engagerar sig i föreningslivet. Om man redan har tillgång till civilsamhället, genom till exempel sina föräldrars engagemang, blir det lättare att också själv ta steget. Därför finns det

1. Skogsträdgården: en familj från grannkommunen deltar i naturskolan. 2. Gångstråket genom Bygdegårdsparken lockar många till promenad.

skäl att, utifrån ett samhällligt perspektiv, rikta ljuset mot de insatser som aktivt inkluderar nya eldsjälar.

Det är i huvudsak genom olika former av medlemskap i detta rika myller av föreningar som vi som människor blir delaktiga och engagerar oss i civilsamhället. Vi vet sedan tidigare att det samlade svenska föreningslivet under 1900-talets sista decennier hade drygt 30 miljoner medlemskap. Såväl medlemskapen i sig som deras antal zer organisationerna legitimitet. – Einarsson och Wijkström.

Kommunikation

En annan av framgångsfaktorerna i Sara Borgströms forskning är kommunikation. Ganska ofta glider samtalen med eldsjälarna in på svårigheten att få återkoppling från kommunen. De saknar ofta en kommunikation om själva kommunikationen, och detta leder till bristande förståelse. I stället för uteblivna svar skulle många faktiskt uppskatta ett tydligt nej, för det skulle i alla fall innebära tydliga ramar.

För exempelvis Strandplanteringen (kapitel 3) har det största hindret varit just kommunikationen och bristen på tydlig återkoppling. Kontaktpersonerna på kommunen, inklusive dess bolag, kan vara många. Det finns, som Habib och Shabnam upplever det, ingen tydlig kommunsamordning internt och inte heller något strukturerat sätt att ge föreningen långsiktiga förutsättningar.

[Det behövs] en förvaltningsgemensam kontaktpunkt som har god överblick över kommunens organisation vad gäller hållbar utveckling och var inom organisationen olika hållbarhetsinitiativ kan tas emot, till exempel personer, enheter eller pågående projekt och processer. – Borgström

Det finns inga tvivel om att kommunikation är och förblir en viktig fråga för att få samverkan att fungera mellan eldsjälar och kommunen. Både den ömsesidiga relationen dem emellan och den tidsmässiga aspekten – som inte minst inkluderar tålamod – ser ut att vara viktiga för bokens ideella krafter.

Kontinuitet

Enligt forskningen behövs kontinuitet och långsiktighet hos både ideella och kommun.

Hur säkerställer vi att kunskap som genereras inte försvinner med ett insomnande initiativ utan inspirerar till nya? Den allra svåraste nöten att knäcka är kanske vem det är som kan och bör stå för denna typ av kontinuitet när det kortsiktiga perspektivet tenderar att dominera. – Borgström m fl

I fallet med Skogsträdgården (kapitel 8) är inställningen hos Margaretha och Christian att hela tiden följa sin egen inriktning. Det innebär dels att ta saken i egna händer även om kommunen inte svarar på frågor, dels att ta ett långsiktigt ansvar för odlingsverksamheten oberoende av kommunala bidrag. De upptäckte exempelvis att en näraliggande kommun använde ett slags brukaravtal med föreningar och skickade då ett förslag till Huddinge kommun. När de berättar om det noterar jag den tydliga besvikelsen över bristen på personlig kontakt och svar.

Christian och Margaretha hade säkert fått en enklare väg om det hade funnits en fastslagen process för samarbete hos kommunen. För många hade uteblivna svar blivit ett stort problem och kanske dödsstöten för engagemanget, men Skogsträdgården utvecklades under flera år som ett slags gerillaodling som inte frågar om lov. Denna inställning, att som

invånare ha rätten att få sköta om sitt närområde, kan förstås utmana både kommunen och andra medborgare.

Efter att kommunen tog emot förslaget till brukaravtal fick vi aldrig något svar. Det var som att det inte låg på någons bord och därför blev svårt. Vi hade känt en större trygghet i vårt projekt och mer uppbackade om kommunen hade svarat. Jag tror att många hade backat i vårt ställe om de inte hade fått något svar. – Margaretha, Skogsträdgården

För Pallkrageodlingen (kapitel 7) är situationen lite speciell, eftersom det är fastighetsbolaget Hüge som är markägare. Det är genom fastighetsbolaget som Riitta Fagerström har fått stöd för att erbjuda odlingslådorna. Det är i skrivande stund totalt fyra platser i området. Samverkan med övriga samhället framstår som sekundärt, eftersom bolaget har kapaciteten att arrangera odlingen på egen hand. I stället bör man kanske rikta ljuset i första hand på Riittas engagemang och hur detta kan finnas inom en och samma organisation. Min egen bedömning är att det handlar om en exceptionell person med ett stort engagemang för utemiljön och sina grannar – som alltså leder till kontinuitet.

Det finns också ett slags uttröttningsymptom, som kan finnas vid olika typer av stadsodlingar. Det är härligt att starta upp, men till sommaren svalnar intresset och ledigheten far i väg. Habib bekräftar att andras engagemang för Strandplanteringen växer under våren och att alla inte orkar hålla ut hela odlingssäsongen. Han ser utmaningar i en tid då många vill ha betalt. Detta är del av motståndet som de ideella möter så att säga ”internt” i sina egna led och som motverkar kontinuiteten.

Helhetsperspektiv

Jag har redan nämnt att kommunen i detta fall har saknat en övergripande strategi för ideella insatser, vilket kan försvåra beslutsfattandet för en enskild tjänsteperson. Trots att detta försämrar kommunens beredskap så finns flera exempel på att Huddinge kommun har lyckats att bidra till helhetsperspektiv genom att delta i samverkan.

[Initiativen] bidrar till hållbarhetsarbetet genom att utveckla lösningar som är specifika för det lokala sammanhanget och de [ideella] kan också testa olika alternativa lösningar och förhållningssätt relativt fritt i denna mindre skala. Detta är svårt, för att inte säga omöjligt, för de flesta andra större, politiskt styrda aktörer. – Borgström

Utifrån ett helhetsperspektiv är det ideella arbetet en viktig pusselbit. Och eldsjälarna själva gör sitt bästa för att ta ett helhetsansvar för platsen. Habib och Shabnam arbetar ständigt med att ha kontrollen över strandområdet och använder också regler för vilka aktiviteter som är tillåtna på olika delar av strandområdet. Reglerna underlättar grillning, bad, sport och lek men har i flera fall ingen formell grund i kommunala ordningsregler.

Själv upplever jag att vissa av dessa diskussioner, som inte rör själva planteringen, både är ett utlopp av välvillig strävan och en viss risk för konflikt med oliktankande. De själva menar att just Vårby ibland behöver särskilt stöd från kommunen, och under arbetet med boken har också Huddinge kommun valt att prioritera olika satsningar på både parkupprustningar och trygghetsvårdar just i Vårby.

Det är över lag mindre engagemang kring de offentliga utemiljöerna i ett område som Vårby. Det ställer större krav på oss som kommun och att vi lever upp till att det är fint även här. Just i socioekonomiskt svagare områden behöver vi få i gång engagemanget för sin egen närmiljö. – Parkarbetsledare

Statistiken visar tydligt vilka socioekonomiska förutsättningar som finns här. När somliga försvinner i väg till fritidshuset eller sticker ut på sjön, stannar många i Vårby hemma. Habib och Shabnam utmanar kommunens sätt att se på Vårby och ställer på olika sätt frågor om kommunens prioriteringar. Min egen bedömning är att det vittnar om den flexibilitet som frivilligorganisationerna har och som nämndes i första kapitlet. De är ofta först på bollen, de möter människorna på platsen och de gör det för att de har ett engagemang. Med nya gångvägar, volleybollplan och stora planer på bostadsbyggande visar Huddinge kommun att det finns ett helhetsperspektiv, i vilket Strandplanteringen får vara en viktig del.

Frihet

I den kreativa ådran hos de ideella krafterna finns mycket fantasi. På möten och i diskussioner i de ideella organisationerna föds idéer hela tiden, och jag ser det som ett slags frihet att föreslå nya saker och att få vara med och förverkliga dem. Att få vara innovativ kräver förstås utrymme på olika sätt, till exempel stöd att få göra något annorlunda och tid att få testa olika idéer. Den tiden finns sällan i den kommunala verksamheten, vilket riskerar att begränsa det ideella arbetets frihet.

För att samverkan ska ge resultat krävs tid för att bygga förtroende mellan de ingående aktörerna, ett väl förankrat engagemang hos representanterna, och mandat att besluta om och genomföra konkreta åtgärder inom samverkan. – Borgström

Som ett sätt att själv sträcka ut en hand till kommunen och få i gång en dialog bjuder Oscar en dag in samtliga politiska partier till Bygdgårdsparken (kapitel 6). Inför politikerna förklarar han att parken har närmare 20 000 parkbesökare årligen och att han vill veta kommunens planer. Det är lätt att följa logiken i Oscars tankar. Han gör allting ideellt och det vore omöjligt för kommunen att driva verksamheten till samma kostnad. Samhället fungerar egentligen inte utan ideella insatser, menar han. Oscar inser förstås att få vill lägga ner lika mycket tid som han själv. Intrycket som jag själv får är att det handlar om ett slags tyst dialog, där den ena parten – föreningen – är frustrerad medan den andra – kommunen – upplever att dialogen upprätthålls. Och som vanligt väntar inte föreningen på besked utan försöker lösa uppgifterna på egen hand. Den tar sig rätten att vara fri.

Grannsamverkansträdgården är ett annat exempel på en verksamhet som under Karins kompetenta och uthålliga ledning är själva motsatsen till den projektifiering som forskningen varnar för. Samtidigt som den är metodisk och seriös i sin inriktning saknar grannarna en stärkande samverkan med kommunen. Så friheten finns, men inte långsiktigheten.

Med denna genomgång av samverkansfaktorer är vi förhoppningsvis redo att kasta sig ut i fält och söka efter ideellt engagemang i Huddinges mylla. Kanske behövs dock först några ord om att ifrågasätta om samverkan alltid behövs. Borgström beskriver de ideella krafterna i Stockholmsregionen som isolerade öar, med lite kontakt med varandra. Det kan väcka frågan om samverkan med andra organisationer verkligen är något som de ideella odlarna behöver. Det kan därför vara

bra för läsaren att ha med sig ett kritiskt öga till frågan om samverkan. Även om samverkan sällan har ett egenvärde, kan det förvisso handla om ett latent eller osynligt behov hos de ideella att få delta i en samverkan. Men vad är det egentligen som en samverkan ska åstadkomma, och vem tjänar på den i längden? Var uppstår den där envisa blicken som vill komma närmare hållbarhet genom att samverka med andra? När, och hur, kan vi använda vardagens svårigheter till att faktiskt lära oss något och samtidigt skapa bättre förutsättningar för samverkan?

**Med
hjärtat
mot
jorden**

Kapitel 3:

Strandplanteringen

Platsen – The power of flowers

Tänk dig att du en dag i mitten av juni låter ögat sökas upp av rabattens alla växter. Astilbe, lavendel, tagetes, pelargoner, rosor, liljor, bougainvillea. Bob Marley trängs och vill ut ur högtalarna, trots konkurrensen från gräsänders språk, barnens rop och vågornas svall. *Movement of the people. Stand up, get up.* Från strandbänken ser du barnen gunga bryggan i kapp, de yngsta leka med håv och sand och de vuxna ta hand om resten. Du vill pausa och vila på en lånad stol. Lånad tid. Se upp mot solen som bryter igenom pilträdet grenverk. I den stunden är du både på marken och i luften.

Det är här på Vårbystranden som Habib Iddrisu har valt att anlägga en plantering som ingen annan såg var möjlig. I Shabnam Nikpour har han hittat en samarbetspartner, vän och kollega som backar upp hans kreativitet med i grunden samma mål. Tillsammans är de motorer i kulturföreningen Expose, som de startade redan 2010. Själva Strandplanteringen började med en tämligen liten rabatt intill gräsmattan och vattnet. Vilande på sanddyningarna, lite nyckfullt under illusionen skapad av pilträden, som i sin tur har lagt sig till rätta för att övertyga oss om att allting förblir.

Vårby är Huddinges ansikte mot Mälaren och erbjuder allt från slingrande naturreservat till ordlösa solnedgångar mot Ekerö på andra sidan vattnet. Det är kommunens historiska vagga och hem för vikingaminnena i silverskatten som hittades på artonhundratalet. Med strandpromenaden länkar Vårbystranden samman bostadsområdena Vårby

gård och Vårby haga, det senare i folkmun mer känt som Masmo efter namnet på tunnelbanestationen.

Strandplanteringen började med engagemanget för strandkiosken, som i sin tur bygger på den relation till platsen som Habib och Shabnam har som badgäster. Under många år har det varit en tradition för dem att ta säsongens första bad just här. Och så kom den där sommaren 2018, när kiosken stängde mitt i sommarens hetta och Shabnam snabbt drog i olika trådar. Den akuta situation som uppstod ledde till att föreningen Expose fick möjlighet av kommunen att hyra kiosken. Ingen lär då ha kunnat ana den utveckling som skulle komma att ske. Lite som den där tanken att utveckling skapas i kris. Redan tidigare hade föreningen faktiskt frågat kommunen om en möjlighet att få vårda en grönyta. Nu, under ett träd på stranden, satt de plötsligt båda med sina utmaningar och tankefrön om platsens framtid.

Tanken var hela tiden att människor ska komma ut och må bra och inte behöva åka långt bort. Vi vill göra Vårbystranden till den bästa stranden i hela Sverige och vi visade att vi hade kreativiteten inom oss. I början var det osäkert om vi skulle få anlägga planteringen och vi upplevde att kommunen tvivlade på oss. – Habib

Platsen för Strandplanteringen ägs av kommunen och är både tillgänglig och publik, med strandkiosken och badet intill. Totalt ungefär nio tusen kvadratmeter. Något år efter att föreningen tog över driften – och i praktiken mycket av platsutvecklingen av Vårbystranden – valde kommunen att asfaltera gångvägen och förse den med belysning, utegym och beachvolleyplan. Det har blivit ett populärt gångstråk. Strandremsan där planteringen nu ligger var dock från början full av

Hedersträdet på Vårbystranden. För Habib för den tankarna till savannens träd, och för oss alla kan den kanske också symbolisera fantasins eller den kreativa idéns kraft. Att sköta om björkplanteringen är ett erbjudande om en oas, en plats att vila på under soliga dagar.

skräp och en ganska farlig plats för barn. Utgångsläget var därmed inte det bästa, men efter ett initiativ att röja upp på platsen fick de positiv respons från kommunens parkenhet.

Efter den storrensningen frigjordes samtidigt ytor vid pilträden, precis vid strandkanten. Det var då som Habib kom på idén att skapa en plantering. De gamla buskagen behövde ju ersättas med något nytt. Tanken var att blommorna skulle ge en annan känsla och Habib och Shabnam fick till slut ett muntligt okej från kommunen. En liten yta att börja plantera på.

Jag har själv bott här länge och blev kär i badplatsen från första början. Platsen är helt magisk. Badet är ett paradiset och själva kiosken med all sin historia är fascinerande. När strandkiosken stängde mitt i sommaren skar det i mitt hjärta och jag upplevde det som att Vårby glömdes bort. – Shabnam

Vårby blev för mig som kommunalråd ett av de första uppdragen som jag tog mig an. Det innebar otaliga möten med eldsjälur, myndigheter och föreningar och jag har ofta fascinerats över de oförtröttliga, goda krafter som liksom kryssar sig förbi motgångar och negativism. Förenings- och fritidsgårdsledare, föräldrar som växte upp i det expanderande miljonprogramsområdet, fastighetsskötare med dagliga boendekontakter och förtroenden som bokats och bundits och brutits. Och så nu strandkiosken – helt plötsligt skött av ideella krafter.

Jag träffar flera Vårbybor som har bott här i årtal och som nu lovordar det arbete som Expose gör. ”Fantastiska insatser” och ”verkligen värt att lyfta fram” får jag till svar när jag berättar om mitt bokprojekt. Jag

Strandpalmen står placerad intill kiosken alltsedan Habib gjorde slag i saken och hörsammade de besökare som menade att det bara fattades en palm, som kronan på verket. Sagt och gjort, nu står den där och påminner oss om drömmar, möjligheter och kanske också om demokrati?

träffar en lokalpolitiker med decennier i området bakom sig och vi talar om vad som kan få beslutsfattare att blunda för glädjeämnen i så kallade utsatta områden. En ledare inom kyrkan kommer förbi en dag och berättar att människor hajar till när de åker buss förbi planteringen – för att det nu har blivit så fint. Någon skriver på Facebook att hon var där med sina barnbarn och att det är den finaste badplatsen hon har sett. En äldre kvinna med livliga barn kommer fram och berättar hur glad hon är för att de har tagit hand om platsen, inte minst ur ett barnperspektiv.

De här reaktionerna är speciella och, tror jag, beror på att just Strandplanteringen under dessa år har fått ett tydligt lyft. Det är inte föreningen som har gjort allt, men det är en konstant envishet och en smittande energi som präglar Shabnams och Habibs ideella arbete.

På kvällen för den första planteringen kom vi tillbaka för att hämta något, och så satt det en man här. Jag undrade varför han satt där och han svarade "jag vaktar blommorna för att ingen ska ta dem, det är jättebra och det blir jättefint här vid Vårbybadet". Vi har alltså fått människor som håller vakt! This is the power of flowers. Blommor har inga gränser, de finns i hela världen, det är gränslöst. – Habib

Strandplanteringen är inte statisk. Efter mitt första möte med Habib har Strandplanteringen vuxit och begåvats med fler planteringar, inom ett avstånd av kanske hundra meter. Under de år som jag sedan har följt verksamheten sker det varje år en utveckling av platsen. Nya planteringar poppar upp som utlöpare på nya platser. Den ursprungliga planteringen följdes av en parad av hortensior, som bildar en parkmässig fond med färger som glänser om sommarmorgnarna. Äldre buskage ersätts av blomsterarrangemang. Rhododendronplantor tar plats och dahliarabatterna formas. Allt förändras i en smakfull takt,

förutom när pilträdens löfte bryts genom att flera av dem får lämna plats för mer badyta och sol; då blir det en markant omdaning som intygar att allting förändras.

Det växande antalet trädplanteringar ger med tiden stranden allt fler små oaser, som stärker grönyttekvaliteten *tillflykt* som forskningen lyfter fram som ett slags skydd och vila. Utspridda träd, buskar och planteringar underlättar för den som vill vara för sig själv en stund. Fina sommardagar kan det dock bli ont om lediga platser att vila på.

Det är onekligen en balansgång mellan planteringar och badplats, mellan den vackra och den funktionella platsen. De båda möts så som föreningen möter kommunen, i en återkommande diskussion om prioriteringar. Kommunen planerar för de olika intressen som finns i samband med kommande exploateringar intill badplatsen. Föreningen injicerar skönhet på platsen i form av nya planteringar, blomsterarrangemang längs både gång- och bilvägen och med visioner som överträffar och utmanar vad vi förväntar oss av en badplats i Stockholmsområdet. Detta är samtidigt också den plats för barnen som Habib och Shabnam har strävat efter sommartid, med fotbollsturneringar, badlekar och kioskiv.

Ett särskilt oväntat tillskott är den vackra björkplanteringen, med associationer till savannens trädkronor och lantbrukarens steniga ekstam. För Habib är själva björken fylld av mening, ett hedersträd och en hyllning på stranden, en oas där människor kan samlas i skuggan. När jag sätter mig ner på huk bakom björken, med Vårbyfjärden i bakgrunden, uppstår en nästan surrealistisk känsla av att vara på den där savannen, långt långt ifrån Stockholm.

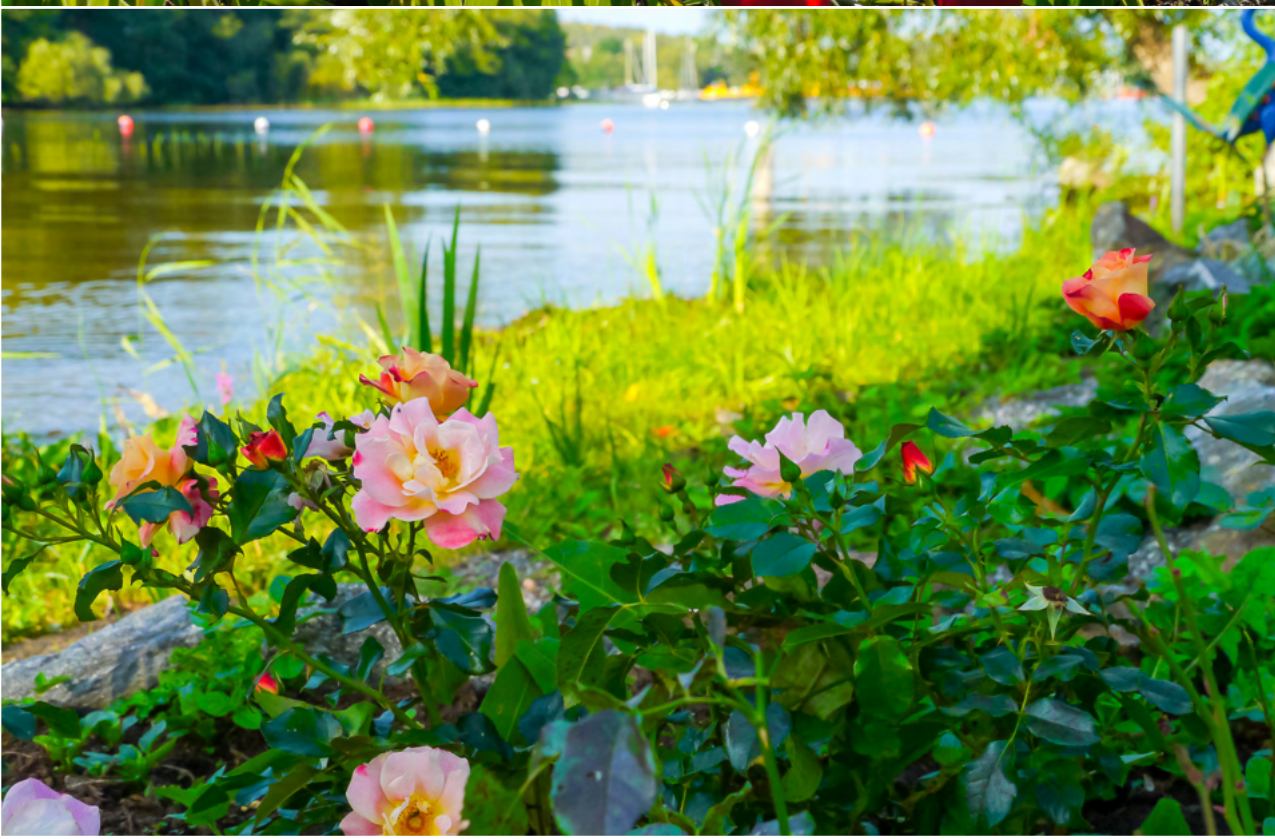
1. Habib på väg att skapa hortensiarabatten.
2. Habib och hans afrikanska hacka.
3. Hortensiarabatten med kärleksbron i bakgrunden.

Växterna – en unik blomsterplantering

Som om den kan höra Habib berätta om tulpanlökarna vill även den varma vårkvällen visa att höstens jobb var mödan värt. Allt det gula hämtar nu fart i solens låga kvällsstrålar, med underbart ljus över tulpaner och narcisser. Med kameralinsen mot ögat slår det mig att allt det här var skräpmark för några år sedan, en plats där ingen ville sitta och några ville förstöra. Och i stället kommer nu kvinnan som följer vårlökarnas utveckling som ett barn, nu kommer människor hit för frisk luft och avkoppling. Habib berättar att de flesta som besöker platsen har en känsla för trädgård på ett eller annat sätt, även om de inte odlar själva. Sedan finns det personer som till exempel kvinnan som vinkande tar sin långpromenad förbi Strandplanteringen varje dag, själv boende i Vårby gård och inspirerad av planteringarna.

Det tillkommer som sagt planteringar varje år. Befintliga platser görs om och växter flyttas. Den stora gräsytan utmed Vårby allé har exempelvis försetts med mängder av påskliljor, som ger ett fint intryck om våren. En annan av platserna som helt har förändrat karaktär är där dahliarabatterna växer fram intill kiosken, där det tidigare stod ett antal bortglömda och vildvuxna buskar. Habib inväntar de frostfria dagarna på våren och skapar sedan högvuxna och iögonfallande rader av dahlior i en mängd färger. Det som en gång var dött väcks till liv, och besökare får ännu en plantering att njuta av.

Att ta över och driva själva strandkiosken var ett stort steg för Shabnam och Habib. Att sedan anlägga planteringen som en kontinuerlig, pittoresk och inbjudande blomning innebar att ta det till en helt ny nivå. Strandplanteringen har fått sin plats i händelsernas mitt och den fria kompositionen av växter ska inte misstas för en brist på strategi. Tvärtom, när jag tänker på det borrar min tanke ner i marken och flyter upp till ljuset igen, som människors egenheter får gensvar i sina egna

färger, i olika tider och med många smaker. Någon kan stå och njuta av en växande ros, en annan känner vemod över tulpanerna som snart har gjort sitt. En kan känna liljornas sötma, en annan väljer att fingerdofta på myntans funna friskhet. Det finns en härlig skaparlust hos Habib när han komponerar de olika planteringarna, och den både smittar av sig och lockar människor hit.

Bredden av växter är slående och visar den kvalitet som i forskningen kallas för *variation*, med möjlighet till upplevelser av olika material, former och färger. Här dominerar förstas blomsterperenner i många nyanser, samtidigt som träden framhävs på ett nytt sätt med just blommornas hjälp. Med vattnet som fond och böljande inramning förstärks intrycket av en hel värld komprimerad på denna plats. Det fina handlaget med årstidernas olika blomning gör också att planteringarna hålls uppdaterade, rensade och i förändring. Det är ett stort ideellt arbete som föreningen lägger ner för att hålla de olika rabatterna attraktiva.

Tulpanplanteringen skapades några meter från vattnet med ett bra ljusinsläpp i en stor lucka bland pilträden. Träden ger annars den större planteringen intill pilträden en välkommen skugga på sommaren. Intill tulpanplanteringen växer så småningom den första av dahliarabatterna fram. Där sätter Habib ner högväxande dahlior i dova, mörka färger som inte tar över intrycket. Ett annat tillkommande inslag är 30-talet krukor fyllda med pelargonier och cyklamen, som ersätter gamla buskar och blir en tydlig inramning för den stora gräsmattan.

De flesta växterna klarar sig väl på platsen. Andra som till exempel pelargonerna förblir ettåriga, eller så tar Habib dem inomhus till hösten. Eftersom föreningen också sköter badplatsen använder de – när den finns – gässens spillning som gödsel och under en enda morgon kan de plocka flera liter. Då behövs ingen annan gödning

och de flesta växterna mår bra i strandens fuktiga jord. En växt som palettblad behöver till exempel en hel del vatten och ser ut att må bra hela sommaren.

Habib ägnar en hel del tid åt att klippa och trimma växterna. Ogräs behöver förstås tas bort i rabatterna och i vissa fall behövs bevattning. Redan under uppväxten i Ghana gillade han att testa sina idéer på egen hand. Han berättar hur han i skolan upptäckte hur vattnet som de använde till att tvätta händerna vid matsalen kunde användas till att ge hans krukodlade växter lite extra skjuts. Idag försöker han anpassa lösningarna till det gynnsamma lokala klimatet på just den här platsen.

En dag i slutet av april står plötsligt Vårbystrandens nya palm på plats, när solen inte riktigt kan bestämma sig för om den ska bjuda på värme eller inte. Skratten rullar fram när jag som förste gäst får uppleva både Habibs och Shabnams stolthet och själva palmen, nyplanterad i en stor gammal plastkruka som de bärgade i Mälaren.

Denna Vårbypalm kan symbolisera både egenheten i planteringarna och det öppna engagemanget för platsen. När människor efter ett tag hade sett Strandplanteringen komma i gång så kom det nya idéer från besökare. Tanken på en palm som något nästan ouppnåeligt blev en snackis och skapade enligt Habib ett positiv tryck på dem att fortsätta utveckla. Han ser det som en form av demokrati att lyssna till andras önskemål om platsen. Det slår mig att just så kan drömmar kanaliseras, i ett samtal med omvärlden. Habibs egen vision är att skapandet ska kunna ske i en ömsesidig dialog, och hans användning av demokrati-begreppet väcker tankar, vilket jag ska återkomma till i slutet av boken. Är det mest demokratiskt att kommunen sköter platsen eller att ideella krafter tillåts att öka den lokala förankringen?

Odling med fri komposition

I strandplanteringen dominerar egentligen ingenting, eftersom det är en djärv blandning i själva kompositionen. Nejlikor, små rabattrosor, lavendel, tagetes, liljor och pelargoner placeras nära varandra i en blandning som saknar en tydlig princip.

Detta arbetssätt att blanda växter fritt ger ett färgsprakande intryck. I Habibs egna ord: "Vi vill skapa en blandning av blommor så att alla kan reflektera något inne i sig själva. Folk badar här och diskuterar sen växternas namn och ursprung och sådant de minns från sin barndom och egen trädgård. Jag ville att det skulle bli som en tavla man kan sitta här och titta på, som en äng med blommor och bin och fjärilar."

Och varför ska vi följa ett bestämt sätt att placera växter, till exempel med de lite högre längre bak eller att upprepa ett fåtal sorter för att skapa harmoni? Habibs metod ställer frågan till var och en av oss: för vems skull skapar vi harmoni i trädgården? På vilket sätt blir planteringen finare av ordning och reda? Prova att utmana dig själv, både i utformning och i tankesätt!

Som en av cheferna på kommunen sammanfattar arbetssättet, när hen också tänker på hur växtplacering och växtval annars ofta följer vissa principer: "Jag älskar verkligen att det är så mycket färg och liv och kärlek. Det följer inte de regler som många av oss trädgårdsmänniskor vant oss vid, därför är det ett häftigt perspektiv som också utmanar trädgårdstänket i mig"

I Habibs fall är syftet tydligt. Planteringarna är till för besökarna, och dessa människor är alla olika. Alltså behövs en stor variation av olika blommor.

Människorna – om frön som växer i livets cirkel

En juliförmiddag på Vårbystranden flyger påfågelläga, pärlormfjäril och citronfjäril runt bland pelargoner, plymört, purpurklätt, lavendel och blommande mynta. Solen tar sig uppåt och pilträden skänker den skugga som lockar inte minst äldre personer att slå sig ner intill planteringsbrynet. Vardagens oroligheter blandas ut med den medelhavslika luften av högtalarmusik, sötsaker och bilar. En kvinna från Stockholm berättar att det här är den härligaste badplatsen att komma till, särskilt tidigt på dagarna när lugnet ännu råder. Hon förklarar att det är så fint gjort här och att hon har sett många som liksom henne själv har tagit bilder på planteringen intill kiosken. Därefter gör hon sällskap med sin man, chokladvåfflor och var sin kopp kaffe som de har köpt i serveringen.

En sommardag som den här sprider sig doften av midsommarbad och solskyddsmedel inlindade i varandra. En pojke gräver med den gröna spaden en kanal som snart ska nå fram till Mälaren. Han provar också att fylla hålet från vattnets håll. Populär musik från 80- och 90-talen låter från högtalarna och värmen får många barn att varken kunna eller vilja motstå frestelsen att glida ner i badkläder och sand. Den strand som möter dem har rensats och städats av Expose förening och de ungdomar som hjälper till. Vass, grenar och skräp plockas ur vattnet för att badgästerna så småningom ska få en ren strand att njuta av.

Att vara eldsjäl är att ge alla barn samma kärlek. Som ledare kan du inte bara engagera dig för ditt eget barn, du behöver vara aktiv. Kanske ska barnen en dag bli som oss, så att inte de ideella krafterna släcks. – Habib

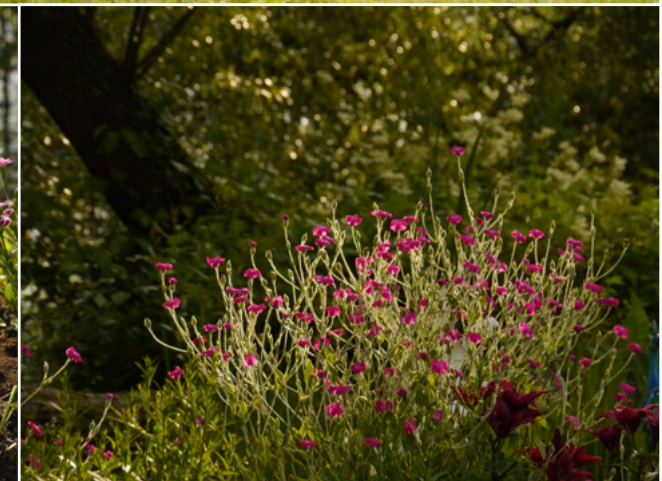
1. Shabnam rensar stranden på gammalt växtmaterial. 2. Strandkiosken lockar många till Strandplanteringen.

Vi träffas en morgon med solig värme på en plats i ständig rörelse. Vattnet som hela tiden flyter såsom människorna stegar och stångar sig förbi, medan bergen och skogarna liksom står för grundtonerna i landskapet. Härifrån ser man såväl Korpbergets branter i mötet med Mälaren, Vårbyfjärdens färjetrafik som Duvbergets nybyggen ovanför stranden.

Habib beskriver sig själv som en mångsysslare. Hans lugna engagemang är påtagligt i samtalen. Som om han nu en gång i livet har gjort ett val och fattat ett oåterkalleligt beslut att tro på det goda. Att kroka arm med positiva energier och låta allt det andra bero. Förutom att han ansvarar för planteringen är utegymmet lite av hans andra hem. Utöver sitt företagande som personlig tränare bygger han vardagen med ideella insatser inom hälsa, dans, musik och konstnärligt måleri. Med en kreativ familj blev konst något naturligt, samtidigt som uppväxten ibland tvingade fram kreativiteten, till exempel för att snickra ihop ett bord på egen hand.

Habib själv har inte någon lång odlingserfarenhet från trädgård, men har insett under åren i Vårby hur viktig planteringarna kan vara för människor. Japan och England finns som källor till inspiration, via olika odlare som han följer. Jag har själv flera gånger planterat och grävt i jorden tillsammans med Habib, alltid med plats för andras idéer. Det går heller inte för fort, det är ingen stress. Varje år kryper kreativiteten vidare framåt på strandområdet och skapar nya planteringar, nya kontaktvägar och nya gröna monument.

Jag sitter utanför strandkiosken och skriver på den plats där den kommunala organisationen hade lämnat efter sig ett vakuum i form av en stängd kiosk. Många samtal senare gavs slutligen möjligheten till föreningen. Och just den där dagen, då de tog beslutet att satsa, gick Habib och frågade några barn vad de tyckte om platsen. Som svar lyfte

1. Att sitta så, med ljuset och brisen som inramar färgprakten.
2. Trädgårdsnejlikor i vattenbrynet.
3. Purpurklätt i mitten av juli.

de fram vad som fattades, och vad det var som gjorde att de inte trivdes där.

Detta är kraften i berättelsen om det egna livet, som återvinns varje gång som den berättas och som stärker banden till barnen. En slagkraftig insikt i all sin enkelhet. Hur du berättar ditt liv påverkar hur du och dina barn mår. Just där blir Vårbystranden en pensel i Habibs händer för att måla och mejsla de positiva berättelserna från hans egen barndom, in i andras och vidare genom livet.

Då tänkte jag att barnen måste ha positiva minnen, roliga minnen som gör att de kommer att prata om vad de gjorde här när de blir vuxna. Det som driver mig är att barn och ungdomar ska må bra. De behöver uppleva livet och få egna drivkrafter i sina liv. – Habib

När han ser något på platsen kan han direkt koppla det till sin egen barndom. Slutsatsen för honom är att vuxna personer utan bra barndomsminnen blir skadade för livet, medan bra barndomsminnen ger oss ett friskare samhälle. Som Habib själv uttrycker det: när barnen mår bra så smittar det av sig till de vuxna.

Att Strandplanteringen har blivit en mötesplats är uppenbart för alla. Grönytekvaliteten *mötesplats* handlar om att främja umgänge och motverka ensamhet. Det gör föreningen på så många olika sätt just här, där engagemanget liksom sipprar fram i allt från hur växterna sköts till strandkiosken och olika publika events. Under sommarhalvåret är det sällsynt att platsen är helt tom. Det är en plats där alla åldrar kan mötas, samtidigt som själva platsen som badplats gör planteringarna väldigt tillgängliga.

En sommardag är det vattenmelon och chips och kaffetermosar, det är äpplen och soltörst om vartannat. Musiken gungar i takt med

porlandet från det lilla, konstgjorda vattenfallet bredvid kiosken. Stranden har blivit färgad i orange och grönt och rött och blått. Parasoll och solstolar har intagit stranden och gett nya möjligheter till rekreation. Alla får plats. Visionen som visar vägen är flertalets vilja att vara med och ta ansvar. Det är i den riktningen som perenner planteras och barnen bjuds in.

Shabnam är entreprenör och jobbar med kreativa event i sitt eget företag, med en stabil grund från uppväxten i Iran. Berättelsen om barndomen är varm och ger mig en tydlig bakgrund till hennes stora engagemang för barn och ungdomar. Det handlar bland annat om ett öppet förhållningssätt, om att få blomma ut som barn och om vuxen- världens stöd med kreativa bildningsinsatser för personlig utveckling.

Min uppväxt lärde mig att vara ödmjuk och hjälpsam. Tidigt fick jag de vuxnas förtroende och förlåtelse, det bekräftade mig i min karisma och ärlighet. Idag är entreprenörskap min passion. Jag vill att fler unga ska blomma ut som entreprenörer. – Shabnam

Drivkrafterna hos Habib och Shabnam är snarlika och hämtar sin energi i barndomens mylla. Uppväxtmiljön, kreativiteten och de vuxnas relationer till barn blir nödvändiga källor för självförverkligande.

I hennes barndom fanns en stor trädgård som Shabnam var väldigt förtjust i. Nu har hon i många år bott i Vårby och har känslomässigt starka band till just detta bad. Det finns få som har lika stort engagemang för just den här platsen, med dess historia och med en vision för framtiden. Nu vill hon inspirera andra och skapa en plattform där de får växa. En del av det är att engagera ungdomar i arbetet med strandkiosken – en annan del är själva planteringarna.

En dag möter jag Habib vid kärleksbron, medan han planterar hortensior och liljor. Han och Shabnam har en längtan efter frukter på stranden, som en växande strandpark att strosa i. Med körsbärsträd, apelsin, mandarin och druvor och torkade skafferier, precis som i barndomens trädgårdar. Han berättar om visionen att få engagemanget att växa i hela kommunen. Det ska bygga vidare på de planteringar som nu finns och som visar att en förening kan göra skillnad som det goda exemplet. Som lär och lär ut, som förebilder.

Nu bryr man sig om planteringarna på ett annat sätt, folk ser att det är möjligt och det är just den ideella kraften som vi vill främja. Framöver vill jag att det ska bli som en strandpark här där man kan sitta, ta det lugnt och varva ner bland planteringar, höga träd och vatten. En magisk trädgård! – Habib

Med tanke på kommunens storslagna planer för bostäder här intill är det svårt att föreställa sig platsens roll i framtiden. Själv tror jag att den kommer att fortsätta att förena, förgylla och förvåna. Förena – genom att samla människor med olikfärgade ryggsäckar. Förgylla – genom variationen och kombinationen av natur och kultur. Förvåna – som en glömd och gömd sötvattenspärla.

Berättelsen om Strandplanteringen är i allra högsta grad påtaglig och verklig. De tankar och visioner som Habib har berättat om i våra samtal sätts också i verket. Inte sällan när jag har kommit till Vårbystranden så är det något nytt som har hänt, det vill säga ett tillskott till planteringarna. Det kan vara allt från att plantera cyclamen runt några björkar till att hålla gräsmattan välskött eller att sätta ut ett trettiotal blomsterurnor i kanten av samma gräsyta. Det är en platsvård som präglas av Habibs och Shabnams starka närvaro.

Sammanfattningsvis upplever jag att Strandplanteringen ger besökarna goda möjligheter både som *tillflykt* och som *mötesplats*, tack vare det publika läget, utrymme att sitta på olika platser och tillgången till många lummiga träd. *Variationen* finns i estetiska kvaliteter, inslag av fina träd och blomning i alla färger, samtidigt som läget vid vattnet skänker en vila som få andra platser. Vårbystranden var en fin plats redan innan föreningen Expose kom dit. Nu är den helt enkelt fantastisk.

Kapitel 4:

Grannsamverkans- trädgården

Platsen – en pärla på berget

En dag i oktober bryter solen förbi både fasader och barrträd och når fram till planteringarna. Irisens halvt vissnade blad och nävornas kvarvarande blommor – alla får de sin del av strålarnas höstglöd. Vinden viskar så där friskt som den bara gör i närheten av vatten. I morgonens ljus vakar lugnet över platsen, samtidigt som berghällarnas skog av uppstickande, röda plaströr skvallrar om genomförda avverkningar och kommande sprängningar för nya bostäder.

Kvarnsjön ligger ett stenkast bort, nedanför berget som Grannsamverkansträdgården så tydligt vilar på. Här målar höstens färger själva trevägskorsningen i olika nyanser, särskilt nu när växtligheten har börjat ta sig. Det är en plats som säkerligen hade förblivit sly om inte detta initiativ hade kommit till. Trafikerad av boende och byggtrafik växer den omgärdad av nybyggaranda, vilket förstärker de kontraster som grannarna nu får hantera.

Det som främst driver mig är kärleken till odling. Jag älskar att odla och har gjort det hela livet och jag vill gärna försöka sprida den glädjen till andra i min närhet. – Karin

Högt uppe på berget hittar jag en dag den odling som sköts av grannarna i kommundelen Gladö. Med mig finns entusiaster från hela landet, som med inhyrda bussar under Trädgårdssveriges sommarmöte besöker kommunerna Huddinge och Botkyrka. Målet är Karin Eriksson Holmbergs egen trädgård och som en bonus får några av oss upp ögonen för grönytorna intill, den plantering som ideella krafter nyligen har börjat att omvandla. Det är så jag först kommer i kontakt med Grannsamverkansträdgården.

Jag fick en tydlig bild den dagen av Karins engagemang. Hon har, med stort kunnande och med hjälp av grannarna, omvandlat en oansenlig väggkorsning till en hållbart odlad plats. Här tas allting tillvara och växterna väljs ut efter platsens egna förutsättningar. Då, i planteringarnas linda år 2019, gavs ett intryck av nyvunnen jord och späda plantor, fjärran från de senare mogna växtbäddarna. Vi var nog många som inte riktigt förstod hur enträget hon skulle komma att driva utvecklingen.

*Om alla odlade som jag gör skulle trädgårdsbutikerna gå omkull. Jag köper nästan aldrig något, förutom om jag vill köpa något särskilt träd. Vi har växtloppisar i stället där vi kan byta växter med varandra.
– Karin*

Det är många som passerar Grannsamverkansträdgården när de promenerar runt sjön. En person stannar och pratar med Karin och förvånas över att de har en trädgård just här; en annan uttrycker hur otroligt fint det har blivit. Cyklister kommer förbi och de skulle kanske uppskatta en ny och bättre vattenpump, i stället för den gamla som fortfarande finns kvar i planteringen. Den första vattenpumpen var faktiskt ett resultat av Karins samtal och samverkan med exploitören på plats. Den behöver dock med tiden bytas ut, och att fortsatt kunna

Diamantrör är en av växterna som verkligen trivs på Grannsamverkansträdgården. Det lyser upp platsen i oktober och kompletterar de lägre perennerna intill.

erbjuda förbipasserande det naturliga Gladövattnet är en av alla de saker kring planteringarna som Karin jobbar med.

De båda planteringsytorna, åtskilda av en lokalgata, är tillsammans ungefär tre hundra kvadratmeter. Det är kommunal mark och förutom en skapad grusgång finns här nästan enbart växter. Dock har kommunen valt att i den nya detaljplanen inte skydda området som naturmark; i stället är området markerat som vägområde. En transformatorstation på platsen kanske ändå är en garanti för att någon exploatering inte kommer att ske, men oron för intelligande byggnationer är återkommande i mina kontakter med Karin.

Grönytekvaliteten *tillflykt* – att kunna slappna av i lugn och ro – har i början inte varit så påtaglig i avsaknad av till exempel sittplatser. Platsen är öppen, med låga växter och utan lummighet och större träd. Ytan är begränsad och skapar en utmaning i att skapa stora tillflyktskvaliteter. Samtidigt finns ett lugn på platsen, trafiken som finns är ändå begränsad och en växande grönska inbjuder till reflektion och stillhet.

Eftersom ytan är liten blir intrycket från omgivningen viktigt. Under arbetet med boken sker en dramatisk förändring av kvarteren intill, i samband med exploatering av de villatomter som tidigare var enbart försiktigt bebyggda. Lummiga villaträdgårdar och ett stort antal fullvuxna träd ersätts av moderna hus, som sinsemellan är nästan likadana. Det faktum att grönskan i området kraftigt minskar kommer att påverka Grannsamverkansplaneringen, men det är oklart exakt hur. Möjligheten till lugn och ro på platsen må vara begränsad, men den kommer samtidigt alltmer att framstå som en av få gröna, omvårdade samlingsplatser i kvarteret. Under arbetet med boken tillkommer fler sittplatser och planer smids för både grillplats och nya högre växter.

Själva skapandet av Grannsamverkansträdgården präglas av lugn och varsamhet, där ingenting hastas fram. Det hela började med att

1. En del av planteringen i sin begynnelse. 2. Samma plats några år senare.

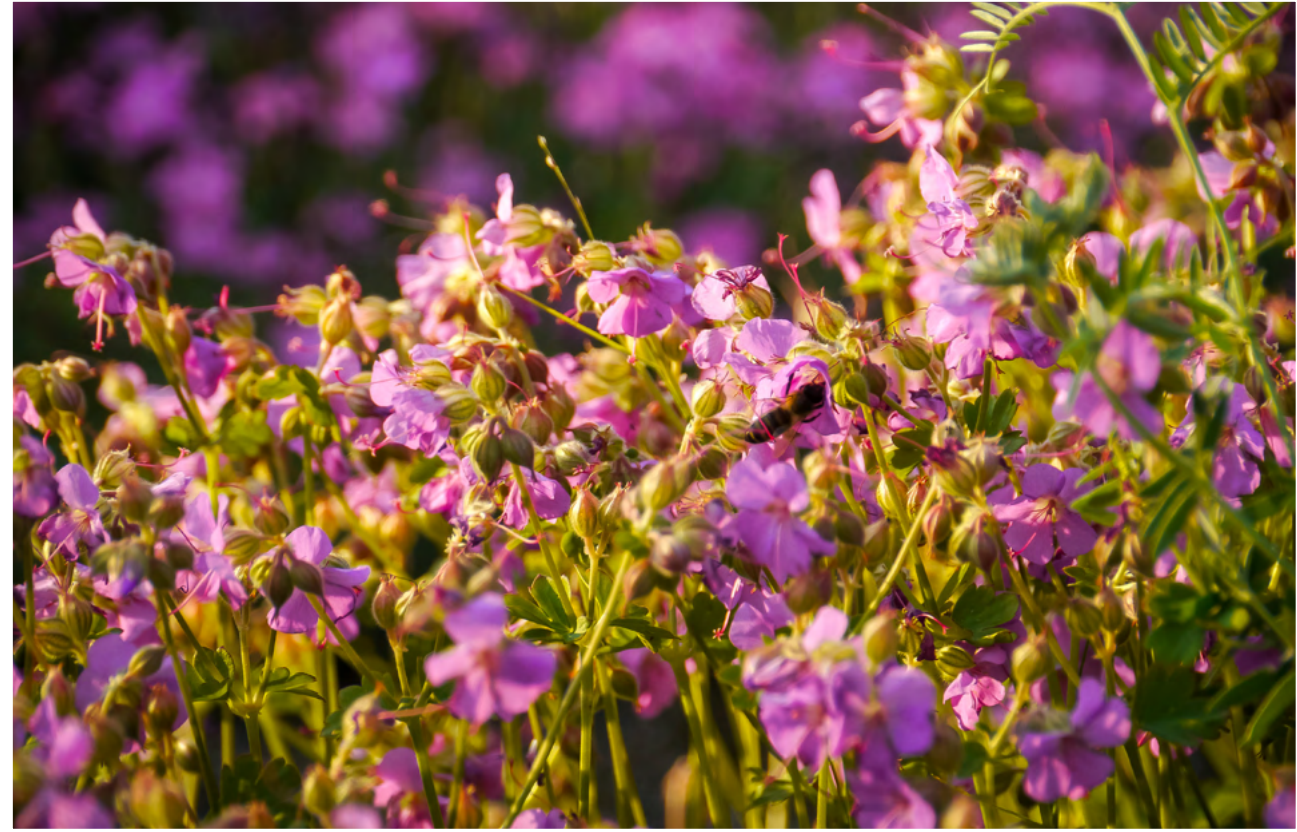
kommunens entreprenörer gjorde i ordning ytan för att plantera gräs. Karins granne pratade då med kommunens personal på plats och fick kännedom om planerna. De var flera som kände att de ville ha något annat. Sagt och gjort, Karin gick till byggbolagets platschef och telefonen gick snart till en ansvarig på kommunen som återkom efter en vecka med positivt besked. Karin och grannarna skulle få ta hand om platsen, med kravet att de skulle sätta upp skyltar för information. På det sättet, menade kommunen, skulle alla veta att det planerades planteringar på platsen och att den skulle underhållas ideellt. En muntlig överenskommelse som alla var nöjda med.

Karin och de andra vet hur den gamla vägen gick fram precis här och hur det påverkar markförhållandena. Det finns en gammal vägkropp av grus under planteringsytorna och det har inte gjorts några andra markarbeten i samband med att den nya vägen byggdes. Delar av planteringarna riskerar därför att vara antingen väldigt torra eller att hamna under stillastående vatten. En av rhododendronplantorna verkar just stå på en alltför blöt plats på grund av vägkroppen och en dag i september ser vi att den inte alls bjuder på den frodiga gröna färgen som Karin vill se. Hon följer växterna, utan att förivra sig.

Vandringsstigen längs sjön går här och det är många som kommer förbi både till fots och med cykel. När jag är här och odlar är det alltid någon som stannar till och pratar. Besökare tycker att det är fantastiskt och det är roligt att det är fler än vi grannar som njuter av trädgården. – Karin

Jag följer med Karin och en annan granne till en gammal villatomt, som inte längre är bebodd. Medan vi tar skottkärrorna med oss uppför backen får jag veta att en stor förändring väntar. Den gamla

1. Körsbärsbenved med vackra frukthängen. En av alla växter som påminner om Karins hållbarhetsfilosofi eftersom den är återplanterad efter flytten från den gamla villatomten som skulle bebyggas. 2. Liten flocknäva.

trädgårdstomten ska förvandlas till modernt parhusområde. Det paradiset som doftar skog ska förändras; förtätningen står för dörren. Den äldre mannen i huset har redan sålt och den tidigare så välskötta trädgården står som ett monumentalt minne och påminner alla om hur det brukade se ut. Innan exploateringarna.

I stunder som dessa är det spännande att lyssna på den konstruktiva ansatsen, som svar på hotfulla förändringar. Att se livets nyanser och att belysa det mörka hotet med nya möjligheter i stället för problem. Detta är något som präglar samtalen med Karin, även i stunder då hon uppenbart är bekymrad över utvecklingen. Det gäller också den stundtals tunga trafiken som kommer i samband med byggnationerna, eftersom Karin har sett att lastbilarna ibland är väldigt nära att köra i själva planteringarna. Vid ett tillfälle kör mycket riktigt också en lastbil igenom en del av ena planteringen och växter dör. Då är det samtal och åter samtal med de ansvariga som gäller.

Den gamla villaträdgården är denna majdag en tillflykt och en oas, mitt i all byggtrafik. Som ett avtryck från en svunnen tid ligger rester av fruktlunden och det trasiga växthuset framför våra fötter när vi kliver in på den öde tomten. Karin går målmedvetet runt och identifierar ett antal intressanta växter. Bärbuskar, schersmin och rhododendronbuskar. Att rädda plantorna från grävmaskinerna blir nu ett slags donation till Grannsamverkansträdgården. Tillsammans med grannarna gräver hon upp buskpion och körsbärsbenved, lägger dem i skottkärrorna och tar dem med till planteringen. Mest förtjust blir hon över några rosa blommor som avtecknas mot en gränsmörk bakgrund, och hon utbrister: *Det är ju körsbär!* Hon får det till ett bergkörsbär, en sådan som hon själv har i sin trädgård. Visst ska vi väl kunna flytta även körsbärsträdet, menar hon. Det blir till att pröva sig fram med spett och rädda det som räddas kan – och så går startskottet för ännu en idé och den underbara väntan på att förverkliga den.

Växterna – konsten att odla kretslopp

Juni bjuder på en av sina första varma dagar och vi tar en promenad för att se hur rhododendronplantorna från den gamla tomten har klarat sig. Våren kom senare i år och liten såpnejlika har först nu börjat att blomma – en växt som Karin själv beskriver som en fantastisk rosa marktäckare. Ännu kan den dock inte mäta sig med den prakt som skänks över platsen med mängder av vita och rosa mossflox.

Mycket av det som idag kallas trädgårdsintresse skulle jag vilja kalla för trädgårdskonsumtion, som handlar om att köpa färdigt och ställa det på plats. Detta till skillnad från det trädgårdsintresse som handlar om odling, att själv till exempel driva upp växter och plantera. – Karin

Hos Karin finns ett kretsloppstänk som gör att blandningen av material och lösningar kommer naturligt. Det är inga standardlösningar eller snabba impulsköp. För henne innebär odlingsintresset uthållighet och allt görs i sin egen takt, utan att låta sig styras av trädgårdstrender. Detta arbetssätt skapar i sig en hög *variation*: de noga utvalda växterna skänker en blomning i olika färger under årets olika årstider. Det jordnära odlandet innebär att materialen blandas på ett sätt som är karaktäristiskt för just den här platsen. Allting tas tillvara och har sin plats, såväl växter som själva jorden.

Kretsloppet finns i eftertanken och i omtanken. Plantor ska få växa på en plats som passar dem, för att kunna utvecklas på bästa sätt. När någon kommer till Karin för att köpa plantor brukar hon fråga om personen först har skapat någon rabatt att plantera dem i. När svaret är nej säger hon åt dem att återkomma. Växter ska inte förgås; det som tas upp från jorden behöver planteras på en gång.

Andra exempel på återanvändning är det gamla grenverket som jag träffar på en dag, med spindelväv i barken, och den döda tallen som görs om till kantskydd för planteringar. Karin ser gärna att vedmaterial återanvänds på våra tomter, med rishögar och kompostmaterial som grund i stället för att det går till förbränning.

Körbärsbenveden är bland det finaste träd jag vet, det är så snyggt. Just det här trädet är nyplanterat och kanske inte så vackert ännu, men frukthängena är fantastiska. – Karin

Sensommarens morgonsol stiger sakta över sjön, som vilar nedanför berget. Det är nyansernas tid och gult och rött och brunt tar plats i bladverken. En växt som då ser ut att trivas är det vackra trädet körbärsbenved, planterat nästan mitt i den ena planteringsytan precis intill den gruslagda gången. Den väntar och väntar på höstens ingång och vecklar ut sina vilande hängen, lika graciöst som allvarligt.

Hemligheten med att ha ogräsfria planteringar är att hinna med rensningen när ogräset är litet. Om rotsystemet hinner att bli för stort, blir rensningen alltför tung. Orken tar slut och odlaren tappar sugen. Det är den metod som Karin använder, såväl hemma som i de gemensamma planteringarna. Som i många andra fall av gemensamma odlingar så innebär sommaren en utmaning med att hinna med allt, både ogräsrensning och bevattning. Det gäller att försöka ha en plan tillsammans så att grannarna kan turas om. Om man inte är så kunnig inom växter och odling kan man alltid hålla de grusade partierna fria från ogräs, eller så kan man se till att vattenspridaren används.

Platsen lever med årstiderna. Varje gång jag kommer hit är det som att livets gång gör det till en ny plats. Mossfloxen vajar som ett hav på våren i vitt och rosa, sen ser vi blå ormöga, spansknäva och liten såpnejlika och lagom till midsommar blommar blå bergklint och präst-

1. Den numera öde villaträdgården ska ge plats för nya parhus. 2. Karin och granne tar vara på rhododendron från villaträdgården.

kragar. I början av sommaren går det inte att missa den ljusgula och den blå irisen, och sedan ger sig kryptimjan och alpmynta till känna under hela sommaren.

Liten flocknäva ser ut att vilja väva en mäktig matta i den ena planteringen, och den brukar föregås av bergnejlikan som är en anspråkslös och soltålig växt. Under sommaren exploderar flocknävan samtidigt som röd stjärnflocka öppnar sig för besökarna. Dagögat börjar sin långa blomning på sensommaren och därefter är det de höga gräsens tid. De bjuder på vackert vajande vippor och är fina hela vintern.

I september skådar jag hasselörtens ljusa nyanser som lyser fint, men inget lurar förstås Karins vana öga. Bladen borde vara trolskt och murrigt mörka och rika vid det här laget, berättar hon, men nu är planteringarna fortfarande unga och det är magert i jorden. Även mossfloxen berättar om jordens betydelse, när plantor som fick gödsel under året svarar med mörkare kulörer under säsongen. Det syns som små nyansskillnader i det gröna växttäcket, inte helt enkelt att upptäcka för ett otränat öga. Även den kaukasiska förgätmigejen vittnar om de kärva tiderna. Och det är platsens ursprungliga jord som är problemet. Trädgården står och ropar på hjälp och Karin är inte långt borta med idéer.

När våren kommer så skaffar hon hästgödsel i mängder och samlar ihop ett tiotal grannar. En gråmulen men stundom solig aprilsöndag samlas de för att sprida gödselhögen som ett decimetertjockt lager över växterna. Det doftar gödsel över hela planteringen – ett hoppfullt tecken på kommande liv. Det ger mull och näring – och därefter friskare och frodigare bladverk.

De nakna berghällarna intill Grannsamverkansträdgården ser zebra-liknande ut efter att grävskoporna gått fram och skrapat dem rena från all jord. Från allt liv. Det ska byggas nytt och den gamla växligheten tas bort. Kontrasten mot det stora gödsellass som nu har kommit kunde

knappast vara större. Jag pratar med en av de yngre grannarna som entusiastiskt deltar och som menar att Gladö ligger lite för sig självt. Därför, menar han, blir det viktigt att ha just den här typen av mötesplats som är nära och öppen för alla.

Under fiket berättar Karin att hon har anmält planteringen till Tusen trädgårdar och att hon behöver hjälp med att ta emot besökarna som lär komma. Både hennes villaträdgård och Grannsamverkansträdgården kommer att ta emot besökare, och då gäller det att finnas på plats för att prata med alla intresserade.

I stället för att köpa dyra färdiga plantor i trädgårdshandeln sår man fröer och byter växter med varandra. Sedan är det bara att dela plantorna, och dela igen för att få riktigt många. För nästan ingen kostnad alls får man en stor mängd plantor på ett par års sikt. – Karin

En dag när frosten kommer, frågar jag Karin vilken av alla växter som är hennes favorit. Hon behöver ingen betänketid för att parera frågan och säger att det är som när barnen var små och hon ville att de skulle stanna i växten, för att de var underbara i varje stund. Varje dag blommar eller kallar en ny sort på henne och just då är det den som är vackrast. Samma variation och hänförelse varje år.

Varje plats har sin historia och om det nu finns en gammal vägkropp som vilar under planteringarna så måste man förstås ta hänsyn till detta. Till den gemensamma trädgården har hon fört växter som hon känner till och som inte har särskilt djupa rotsystem. De får testa sig fram och se till att vara duktiga med bevattningen om de planterar nytt, resonerar Karin. Det gäller att satsa på växter som kan trivas med ett tunt jordlager. Kryptimjan är exempel på en tålig biväxt som vackert blommar nu när den har börjat trivas. Även mossfloxen är utvald för att leva med den där bergkrossen som finns under. Små syrener är

tacksamma att odla och kan växa på berg, liksom liten flocknäva och de vackra grässorterna diamantrör och det japanska gräset glansmiskantus.

En annan utgångspunkt för Karin är att det mesta växer i tämligen sur jord. Hon menar att vi ska göra oss av med gamla tiders råd om att alltid försöka höja pH-värdet. Bättre då att odla naturligt genom att ta tillvara organiskt material och tillföra stallgödsel.

Människorna – lusten att odla genom livet

Initiativet till Grannsamverkansträdgården är ett bra exempel på en tydlig längtan efter att skapa något tillsammans. Grönytekvaliteten mötesplats reflekteras i själva gemenskapen, och i viss mån även på själva platsen. Det är många som passerar här längs sina promenader, även om platsen kan utvecklas mer för att tydligare bjuda in till möten mellan människor. När det tillkommer fler sittplatser blir det svårt att stå emot inbjudan att vila en stund.

Hela konceptet med planteringarna är organiskt och tålmodigt. Karin ser till att berätta om den i lokala sociala medier, i övrigt är det upp till alla att själv upptäcka den. På så sätt sprids ordet och platsen besöks av trädgårdsintresserade och boende. Som mötesplats betraktat är Grannsamverkansträdgården både lågmäld och lockande, och mitt intryck är att allting vilar på en självsäker grund, trots hotet från exploatering och nybyggen. Gladö är inte en centralt belägen plats, och trädgården ligger i områdets utkant, men för den som kommer hit erbjuds en grön oas med imponerande växtlighet.

1. Karin i sin egen trädgård.
2. Spansknäva.
3. Stjärnflocka.

Växter för platser med tunt jordlager

Grannsamverkansträdgården vilar på en plats som under ytan består av en gammal väggkropp, vilket skapar särskilda förutsättningar. Det finns dock en rad växter som kan trivas bra på en sådan plats. Här är Karins egen lista med exempel på växter som växer bra på ett underlag av stenkross med bara ett tunt jordlager:

Flocknäva 'Geranium macrorrhizum'

Glansmiskantus 'Miscanthus sinensis Kleine Fontäne'

Liten Flocknäva 'Geranium cantabrigiense'

Liten såpnejlika 'Saponaria ocymoides'

Kryptimjan 'Thymus serpyllum'

Kungsängslilja 'Fritillaria meleagris'

Mossflox 'Phlox subulata'

Murgröna 'Hedera helix'

Ormöga 'Omphalodes verna'

Prästkrage 'Leucanthemum vulgare'

Röd Solhatt 'Echinacea purpurea'

Spansknäva 'Geranium endressii'

Trädgårdsiris 'Iris Germanica'

Intresset för odling spårar Karin själv tillbaka till sin bondebakgrund. Föräldrarna var lantbrukare i Västerbottens inland som odlade för brödfödan med raps och potatis. Hårt slit och höet som skulle in medan andra barn fick sola och bada – idag är hon tacksam för den strävsamma och trygga uppväxten fylld med arbete. Den har gjort att hon själv har kunnat skapa sitt eget liv och njuta av förbättringarna som har kommit.

Det var himla trevligt under potatisloven när alla samlades från olika gårdar, och jag älskar fortfarande att jobba tillsammans. Jag minns när vi bakade tunnbröd tillsammans, det var enda gången som min mamma kunde öppna upp sig, när hon gjorde det här monotona jobbet tillsammans med andra familjer vid samma bakhord. Som projektledare blev det senare min grej att just jobba tillsammans. – Karin

I alla år har Karin jobbat enligt idén om *slow gardening*. Det betyder att man tar en sak i taget och låter allting ta sin tid. Detta förhållningssätt gör att resultatet kan bli så mycket bättre på längre sikt, menar hon. Och visst finns det en långsamhet i skötseln av Grannsamverkansträdgården som tilltalar mig. I en trädgård med tuffa förutsättningar är detta kanske ett måste, men principen kan användas överallt. Karins granne bekräftar att de försöker välja växter med litet underhållsbehov och som rådjuren inte äter. Också det är *slow gardening*, tänker jag. Att låta platsens förutsättningar styra är en del av hållbarheten.

När jag lyssnar på Karins historia träder en bild fram av en person som har fått lära sig att klara sig själv och som ser ett stort värde i det. Hon har försökt att fostra sina egna barn så att de klarar sig själva, kan uttrycka sina behov och vara delaktiga. Med både stöttning och frihet.

Karin har ofta upplevt att hon har varit ensam med sitt odlingsintresse, även om andra har funnits där och uppskattat resultatet. Hon

minns hur hon som tjugoföråring odlade upp det som blev hennes första anlagda trädgård. Och på den vägen har det fortsatt med grönsaksländ, kolonilott, fruktträd, sommarställe och blommor. Samtidigt visar hennes berättelse att tidiga förebilder kan vara avgörande. Karins mor var en stark kvinna som gjorde allt som behövde göras. Hon beskriver sina båda föräldrar som fantastiska förebilder.

Med flera decennier som projektledare i IT-världen har Karin upplevt en hel del, och även varit på gränsen att gå in i väggen. Hon beskriver det som ett riktigt tungt arbete med att få såväl investerare som medarbetare att trivas. Resorna har varit påfrestande och det hela hade inte gått utan trädgården. Det är där som hon har hittat lugn och ro.

I mitt yrkesliv har jag haft problemen i huvudet dygnet runt och jag har känt hur det sipprar ut ett lugn i hela kroppen när jag sätter händerna i jorden. Ett långsamt fysiskt och monotont arbete gör att hjärnan slutar snurra. När söndag eftermiddag kommer har jag alltid löst problemet på jobbet som jag gick hem med på fredag kväll. Hjärnan går in i viloläge när jag gör det monotona arbetet, vilket den behöver för att fungera ordentligt. – Karin

Med hennes egna ord så är hon på något sätt drabbad av odling, av att se saker växa. Karin berättar att hon i hela sitt yrkesliv har jobbat utifrån begreppet *trial and error*, att bygga kunskap genom att pröva vad som fungerar och inte. Men efter många år i både arbetsliv och odling upplever hon att uttrycket *trial and success* är bättre – som ett resultat av att man har vågat prova i ett tidigt skede. Det behövs ett mod för att göra plats för nya lärdomar och det behöver byggas på egna erfarenheter. Du kan som läsare få inspiration genom att läsa en bok,

1. Grannarna samlade för att sprida gödsel i april.
2. Blåklocka i eftermiddagsljus.
3. Vitbrokig kornell i höstljus.

men enligt Karin behöver du också rent praktiskt *göra* för att det ska bli ett lärande på riktigt.

Ett exempel på initiativkraft är att även använda den så kallade förgårdsmarken, alltså remsan mellan den privata villafastigheten och den kommunala vägen. Även här lyser Karins inspiration som en ledstjärna i tankesättet att allmänna platser går att utveckla till något vackert. De går att förädla, trots att många säger att det inte går. Eller att man inte får. Karin själv menar att det borde vara upp till var och en att odla sin egen vägren. Så därför finns nu nävor, vidjehortensia, funkia, astilbe och kaukasisk förgätmigej intill uppfarten till huset.

I samtal med några av grannodlarna slår det mig en dag att varje plats är ett eget vägval, ett resultat av prioriteringar som antingen har gjorts eller inte gjorts. Och att detta gäller alla grönytor som människan har påverkat. Det finns ett vägval i att odla upp en så stor del av ytan som möjligt. Med undantag från grusgången som ringlar genom en av planteringarna så är ytan maximalt utnyttjad för växtodling. Därför är det lättare att se hur grönyte kvaliteten *variation*, i växter och material, kan uppnås.

Platsen är högt belägen och nästan avlägsen, och stegvis ger den alltmer den *tillflykt* som kan ge skydd för vila under till exempel ett träd. Att det är en fint ordnad plantering i ett bostadsområde gör att det finns kvaliteter som *mötesplats*, som successivt utvecklas ytterligare. Självt växlar jag ett tag mellan att se planteringarna som en protest mot samtidsstressen och en grannarnas egen idyll. Men efter ett tag så sjunker det in i mig att det ännu mer är en kreativ plats för gröna fingrar, och att varje samtal som Karin tar med myndigheter och byggbolag får sin näring av denna kreativitet. Den må vara långsam, men den är enträgen och bygger på kunskap. Och själva långsamheten i sig skänker så stora kvaliteter att jag verkligen tror på framtiden för denna plantering.

Karin själv hoppas på ett ökat engagemang och försöker se positivt på tillkomsten av alla nya parhus. Att det flyttar in ett hundratal människor som inte har så stora odlingsmöjligheter på de egna tomterna kanske kan bli bra för planteringarna till slut, om de vill vara med och bidra. Säkert kommer berättelsen om Grannsamverkansträdgården att föras vidare till hela Gladö, och till hela Huddinge. Minst. Som ett bevis på vad envishet och kunskap förmår i förening. Som ett erbjudande om en kreativ mötesplats för odling och som ett kvitto på att konstruktivitet och tålmod kan göra stordåd – även på en plats där sprängningar skapar en närmast oigenkännlig plats på bara några år.

Kapitel 5:

Stationsparken

Platsen – välbesökt park vid pendelstationen

En torsdag sent i september åker termosens fram och mina stelade fingrar tar tacksamt emot det te som bjuds. Den här tiden på året har många ansikten, och idag får vi glädja oss åt att det inte regnar. Vi sitter på bänken strax ovanför schersminbusken, som har vuxit sig stolt. Denna växt som länge alltför generöst hängde över trappan och som fick Annsofi att komma blöt till jobbet de dagar då det hade regnat. Till slut hade hon blivit tillräckligt irriterad på att busken blötte ner dem som passerade här på väg ner till pendeltågstationen. Hon tog en dag med sig sekatorn och beskar den. I stället för att be kommunen att göra det, som många av oss andra nog hade gjort.

Det värmer med termos denna mulna höstdag. Medan hon berättar om engagemanget plockar Annsofi fram skedar till teet och har även med sig tilltugg i form av engelska kakor. Jag har ofta passerat här, men sällan tänkt på vem som gör vad. Stationsparken är just en plats som många inte ser, den bara finns där. Växtytorna består av en handfull mindre ytor som alla präglas av träd, närheten till cykelparkering och en sluttande terräng. Totalt handlar det om fyra grönytor om vardera några hundra kvadratmeter. De ramas in av rosenbuskar upp mot bilvägen och av stängsel ned mot järnvägen.

På ett nästan omärkbart sätt sköter Annsofi och Lasse Lehman om träden, buskarna och blommorna för att omvärlden ska trivas. Och för många Huddingebor är det nog så att man inte riktigt förstår varför de båda, med hjälp av andra medlemmar, lägger ner alla timmar på att vårda platsens värdighet.

Intill parkbänken och blomsterurnan skiner ofta solen och bjuder in till vila. Här i Snättringe, menar Annsofi, är det många som känner varandra och skapar samtal just vid bänken. Stuvsta station är en viktig mötesplats nära pendeltåget. När hon och Snättringe fastighetsägareförening står och informerar om aktuella frågor och bjuder på kaffe, då är det just här de står och möter alla som kommer från tåget. Det är en fint belägen plats, intill de slänter som förbinder bostadsområdet med själva stationsentrén.

Annsofi upplever själv att hon har en hel del erfarenhet som hon kan använda i arbetet med stationsområdets växter. Hon vet till exempel att det tar tid att jobba med kommunen och att strategierna ändras under åren i takt med att ansvariga chefer byts. Men hon är väldigt tydlig med att detta inte innebär att invånarna behöver sitta still och titta på. Även invånarna kan göra saker själva för att skapa en aktiv dialog i stället för att passivt invänta kommunen. Det märks också att Annsofi kan ta rollen som medlare och gärna använder sin tid för att förklara och hjälpa till, allt för att motivera fler att göra insatser.

Jag tog hand om det här i stället för att gå på gym efter jobbet. Jag fick vara ute och träffa människor och vara delaktig i den kommun som jag valt att bo i. Jag mår själv inte bra av att inta en alltför kritisk attityd utan har valt att vara konstruktiv, för det ger mig så mycket mer. Jag frågar alltid kommunen först, och klipper sen. – Annsofi

Stationsparken finns inte med i kommunens eget parkprogram och det har därför inte heller talats särskilt mycket om någon upprustning av den. Den bara är där, faktiskt ännu utan ett formellt namn. Platsen är som ett smycke med träd och buskar på en välbesökt yta. Det är fastighetsägareföreningen som tydligt räcker ut en hand till kommunen genom att vårda platsen. Engagemanget syns också i den ideella fören-

ingens tidning. Där kan de boende återkommande under året läsa tips om kunskap och exempel på engagemang i närområdet. Det är bokashi och kompostering, artiklar om ogräs och insekter och medicinalväxter, inbjudningar till växtloppis och erbjudanden om naturlig jord till trädgården. Tidningen andas Annsofis och Lasses konstruktiva syn och nyfikna blick på det som rör sig i deras närområde.

Platsen är välskött och de gör sina insatser med en insikt om att kommunen är stor och inte riktigt alltid klarar av att hålla samma nivå på skötseln överallt. Grundtanken är alltid att hjälpa till. En fråga som återkommer i våra samtal är själva grunden för engagemanget. Dels eftersom många kan uppleva att platsen inte lyser upp av några iögonfallande planteringar, dels för att det inte är föreningen själv som från början har planterat flertalet av växterna. Svaret som jag har hittat verkar handla om att vårda en plats i sin egen närmiljö och att bygga en känsla av gemenskap och trygghet. Det viktiga är att bjuda in och att hälsa välkommen.

Föreningens historia startar 1919 och verksamheten har under åren täckt in alltifrån vägfrågor och annan stadsplanering till grannsamverkan och rekreation. I en jubileumsskrift för 100-årsfirandet läser jag om just vården av den plats som jag i denna bok kallar för Stationsparken: "Det är ett säkert vårtecken när ett gäng utrustade med handskar, krattor, sekatorer och sopsäckar kryper runt bland buskar och cykelställ. Vi tycker att det är viktigt att hålla rent vid porten till vårt område. Därför hjälper vi kommunen med att plocka skräp, kratta löv och klippa buskar."

När det gäller platsens kvalitet som tillflykt är det svårt att se särskilt många platser att dra sig undan på. Att se men inte synas är lite svårt här, då platsen både är begränsad i storlek och välförsedd med gångvägar. Samtidigt finns ett flertal träd som skapar lummighet och minskar insyn, och det finns möjlighet att sätta sig ner här för att ta

1. De aktiva grannarna och medlemmarna tar fikapaus under städdagen.
2. Pärthyacint är en av alla växter som blommar här.
3. En bänk för vila och samtal.

igen sig en stund. Läsaren kan också föreställa sig bil- och cykeltrafiken omkring platsen, som skapar liv och rörelse men också en hel del ljud.

Växterna – gröna toner under trädens tak

Majsolen bjuder in Annsofi som i sin tur bjuder in alla medlemmar och grannar till städdag. Snättringeborna kommer med tåget tillbaka från stan denna måndagskväll, de låser upp sina cyklar och passerar stationsområdet. Några av dem frågar vad som är på gång och får svaret att fastighetsägarföreningen städar och gör fint. Bullarna som en av de aktiva medlemmarna har bakat har en tydligt hemtrevlig ton av kardedmumma och sveper in kaffevärmen i en mjuk och hemtrevlig vårbädd.

Det blir flera säckar fulla med skräp denna kväll, trots att området numera är mer välskött än på länge. De nya cykelparkeringarna har bidragit till minskad nedskräpning och det förs ett samtal i Annsofis grupp om vad det mer kan bero på – kanske den tidigare pandemin fortfarande håller nere resandet och att detta minskar skräpmängden.

Om vi själva som boende visar intresse och engagemang så kommer också kommunen att vilja göra mer. Ungefär så går resonemanget bland de frivilliga denna kväll. Jag har fått möjlighet att städa tillsammans med dem och en kvinna berättar om hur de under årens lopp har röjt i slänten, där det tidigare växte sly. Det fanns ju till och med en person som bodde där i buskaget, berättar hon och förklarar att det förstås bara var tillfälligt. Vid en pendeltågstation händer oväntade saker. Och, tillägger hon när vi pratar om ideellt engagemang, människan är ett flockdjur och mår mycket bättre av att bidra och göra något som vi känner är positivt.

En prioritering som återkommer för föreningen är tryggheten. Klotter- sanering och cykelstölder hör ibland till vardagen, och förutom kommunkontakter har Annsofi löpande haft samtal med andra myndigheter som till exempel de ansvariga för spårområdet. Att skapa tydliga

siktlinjer och överblickbarhet har varit viktigt, både för att det är vackert och för att det bidrar till just den upplevda tryggheten.

När jag pratar med de aktiva grannarna blir det tydligt att tryggheten är en drivkraft även för dem. Att hålla platsen ren och trygg, att inte låta den växa igen och att inte ge något gratis till kriminella krafter. Belysning och beskärning och städning blir viktigt för att invånarna ska trivas. Och då infinner sig frågan vad som egentligen är viktigast med platsen, att det är städat eller att det finns fina växter? Jag frågar Annsofi.

För mig är det ingen motsättning mellan dessa. Fokus är egentligen inte heller på att vi ska vara där och städa. Jag har alltid en vision om vad jag vill uppnå. Det här är vårt första möte med Snättringe när man kommer hem, det välkomnar oss som en trevlig miljö i stället för att man undrar vem som har tömt sina sopor på platsen. En trevlig miljö kan väcka helt andra känslor, som stolthet och glädje. – Annsofi

En gång när de hade städdag, berättar Annsofi, kom pizzerian intill förbi med glada tillrop och dryck till dem som hjälpte till. Det är den typen av ringar på vattnet som hon allra helst vill skapa. För att människan i grunden är nyfiken och mår bra av att bidra. En i grunden tydlig och enkel livsfilosofi.

Träden utgör en viktig del av Stationsparken, med många lummiga trädkronor som ramar in, skänker skugga och överhuvudtaget ger denna vältrafikerade plats en massa välbehövlig grönska. Och Annsofi är medveten om att platsen inte alltid upplevs som vacker. Därför finns det idéer om att göra platsen ännu vackrare med fler blommor och lökar. Just lökar har varit aktuellt tidigare men det har inte blivit av att kommunen har hjälpt till, förmodligen på grund av personalomsättning, tror hon.

Visst finns det en viss *variation* av växter på platsen redan nu. Pepparrotten finns kvar som en trolig kvarleva från någon äldre plantering här, pionen intill vägen är vacker i sin blomning på sommaren och äppelträdet har klarat sig väl i slänten – även om det skulle behöva stammas upp, tänker Annsofi. Viol och mullbär är andra inslag. Rosenbuskarna ger både skydd mot buller och utgör en vacker grönska. Men det finns ingen stor komplexitet vad gäller olika typer av upplevelser, delvis eftersom ytan är begränsad. Om man samtidigt leker med tanken att platsen inte hade varit kuperad, så inser man att det också finns en variation i själva slänterna, i sluttningarna och i skuggorna som skapas på olika platser.

Intrycket jag får är att föreningen vårdar platsen med sina gemensamma resurser och med kommunens goda minne. Det mest fascinerande är nog att Snättringe fastighetsägareförening har lyckats att göra denna insats i över tjugo år. Det är många ideella timmar, tänker jag för mig själv när jag går runt på platsen och försöker förstå omfattningen av Annsofis och Lasses engagemang.

Trädgårdsomsorg

Precis som stora delar av civilsamhällets insatser i Sverige är den vid Stationsparken uthållig över tid. Stabiliteten ligger bland annat i att föreningen lyckas avgränsa sin roll till ett antal konkreta insatser, och trädgårdsomsorg är en av dem.

Denna omsorg ligger i att sköta om de växter som redan finns på platsen och att inte sträva efter att byta ut växtmaterialet. Hur frestande skulle det inte vara att plantera nytt på denna plats?

Det som kanske är mest fascinerande med Stationsparken är därför det som inte syns. Precis som en chef på kommunen uttrycker det: "Det här är ett exempel på att den ideella insatsen ibland inte alls syns utan görs i det tysta, bokstavligen.

Det som föreningen har gjort är kanske ingen prunkande slottsträdgård, men de har under åren sett till att buskar och träd är välskötta och klippta, tack vare det fantastiska engagemanget."

Denna trädgårdsomsorg pågår år efter år och de flesta av oss som passerar platsen tänker förstås inte alls på detta. För det finns här inga planteringar som vill imponera. Här finns inget behov att visa upp hur duktig man är. Just detta är en inspiration värd att ta till sig: det storslagna som finns i det lilla.

Vi klipper gräsmattan och vi beskär både buskar och träd. Sly är bäst att ta på hösten, så att det inte växer igen för mycket. Det är lite svårt att underhålla med tanke på alla slänter och växtvalet har inte alltid varit genomtänkt, som till exempel med mullbär som växer och skymmer sikten. – Annsofi

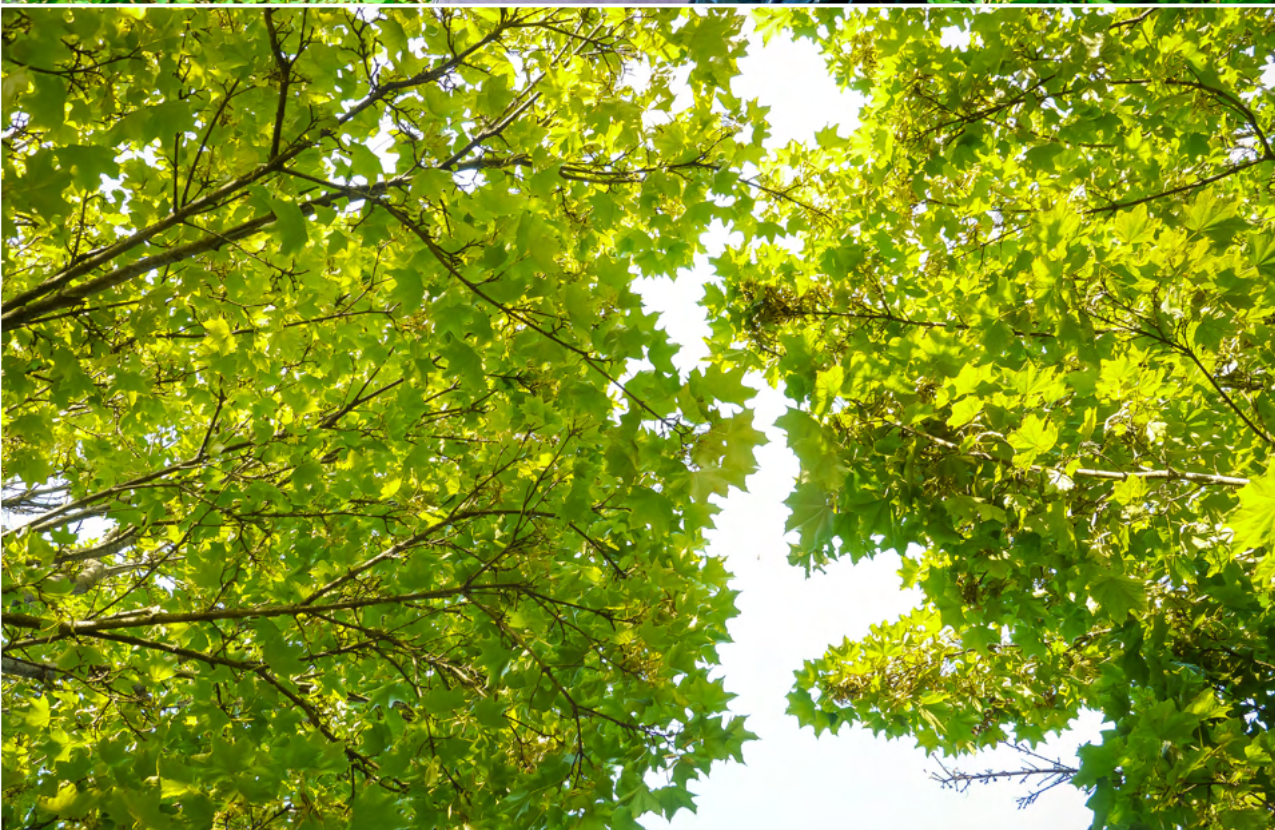
Schersminen ser underbar ut i kvällsljuset då den ivrigt möter invånarna längs trappan upp från stationen. Så ivrigt att den är en av de växter som ständigt måste hållas efter. Det finns även aronia här, detta supernyttiga bär som en kvinna en dag kommer förbi och vill plocka, berättar Annsofi. Det fick hon förstås, så länge som hon inte plockade precis allt.

Människorna – långsiktigt engagemang för lokalsamhället

Det är ofrånkomligen så att Stationsparken präglas av trafikmiljön. Mopeder som accelererar, dieslbilar som växlar ner och elbilar som smyger förbi. Det går en ström av fotgängare och cyklister från centrum på andra sidan stationen vidare mot villaområdet. Jag går och sätter mig på den där bänken en dag mitt i sommaren. Ett ungt par hänger vid cykelparkeringen med en längtan som får plats här vid stationen, och kanske med en närhet till att åka vidare i livet tillsammans.

Som mötesplats betraktat sker en hel del möten vid Stationsparken, tack vare det strategiska läget. Det är enkelt att sitta ner och betrakta flödet av människor som passerar, och som station är det en naturlig plats att mötas på. Bristen på fler sittplatser och iordningställda ytor försvårar kanske möjligheterna till lugn och ro, men det är i grunden en plats där människor rör sig. Förmodligen skapar verksamheten inte

1. Annsofi i färd med att klippa buskar precis intill pendeltågstationen. Med vän hand ser hon till att grenarna hålls tillbaka, vilket uppskattas av såväl fotgängare som cyklister.
2. Träden bildar ett slags tak över Stationsparken. Det är väl inte alltid som vi tittar upp, men det är vackert att se hur träden förhåller sig till och anpassar sig till varandra.

bara synlighet genom att ideella personer sköter om platsen, utan även ökad trygghet genom att siktlinjer skapas och överhängande buskage tas bort. Allt detta bidrar till möjligheten att skapa mötesplatser.

Både Lasse och Annsofi reflekterar över storstadslivet och sammanhållningen som de försöker att skapa i just sin kommundel. En stor del av engagemanget handlar om att bidra till gemenskap och trygghet, och därmed också att undvika att människor blir anonyma.

Vi har försökt att få lite på-landet-känsla i Snättringe och att man hälsar på varandra på gatan och hjälper varandra om det behövs. Vi har haft turen att kunna få människor som vill delta. Alla tillåts att tänka olika och det är viktigt att vi kompletterar varandra i föreningen. Det blir en styrka att vi är flera som kan hjälpas åt. – Lasse

Det har till och med hänt att familjer flyttar till området efter att ha haft kontakt med Annsofi och Lasse under en tid. Så finns i föreningen också en bredd av ansvar och initiativ som täcker in allt från sociala aktiviteter, bevakning av aktuella frågor i området, samarbete med andra föreningar till insatser för tryggheten i området.

Annsofi, som alltid har en påse i fickan för att kunna plocka upp skräp, fick från början en möjlighet att tillsammans med parkavdelningens ansvariga göra en översyn av platsen. Det kom att bli hennes hobby, i stället för att göra något annat efter jobbet. Fördelarna, som hon själv ser det, är att hon får vara ute och träffa människor, plus att hon får skapa sin egen miljö.

Det här med tid kan man alltid diskutera. Man väljer vad man vill göra med sin tid och alla behöver inte alltid vara där och hjälpa till – men alla kan bidra på sitt sätt. Jag förväntar mig inte att alla ska göra precis det som jag gör, alla behöver inte kratta eller klippa buskar, för mig räcker det att man bidrar med det som man kan. – Annsofi

Med kommunen kom hon i början överens om vad hon kunde ta hand om, med estetik och trygghet som viktiga värden. En bidragande orsak till att Annsofi tog kontakt med kommunen från början var hennes besök hos sin syster i Berlin, som hade platser som var väldigt eftersatta i skötsel. Och nog har hon sett platser i andra länder. Hon har jobbat med bland annat franska parfymmer och med personalfrågor i flera utländska bolag. Hon beskriver det som att hon har haft mycket kontakt med ”de här tio procenten som brukar vara gnällkören” och att hon därför har värnat om den sida i henne själv som snarare är nyfiken och stöttande. Alla kan trilla ner i gnällkören, säger hon, men det går också att ta sig därifrån. Bara för att det går fel en gång så behöver det inte gå fel igen.

Hemma var det öppet hus och alla var välkomna och grannar och andra var ofta hemma och besökte oss, inte minst barn som var hos mamma av olika anledningar, oavsett religion och politiska åsikter eller sexuella läggningar. Mina föräldrar var intresserade av konst och trädgård och nånstans fick jag med mig att det inte finns något sådant som att bara en enda norm som gäller, utan att varje mänskliga är spännande och har mycket att bidra med. – Annsofi

Annsofi beskriver hur hon alltid har tyckt att det är spännande att dels kunna bidra med sin egen kompetens, dels lära sig mer om hur andra personer fungerar. Hon har det med sig hemifrån, tror hon. Hennes

pappa var egenföretagare och hade tryckeri och mamman var modist och sydde hattar. Hon hade en öppenhet för nya idéer och var tidigt nyfiken på ekologiska odlingsmetoder. Hennes morfars bror sysslade med biodling och hennes morfar var utbildad trädgårdsmästare. Hennes eget trädgårdsintresse har hon underhållit med kurser bland annat på Bergianska och i föreningen.

Det har betydelse att man bryr sig, som ett slags bekräftelse på att man ser varandra. Som polis kan jag jämföra med det vi kallade för söderandan inom närpolisen på Södermalm. Det som vi startade där handlade om civilkurage och att man ställer upp för varandra. – Lasse

Lasse har varit ordförande i föreningen en lång tid. Han har bakgrund inom lokalpolisen och kan dra paralleller till hur han och hans kollegor jobbade för att stärka den lokala samverkan mot brott. ”Tryggt och snyggt” ingår numera i föreningens slogan och de uppmuntrar medlemmarna, som är över 1000 till antalet, att inte enbart ta hand om sin egen tomt utan även området utanför. Klottret i området har minskat som en följd av att föreningen själva tar bort klotter på elskåpen. Listan på insatser är lång och det är i denna vision som vi hittar ett av skälen till att de båda har engagerat sig i Stationsparken.

Föreningen började som en vägförening för att hantera sank mark, gemensamt bygga spångar och dika ut inför byggnation. Även för el gjorde man gemensam sak för att få bra priser. Det var egenföretagare och hantverkare som byggde i området och som gick samman för att hjälpas åt. Med tiden omvandlades vägföreningen till en ekonomisk förening och idag är det en ideell förening.

Jag tycker det är viktigt att samverka med kommunen. Vi skulle ju kunna jobba själva ändå men det känns bättre när vi samverkar. Det behövs kommunikation oss emellan för att det ska funka bra i vårt område. – Lasse

När Lasse och Annsofi började engagera sig i mitten av 80-talet handlade mycket av föreningsverksamheten om att förmedla olika tjänster, vilket de själva då tyckte var förlegat. I stället skapade de ett större fokus på trygghet och trivsel, som även skrevs in i stadgarna. Idag jobbar de mycket i olika arbetsutskott, så att alla i styrelsen blir engagerade. Det arbetssättet har varit lyckosamt under åren och skapat en nivå på engagemang som många andra fastighetsägarföreningar bara kan drömma om.

Det är så tråkigt att det ofta är de här tio procenten som vill klaga som kommer fram i sociala medier. Jag var till exempel inne på hemsidan för en matvarukedja och ville säga nåt positivt om deras grönsaker, men de hade bara formulär för klagomål. Det är nästan alltid bara det negativa som tas upp. De skulle behöva höra andra perspektiv. Feedback är inte bara att kritisera utan snarare att stärka och att få människor att vilja göra något bra. – Annsofi

Med sin bakgrund tycker hon att det har varit roligt att kommunen har stöttat hennes engagemang för att hålla stationsområdet i ordning. Kontakten har i första hand Annsofi själv stått för, sen har kommunens medarbetare visat hur växtskötseln kan göras.

1. Lasse hemma på verandan. 2. Vålstädad trappa ner mot stationsentrén.

Därför är det så roligt att vi har fått vara med och göra det, vi kunde också ha fått nej och fått nöja oss med det som är, i stället fick vi bli välkomnade och vi fick bidra med något. Det är viktigt för mig att vara delaktig, då jag bor här och det är min närmiljö. – Annsofi

En framtidsdröm för platsen är att plantera ett körsbärsträd, som också skulle vara ett minnesmärke för föreningens 100-årsjubileum. Vi undersöker en vacker majkväll olika tänkbara platser och jag känner det fina i att kunna hålla, omtänksamt och tålmodigt, denna vision vid liv. Det ska tyvärr visa sig senare att drömmen inte riktigt vill förverkligas, till följd av en tämligen byråkratisk inställning från kommunen. Jag förvånas inte bara över själva bemötandet från kommunen, men också över att Annsofi och Lasse inte låter sig nedslås av detta. De accepterar att de inte får som de vill och fokuserar på det som de kan göra.

Föreningen står för en rad olika områdesaktiviteter, till exempel den populära promenaden runt sjön Långsjön då det ordnas med tält, musik och utställare varje år. Med omkring 20 år av skötsel av Stationsparken har föreningen ett långvarigt engagemang. Många gånger hade Annsofi redan gått sträckan ner till stationen, när hon en dag tog med sig sekatorn och började klippa för att sköta växterna. En gest av handlingskraft, som gav mersmak. Det som är tydligt när jag pratar med Lasse och Annsofi är förstås engagemanget, men också att de har roligt och vill engagera andra. De har under många år fått andra att bli intresserade och beredda att hjälpa till.

1. Annsofi och andra föreningsaktiva städar med platsäckar, handskar och räfsor. Föreningens devis syns på banderollen: snyggare, tryggare Snättringe. 2. Stationsparken är både växter och cykelparkering.

Det är som att vissa människor leker "finn fem fel" i stället för att hitta det positiva – allt det här vi pratar om nu har vi invånare helt gratis, det är en stor förmån som är öppen vilken tid som helst. Inte som i Paris där man kan få betala för att få gunga en stund; jag har sett barnfamiljer komma dit och säga "nej vi ska inte gunga" för att det kostar pengar. I Huddinge finns så mycket natur som finns för oss helt gratis. – Annsofi

Stationsparken är en enastående ideell insats. I över två decennier har föreningen vårdat platsen utan att förbipasserande kanske har förstått att det sköts på detta vis. För grönytekvaliteten tillflykt saknas delvis platser att dra sig undan på, men platsen har både *variation* och *mötesplats* på en väldigt begränsad och kuperad yta. Av alla platser i kommunen, där ideella krafter är inblandade, är kanske Stationsparken den mest välbesökta.

Idéer för framtiden finns förstås också. Med samma iver som jag har sett att de har haft under många år redan, berättar Lasse och Annsofi om olika tankar på hur området kan bli ännu mer attraktivt. Att låta folk få adoptera och sköta om en del av kommunens mark intill vägen utanför ens eget hus, att göra om genomfartsleden Häradsvägen till ett mer välskött grönt stråk, att göra om parkmark till ängar, att sätta belysning i träden och att placera bikupor i Stationsparken.

Ge dem bara lite tid att diskutera det med styrelsen, så kommer säkert flera av idéerna bli verklighet.

Kapitel 6:

Bygdegårdsparken

Platsen – tradition för både tillflykt och fest

Lagom till valborgsmässofirandets återkomst efter pandemin har blomsterurnorna fyllts med årets gula och blå-lila penséer. De toppar och fulländar de träurnor som finns utplacerade runtom i parken; de står vid husknutarna, på grusgångarna och intill bänkarna och påminner besökarna om de trädgårdar som de kanske själva har skött om en gång i tiden.

Sorlet mellan vårkör och majbrasa talar om parkens unika roll som mötesplats i kommunen. Aldrig är det så mycket folk här som just på valborg, då flera tusen besökare trängs och trivs. Slingan av folkparksljus ackompanjeras av den vilda elden som tänds, barnen som otåligt springer omkring den och eldvaktaren som ser till att både humör och säkerhet är på topp kring brasan. Försäljningen av sockervadd skapar en kö av mestadels barn som skär igenom halva parken, samtidigt som kaffestugan förser den övervägande vuxna skaran besökare med dryck och något att äta.

Om just valborgsbesökarna spanar in grönytorna denna dag är osäkert, men klart är att det finns mycket att se i parken. Rader av lagerhagg och idegran ger grönska året om samtidigt som de håller jorden på plats i slänterna. Förutom tillfälliga planteringar finns en väletablerad struktur med perenner som bäddar in byggnaderna i terrängen. Dessa byggnader, som har blivit en ryggrad i den ideella verksamheten.

När man slår sig ner på någon av bänkarna kan det hända att en dörr öppnas, någon går över det runda gruset och sedan in genom en annan dörr. Det är så det pågår i det tysta, många steg mellan timmerstugan och kontoret – och så lite samtal med besökare utöver det. Det är ofta någon från föreningen här, antingen Oscar Hjärre själv eller någon personal som de har på plats tack vare samarbete med kommunen och Arbetsförmedlingen.

Att ta hand om parken tar tid. Antingen älskar man att skapa nånting eller så gör man inte det. Jag har alltid gillat utmaningar och nu blev det föreningen för min del. Men visst har jag funderat på varför jag gör det. Första året var det 45 helger som gick åt då jag aldrig var helt ledig. – Oscar

Det egentliga namnet på det som jag här kallar för Bygdegårdsparken är Stortorpsparken. Den startade 1992 som ett ideellt initiativ, vilket ledde till ett arrendeavtal med kommunen. Då var syftet att på ideell väg skapa den park som saknades för att ordna kulturaktiviteter utifrån den svenska traditionen. Föreningen är numera en del av bygdegårdsrörelsen och ordnar många årliga kulturarrangemang – som fortfarande är själva syftet med verksamheten.

Själva platsen kan vara lätt att missa om man inte känner till området. Första gången jag själv var här blev jag positivt överraskad av hur fint inbäddad parken ligger mellan bostadshus, vägar och förskolor. Påtaglig är också den omkringliggande blandskogen, som stärker känslan av att vara i en park – eller varför inte i en folkpark. Det är också just parkmark som kommunen har bestämt att det ska vara, eller rättare sagt ”fritidspark” som det står i detaljplanen. Omkring fem tusen kvadratmeter park; skogen intill är ungefär fyra gånger större.

Ljusgul iris lyser upp mot bakgrunden av den gamla hästkärren.

En vårdag när jag kommer till parken har en tydlig doft av furu och takpapp lagt sig över området. Det är dags för omläggning av taken på flera av byggnaderna, ett projekt som Oscar har planerat minutiöst med all den kunskap om fastigheter som han har samlat på sig under åren. Det är en ansenlig investering som görs i nya takbeläggningar, utan att föreningen har någon annan egentlig ekonomisk trygghet än sin egen. Medan takläggaren jobbar febrilt med att få allt klart njuter jag själv av de olika gröna inslagen i parken.

Efter tusentals och åter tusentals timmar av ideellt arbete sedan 1992 står de olika små husen nu alltså utspridda i vad som närmast kan liknas vid en folkpark. En samlingsplats, en trygghet och en hemkomst. Rytmer, danssteg och skratt ackompanjerar ofta parkbänkarnas vila och fågelsångens färg. Men just denna dag är det hantverket som tydligast tar ton och tillsammans med vårsolen skapar det en känsla av optimism, att verksamheten visar framtidstro och vågar satsa.

Intill parken ligger förskolor och villaområdena. Även flerbostadshusen finns nära och det tar inte många minuter att promenera ner till pendeltågstationen. Det är en park med höga ambitioner, och med stora möjligheter till samverkan med omgivningarna.

Parken är så mycket mer än en grön lunga. Det är en verklig mötesplats i den östra delen av kommunen. Byggnaderna är populära för olika typer av firanden och kulturarrangemang, och det är inte ovanligt att besökare kommer även från andra kommuner. Timmerstugan hyrs ut till organisationer och dansbanan används till fest. Försäljning av kaffe sker i kaffestugan och det finns både kansli lokaler och toalett. Och Oscar insåg tidigt, när han klev in i föreningen, att alla dessa byggnader behöver skötas om.

1. Nedanför gullregnet pågår samtal.
2. Det har blivit dags för takläggning på timmerstugan.
3. Aklejor och humlor är naturliga inslag i trädgården.

Jag älskar att ge service till människor och jag finns tillgänglig hela tiden om det gagnar saken. Jag tycker om människor, jag tycker om att se dem vara glada här i parken. Det är ett slags betalning för mig. Sen är jag rastlös som person och vill ha något att göra, jag vill hela tiden ha nya utmaningar. – Oscar

När man lär känna Oscar tar det inte lång tid innan man blir varse det höga tempo som föreningen har. Själv spelar han huvudrollen och i våra samtal inser jag att parkens betydelse i hög grad handlar om att erbjuda mänskliga möten, i form av de många kulturella aktiviteter som arrangeras varje år. Grönytorna tillkommer som ett viktigt komplement och inte som verksamhetens utgångspunkt. Byggnaderna måste fyllas med något och de behöver omges med en skön miljö, resonerar Oscar. Allt i en tydligt grön inramning. Samtidigt finns det här en stor växtrikedom som är värd att lyftas fram och som föreningen också sköter om. Oscar må ha börjat med att säkerställa byggnadernas skick för framtiden, men även grönytekvaliteterna är viktiga för att skapa en attraktiv plats.

Som plats erbjuder Bygdegårdsparken goda möjligheter för tillflykt och ett lugn i vardagen. Det finns alltid någonstans att sitta och begrunda, därtill finns så mycket natur kvar runtom att växt- och djurliv bidrar till en avslappnad atmosfär. Detta är en grön oas i storstadsregionen, en plats som ägs av kommunen och som vårdas av föreningen. Bostadsbyggande pågår runtom och parken ligger bara några minuter från Trångsunds centrum. Med tanke på att både villaområden och flerbostadshus omger platsen är det lätt att förstå att många människor använder parken för vila, lugn och ro.

Just så här, med föreningens räkenskaper och årsplanering framför sig, har Oscar suttit ett oräkneligt antal gånger. I timmerstugan.

Växterna – en mogen park och trädgård

En dag i juni känner jag hur asparna vajar och koltrasten lockar i bakgrunden. En och annan stolt ek konkurrerar med försommarsolen. Vindens sus och skogsfåglarnas värld finns några tiotals meter bort från livet i själva parken. Gångstråket gör att denna bygdegårdspark får många besökare, både de som kommer till arrangemangen och de som passerar på väg till och från Trångsunds station.

Kanske är det något med dessa ständiga rörelser, som gör att en erfaren person som Oscar finner mening och utmaning med att verka här. Han vittnar ju själv om att han ständigt vill vara verksam och sysselsatt med något meningsfullt. Och här han verkligen verkat, i många år under med många ideella arbetspass.

Folk trodde att jag bodde här och det gjorde jag väl nästan. Om det finns en utmaning, så vill jag fortsätta, annars hittar jag på nåt annat. Arbetslöshet har aldrig existerat hos mig. – Oscar

Som den väletablerade plats som Bygdegårdsparken numera är finns det nästan alltid något som blommar. Under våren är forsythian tidigt ute med sina lockande, gula färger. Inte så långt därefter kommer en annan gul hägring i form av gullregnet som denna tid dominerar delar av parken. Även mahonian bidrar till den vårgula inramningen och vitsipporna infinner sig runt husknutarna, liksom den vaniljvita doften av lagerhägg som växer vid parkeringen. Utöver dessa fleråriga växter kompletterar föreningen ofta planteringarna på egen hand med lökväxter, till exempel tulpaner.

En besökare, som själv bor nära parken, berättar för mig en junidag att det är först när man kommer in i parken som man ser hur fint och ombonat det är. Sen kan man gå längre in och ner till dansbanan där han själv brukar sätta sig en stund.

Parken välkomnar alla. Den är öppen dygnet runt. Och samtidigt så erbjuder all grönska en skyddad plats där man kan sitta och prata ostört, när man inte har någon annanstans att ta vägen.

Jag verkligen gillar det, det är absolut den bästa parken vi har. Ibland är timmerstugan öppen och man kan slå sig ner där. Jag kommer ofta hit och slår mig ner en stund. – besökare

En disig dag i april när fåglarna sjunger som bäst hör jag röster utanför timmerstugan. Vem kan komma förbi så här dags en torsdagsmorgon? Det är en man i 40-årsåldern som först pratar lite för sig själv, sätter sig utanför timmerstugan och som sedan börjar prata med personalen. Snart nog rullar han i väg på cykeln nerför backen ut genom entrén. Det är den här typen av spontana möten som Bygdegårdsparken kan erbjuda, tack vare närheten till bostäder och olika kommunikationsvägar.

Visst har Oscar en massa idéer om hur parken kan utvecklas och locka till sig ännu fler, men så tänker jag också att vi ibland inte ser allt som redan finns. Detta är för många redan en plats för vila och möten – till exempel som en paus under cykelturen en torsdagsmorgon. Sommartid bjuder föreningen på många kulturella aktiviteter i parken; det är tillställningar för barn, dansmusik, loppmarknader och arrangemang av andra föreningar som bokar in sig i parken. Växtmässigt finns en blomsterprakt från irisar och aklejoj, samtidigt som fjärilar och andra insekter har parken som ett smörgåsbord. Oregano och andra kryddor är välbesökta, liksom ölandstok och den gamla karaktärsväxten bergenia. Den sistnämnda är tålig och envig och får kanske en del trädgårdsälskande besökare att associera till en slänt som de har vårdat.

En dag i september är det boule, ringar, spikslagning, kubb, pilkastning och färggranna vepor i vinden. En av seniorföreningarna har friluftsdag i parken och samtalen mullrar. Parken lever upp med sociala aktiviteter och med höstliga skogsfärger, kanske som en tillflykt för den som vill vara själv eller som en fest för den som söker mänskliga möten. Kön till kaffestugan ringlar lång och den omkringliggande barrskogen ringar in festplatsen. De orangelysande tageteskrukorna skiner ännu med sin prakt, annars domineras intrycket på hösten av perennernas gröna bladverk. Jag upplever att det ger ett lugn till parken som är behagligt, och inte alls särskilt olik en traditionell villaträdgård.

Oscar visar mig en dag muren, som han kallar den, och när man kommer fram till den så är det precis vad det är. En fyrkantig mur och grund för en tänkt bebyggelse. Han berättar att kommunen en gång i tiden hade tänkt att investera miljonbelopp i att bygga en folkparksbyggnad precis här. Det lades en grund, men sedan blev det av oklar anledning ingenting mer. Det framstår som ett märkligt projekt, och lite tragiskt kanske, att det aldrig blev mer än en grundmur. Nu är den dock i stället en plats där förskolorna samlas vid utflykter och där växer växer i en karg miljö.

Men för Oscar är det förstås en möjlighet. För nu finns den ju där, och det skulle kunna utvecklas ännu mer som en samlingsplats för barn som kommer till parken, till exempel i samarbete med just förskolor. Han har sett på annan plats i kommunen hur sittplatser kan skapas på ett enkelt sätt och nu skulle han vilja utveckla även den här platsen i parkens utkant. Att ingen – ännu – har gjort något av den där muren kan man förstås undra över. Det blir förstås omöjligt för någon som Oscar att inte ta egna initiativ för en sådan yta, och det är bara ett exempel på idéerna som han har.

Grönytekvaliteten *variation* skapas i parken inte bara genom bortglömda platser och ytor med möjligheter, utan främst genom

1. Parken ramas vackert in av blandskogen. 2. Den gamla kärran står fint placerad i den traditionella miljön.

StortorpsSt PARKEN

Stortorpsparken

att villaträdgårdens växter möter blandskogen intill. Det är park och skog på en och samma plats, med ett rikt innehåll av perenna växter. Variation i höjddled fås både genom de olika växterna – inte minst skogen – och genom den kuperade terrängen. Samtidigt saknas ännu regelrätta planteringar eller odling med ätbara växter, vilket skulle öka mångfalden ytterligare. Det är inte svårt att se ett scenario där föreningar eller enskilda runtomkring skulle vilja använda parken till att även odla grönsaker här.

Människorna – med envishet som aldrig sover

Det är en vacker majdag som meddelar att våren definitivt är här för att stanna. Fågelsången lägger sig som en idyllisk matta när jag kliver in genom parkentrén och ser Oscar sitta utanför timmerstugan och vänta. Entrén och farstuvisten ser välkomnande ut på ett klassiskt vis och bekräftar att besökaren kliver in i ett folkparksäventyr. Nyfiken på vårt samtal stegar jag fram, noterar att planteringarna har blivit fler sedan jag var här sist och att ljuset faller vackert genom forsythian.

Jag är väldigt positivt inställd till kommunen och det beror på att jag är en positivt lagd människa. Det finns snart ingen kvar som kan tänka sig att engagera sig så som jag har gjort, därför att de flesta upplever annat som viktigare. På så vis är jag ju en stolle. – Oscar

När Oscar var sju år gammal köpte föräldrarna en fastighet på Blidö, som då var enda huset på ön. Pappan blev tidigt professor och ett känt namn inom medicin. Uppfostran var sträng och varje sommar tillbringades på ön. Det var en utbildning i praktisk livskunskap, som även om den var hård också gav värdefulla verktyg som Oscar kom att uppskatta när han själv hade egna kåkar, som han säger. Att hantera fastigheter är därför inte bara något som han har gjort från styrelse-

1. Timmerstugan syns för alla besökare.
2. Den klassiska trädgårdsväxten bergenia växer i slänterna.
3. Mahonian lyser gul om våren.

rummen. Förutom att uppfostran innehöll trädvård och fastighetskötsel så skaffade han sig också senare eget hus med sin partner.

Siktet var en gång inställt på att bli advokat, men efter studier i juridik och ekonomi startade han i stället flera företag. Oscar har erfarenhet från fastighetsbranschen och var en av många som drabbades av finanskrisen på 90-talet. Han berättar om förmågan att aldrig titta bakåt och att han har blivit försiktigare med åren. Jag får en känsla av att det är en inställning som har föregåtts av både målmedvetenhet och kämpaglöd.

Efter att ha bott på Djursholm, i Norrtälje, på Östermalmstorg och på Värmdö gick flytten till Trångsund 2012. Då hade han hunnit avverka den där finanskrisen och strax därefter bildat ett måleriföretag tillsammans med sin bror. Han jobbade också i mer än tio år för ett företag som erbjuder praktiska tjänster till äldre. Det är en fascinerande resa, med siktet inställt på att göra det bästa av varje situation.

Drivkraften, berättar Oscar, finns i att se människor vara nöjda och glada just här i parken. Här kan han använda sin nästan outtröttliga energi till att ge service till andra, både för att han tycker om människor och för att han behöver ha något att göra. Under åren har det blivit olika uppdrag i flera föreningar och ibland undrar han – säger han skämtsamt – vad han håller på med. Men jag får snarare känslan av att Oscar, med sin långa erfarenhet av bolagsstyrning och ekonomiska placeringar, vet precis vad han gör och varför. Att han gör det som han kan, och att han vill bidra där han kan.

Bygg på ditt eget engagemang

I skrivande stund är det tio år sedan som Oscar Hjärre första gången kom i kontakt med Stortorpsparken. Föreningen behövde få in nya krafter och annonserade efter volontärer. Och vilken kraft som de fick in!

Resan som föreningen har gjort under dessa år ska naturligtvis inte enbart tillskrivas Oscars insatser. Men inspirationen ligger i att våga ta klivet in i civilsamhället och välja att påverka. Det är en möjlighet som vi alla har och i Oscars fall är han tydlig med sitt eget behov av sammanhang och engagemang.

Alla har vi erfarenheter som vi kan använda oss av för att bidra ideellt, till exempel i en förening. I Oscars fall handlar det om ekonomiska och juridiska kunskaper, och fastighetskötsel. Och utifrån detta visade han handlingskraft och engagemang. Som han själv säger: "Jag insåg att vi skulle behöva bygga ut för att öka ytterligare. Vi vill inte vara beroende av kommunen. Vi måste se till att vi kan klara oss utan dem, jag hade ju lärt mig detta på annat håll. Och i en folkpark ska man inte vara nöjd förrän man har mycket folk."

Det var inte främst en lång föreningserfarenhet som gjorde att han hamnade här, utan snarare att han ville lära känna människor – och han valde därför att gå på ett första möte. För detta kan alla vi andra i kommunen vara tacksamma.

Jag har lagt ner enorma mängder tid, jag brukar säga att jag har 24 timmar om dygnet. Så fort medlemmarna har kommit med idéer har jag fokuserat på förmågan att fixa det, att förverkliga det. Att bygga är en sak och att förvalta är en annan sak. – Oscar

2015 blev Oscar vald till ordförande och det blev byggnaderna som fick mycket av hans uppmärksamhet. Underhållet var eftersatt och han hade kunskapen att göra något åt det. Även den ekonomiska sidan var undermålig, både i form av bristande kontroll och låga intäkter. Sedan dess har han ägnat parken nästan orimligt mycket tid, som han säger.

Själv ser han ett samband mellan hans insatser och en sträng uppfostran med höga krav. Det förde samtidigt med sig ett ansvarstagande som har hjälpt honom i livet. Och det är så han har tagit sig an föreningsarbetet med parken, helt ideellt och med planer som ofta gör att han ligger steget före andra.

I Bygdegårdsparken har det en dag blivit dags för höstmöte och Oscar Hjärre läser högt ur en lång lista på planerade aktiviteter för det kommande året. Medlemmarna vill prioritera valborgsfirandet, efter två års inställda firanden på grund av pandemin. Föreningens 30-årsjubileum planeras också; det ska bli aktiviteter för människor i olika åldrar, ansiktsmålning, korv och ponnyridning. Samtidigt gäller det att utarbeta en vision för framtiden.

2014 beslutade kommunen om ett parkprogram som innehåller en upprustning av Stortorpsparken. Åren går men Oscar upplever inte att det ges några tydliga besked kring genomförandet av detta. Föreningen investerar löpande egna medel i skötseln men det förblir oklart vem som egentligen ska göra vad.

1. Oscar har planer för "muren", som en gång lämnades obebyggd. 2. Forsythian tecknar sig vackert ljus med den mörka förskolefasaden i bakgrunden.

Vi har självklart också ett eget ansvar som förening och behöver veta vad vi vill. Styrelsen har därför nu ett ansvar för att ta fram de olika ställningstaganden som behöver göras. Efter alla år som har gått av bara farten är det dags att ta fram visionen för parken. Vi har fixat med blomplanteringslådor, men det är ju inte våra träd. Kommunen har skrivit att det ska ske en ambitionshöjning, men det måste finnas en kommunikation om detta. Om kommunen uppskattar parken så skulle det vara naturligt att fullfölja beslutet. – Oscar

En solig dag i mars sitter några seniorer utanför timmerstugan och pratar om livets vardag. Om sociala aktiviteter och om kyrkan. Tiden står still och när som helst kan Oscar komma förbi i något av hans alla ärenden för dagen. Han saknar inte idéer för framtiden och jag har knappast haft ett enda samtal med honom som inte har berört frågan om hur föreningen, i samverkan med kommunen, ska kunna möta utmaningarna som kommer.

Oscar är tålmodig och ambitiös på samma gång, i en sällsam kombination. Och målmedveten. Han anser inte att kommunen upprätthåller dialogen, även om det genomförs återkommande dialogmöten. Tyst som muren är ett uttryck som han återkommer till för att beskriva kommunens agerande. I våra samtal nämner han andra kommuner som stöttar liknande bygdegårdsparkar på ett tydligt sätt. Han funderar över parkens värde för samhället och har kommit fram till att mycket beror på kommunens egen ambitionsnivå för det sociala livet.

I fallet med Bygdegårdsparken är det tydligt att samverkan för det mesta inte har varit på den nivå som föreningen och Oscar skulle vilja ha den. Genom de olika arrangemangen så finns en kontinuerlig kontakt om det som årligen genomförs i form av kulturaktiviteter. Det är dock inte tydligt vilken tjänsteperson som är kontakten för mer strategiska frågor, och det är framför allt kring visionerna och framtiden som samverkan saknas. Detta kan vara ett exempel på hur

avsaknaden av en kommunal strategi gör det svårt för tjänstepersoner att hantera eller ens bemöta en förenings ambitioner. Om vi vänder på det så saknas det ibland också – till följd av samma kommunikationsbrist – förståelse hos föreningen för hur komplext det kan vara för en kommunkoncern att hantera en idé som involverar till exempel olika lagstiftningar och olika delar av den egna organisationen.

Jag har lagt tid på att besöka andra bygdegårdar och det finns en hel del som vi kan lära oss. Vi ska dra lärdom av varandras erfarenheter. Men gällande kommunen är det lite som ett gungfly, vi vet inte riktigt vilket stöd vi kan få av samhället. – Oscar

Att Bygdegårdsparken fungerar väl som mötesplats är tydligt. Parken har olika sittplatser och erbjuder många välbesökta arrangemang året om. Byggnaderna används flitigt av privatpersoner och av föreningar, och gångvägen genom parken gör att människor i alla åldrar kommer hit. Det är kanske dock inte alla som upplever att man faktiskt kan sätta sig ner utanför timmerstugan, tänker jag, eftersom miljön kan upplevas som lite privat med sin traditionella struktur av gångplan intill flera små byggnader. Eftersom just byggnaderna är en så central del av verksamheten gäller det att utforma platsen som inbjudande för alla.

Framtiden för parken handlar om hur samarbetet med kommunen kan utvecklas. Oscar beskriver att han först nu efter åtta års ideellt arbete har lyckats med att få gehör. När han till slut lyckas få till ett möte med ansvariga chefer upprättas i efterhand minnesanteckningar om vad som har diskuterats. Dock utan att kommunen noterar någon uppskattning eller erkännande för det arbete som har lagts ner.

Samtidigt inser jag med tiden att Oscar behöver hitta en ny ordförande att lämna över till. Att öka förankringen för föreningen lokalt, för att på det sättet kunna fortsätta att vårda en plats där människor möts.

När arbetet med denna bok går in i sin slutfas visar det sig att flera nya personer vill kliva in i styrelsen. Det bådär gott och är väl ytterligare ett exempel på hur Oscars engagemang får ringar på vattnet.

Bygdegårdsparken rymmer alla de olika grönytekvaliteterna, samtidigt som det finns potential att göra mer av den redan välfungerande folkparken. Den tydliga inriktningen mot att erbjuda en mötesplats för människor i alla åldrar skulle kunna mötas med att erbjuda mer gröna inslag och sittplatser där denna kan intas. Samtidigt är det en plats där träden liksom bäddar in och vårdar de grusbelagda mötesytorna på ett omsorgsfullt sätt; varken träd eller buskar är någonstans utom synhåll för besökarna.

Snart kommer det att komma nya krafter som kommer att se på de traditionella växtinslaget på ett nytt sätt. Kanske efterföljs Oscars insats i föreningen av den strategiska samverkan med kommunen som han hittills har saknat. Mitt intryck är att framtiden ser ljus ut för denna verksamhet, i hög grad tack vare den enastående ideella insatsen som Oscar har gjort.

Kapitel 7:

Pallkrageodlingen

Platsen – grönytor mitt i miljonprogrammet

Tystnaden ligger somrigt över bostadsområdet denna torsdagsmorgon, med skönt stötvisa brisar från söder. Riitta möter som vanligt med ett leende ”hejhej” och vårt samtal om odlingen tar fart. Engagemanget går inte att ta miste på, vilket många hyresgäster också har märkt. En äldre granne kommer förbi och berättar att inslaget med odlingar bland bostadshusen är uppskattat både av äldre och av barnen. Grannen själv tycker också om djurlivet som följer med de perenna planteringarna, som till exempel syrenbuddlejornas besökare näselfjäril och citronfjäril.

Trädgård är hela mitt liv. Jag älskar att det finns så många varianter av fjärilar här och det är bara när man har olika sorters blommor som man märker av det. – Riitta

Visättra hette tidigare Östra Flemingsberg och byggdes under miljonprogramstiden under 60- och 70-talen. Själva platsen skiljer sig från de andra i denna bok genom att den strikt sett inte hör till kommunen utan till det kommunala, allmännyttiga bostadsbolaget. Visättra består som område numera även av nyare hyres- och radhus, liksom en odlingslotsförening i närheten. Ett 40-tal odlingslådor finns i skrivande stund intill Visättravägen och när ryktet går så kommer det kanske att bli ännu fler på fastighetsbolagets olika bostadsgårdar. En grön tråd i odlarnas gröna intresse verkar vara, menar Riitta, att odlandet har

funnits med i en annan tid, på en annan plats. Engagemanget kommer hemifrån.

Riitta Fagerström är eldsjälens bakom allt det här. Hon väljer ut platser som passar för pallkrageodling så att de till exempel inte stör skötseln med gräsmattorna. I korthet går det till så att hyresgästen tar kontakt med Riitta via telefon. Sedan tar hon fram kontraktet för underskrift och så är det bara att sätta i gång. Hyresgästen och odlaren får en vattennyckel och en odlingslåda med jord, helt utan kostnad. De som tar kontakt är oftast personer som redan odlar på sin balkong och som behöver mer utrymme. Det finns också en kö som Riitta hanterar, trots att utökningen av antalet lådor har gått snabbt. Kommunen har också inom den dagliga verksamheten en grupp personer med funktionsnedsättning som städar och planterar i området, och de har nu också fått en låda.

Riittas konstruktiva och positiva inställning är smittsamt inspirerande, och den behövs på denna öppna plats. Det är viktigt att odlingslådorna ser välskötta ut, så att det ger ett snyggt intryck på förbipasserande. Underhållet av planteringarna är en ständig fråga att ha koll på, så att inte övergivna lådor avskräcker andra från att prova.

För många av odlarna ger det inspiration att se grannodlaren lyckas, så att kunna mötas och samtala är en viktig del av framgångsreceptet. Riittas tanke var från början att samla alla lådorna på en plats, men till slut blev det viktigare att ha dem nära bostaden. Att sprida ut pallkragar på flera platser gav också närhet till vattenkranar för fler. En granne som uppskattar satsningen på Pallkrageodlingen kommer förbi och berättar just om hur viktig närheten är, och att odlingen är tillgänglig för dem som inte har bil.

1. Odlingslådorna står utplacerade så att växterna får både sol och skugga på sommaren.

2. Morotsblasten har vuxit till sig.

3. Sensommarsolen gör vad den kan för att tomaterna ska hinna mogna.

Jag blev jätteglad när vi fick odla här och jag tycker om att dela med mig. Jag hade odlingslott tidigare men när min man blev sjuk så lämnade jag den. Till dem som odlar bredvid har jag delat med mig av mina zucchiniplantor och jag säger till andra att de får komma och plocka. – pallkrageodlare

Intresset för odling har alltid funnits där och inom fastighetsbolaget fick hon redan på 80-talet möjligheten att som trädgårdsmästare sätta färg på Visättras bostadsgårdar. Under många år jobbade hon med att förbättra utemiljöerna, vilket märks när vi går runt och möter de många nyfikna grannarna. Den retoriska frågan om Riitta idag får vara ifred utomhus besvaras med flera långa grannsamtal. Hon är omtyckt och grannar vill ofta visa eller fråga något.

Efter flera decennier som boende och trädgårdsansvarig saknar inte Riitta idéer eller synpunkter på det som sker. Det finns, där i betraktelsen, ett leende och en oförtröttlig vilja att göra det lite finare, lite vackrare. Nästan oavsett vilket underhåll som de andra odlarna orkar med, eller om någon förbipasserande har synpunkter på verksamheten. En vilja att göra gott, främst för människor, men även för djur och annan natur som finns i området.

För några år sedan fanns inte odlingen organiserad på det här sättet, även om Riitta under sin tid som trädgårdsmästare hos fastighetsbolaget alltid har försökt att hitta lösningar för de hyresgäster som har velat träna sina gröna fingrar. Utöver odlingslottsföreningen lite längre bort fanns det då inga alternativ till att odla, förutom på den egna balkongen förstås. Sedan dess har ytorna för odlingslotter minskat till följd av nya exploateringar. Det är kanske där som Pallkrageodlingen kommer in, som ett tillgängligt och nära alternativ för hyresgästerna. Det är ett enkelt och billigt sätt att börja i liten skala, bokstavligen utanför din egen dörr.

En vindstill sommar dag stannar vi till vid trädplanteringen runt linden, som en gång var priset i en kommunövergripande tävling om det finaste miljöhuset i fastighetsbolagets bestånd. Där växer nu silvermartorn och även kärleksört, som får vara ifred för rådjuren. Vi känner lite på trädets växande frukter och Riitta pratar nyfiket om att kanske prova att så fröer från linden. Trädplanteringen är en av många i bostadsområdet och den kompletterar flerbostadshuset med sin grönska, skugga och med sin inbjudan till lek.

Det finns en återhämtning för många grannar i själva odlandet och påtandet i jorden, vilket jag kan se som en del av grönytekvaliteten *tillflykt*. Det är förmodligen i första hand för odlarna själva som denna kvalitet finns, men vi återkommer i samtalen också till betydelsen av att människorna här får en mer intressant och välbesökt grönyta. Med sin placering intill bostadshuset ser jag vid flera av mina besök hur närheten lockar grannarna att komma hit. Tillflykt och vila underlättas av att det är så lätt att byta några ord om själva påtandet, att skapa ett litet möte. Och möjligen är grannbekantskapen i sig också en positiv tillflykt.

Växterna – för husbehov och lärande

Riitta möter mig på parkeringen med ett leende på sina läppar. Vi går runt och kikar på blomrabatten utanför hennes bostadsentré, som hon nyligen har tagit hand om. Det är som om vi har träffats en hel del förr i tiden, vilket vi ju inte har. Vissa människor har förmågan, helt enkelt, att ständigt vilja nå fram till det friska i andra. Det kanske handlar om engagemanget, nyfikenheten, eller så är det också något annat.

Det var i en annan kommun, Vårby, som fastighetsbolaget år 2020 startade med odlingslådor. Därefter fick Riitta ansvar för hela Flemingsbergsområdet, där Huga har flera tusen hyresrätter. Att hon klarade av att axla ansvaret för ett så stort område beror, tänker jag, på både erfarenhet, lokalkännedom och ett stort engagemang för utemiljöerna.

Det skrevs en fin artikel i fastighetsbolagets egen tidning där Riitta tillsammans med sin granne informerade om hur hyresgästerna kan gå till väga, och på den vägen är det.

Min tanke var att inte ta ansvar för hela Flemingsberg, men det var ingen annan som ville ta hand om det så nu gör jag det. Även om jag är ledig så löser jag kontraktsskrivning när det behövs. – Riitta

Odlingen är full med gröna nyanser och skapar en lite parkliknande känsla. Även inramningen av Pallkrageodlingen är värd att lyftas fram – och Riitta har ju haft ett grönt finger med i nästan allt som växer här. Det finns en vacker frilandshibiskus som avtecknar sig mot husväggen och det växer björkar här som hon planterade ut när de var fem centimeter. Riitta tog helt enkelt och delade på stammarna, flyttade dem och lyckades plantera om dem.

Precis som på många andra håll i landet har det i Visättra varit en utmaning med att skapa hållbara odlingar sommartid, eftersom många då reser bort och inte själva kan ta hand om bevattningen. Då ger närheten mellan de olika odlingarna här ändå möjlighet till en bra samverkan, så att odlarna kan hjälpa varandra.

Riitta upplever att odlingen har varit lätt att genomföra. Incidenter kan alltid förekomma, resonerar hon, samtidigt som det gäller att bygga på de positiva krafterna för att skapa trygghet och gemenskap. Borden och bänkarna gör förhoppningsvis att fler samlas här och har koll på närområdet, vilket hon tror kan minska skadegörelsen. Att växter försvinner får man räkna mer, menar Riitta, och när vi går runt konstaterar jag att det inte bara är människor utan även rådjur som knipsar av blommor och lämnar svagt planterade pelargonplantor halvvägs upp i luften.

När solen bryter in så här går det knappast att motstå att försöka odla sin egen zucchini eller squash. En av pallkragarna fylls till bredden av de breda bladen och de varmt gula blommorna.

Riitta sparar alla pallkragar som hon kommer åt och hon skulle också vilja måla dem för att göra intrycket ännu finare i området. En kreativ lösning är det snöre som hon har bundit mellan plantorna i sin egen pallkrage. Ett enkelt sätt att göra det svårare för dem som trots allt vandaliserar och stjälar. Snöret går runt i hela lådan och är fastsnurrat i rötterna på oregano och de andra växterna. Om någon trots detta stjälar plantorna, fastar ofta rötterna och blir kvar i lådan, till tjuvens förtret.

Jag får många frågor från grannarna och brukar tipsa om det som jag kan. Om de köper påsklökar hemma så kan de återplanteras. Krukjorden bör man heller inte bara slänga, det finns ju många rabatter här som behöver jord. – Riitta

Det går inte att se med blotta ögat, men med Riitta som guide i området upptäcker jag snabbt hur växtmaterialet under årens lopp successivt har bytts ut. Nya trender inom fastighetsbolaget eller odling i stort innebär, menar hon, ibland en risk att man försämrar förutsättningarna för de befintliga växter som inte längre klarar sig. Några exempel på sådana växter som har fått en tuffare tillvaro på grund av detta är krypen, rosor och dagglåpor. De finns kvar, men de är inte längre prioriterade i skötseln av området och de har nu en tuffare tillvaro än förut. Under arbetet med boken ser jag därför några av dem försvinna.

Det är kanske mångfalden av olika lösningar som gör det så roligt att gå från låda till låda och kolla in hur alla gör. Detta motsvarar till en viss grad den *variation* som forskningen lyfter fram som en viktig grönyteknik. Strukturen med likadana lådor motverkar kanske denna mångfald, samtidigt som den utspridda placeringen bland bostadshusen främjar den. Eftersom odlarna är intresserade av olika växter skapas en variation på platsen naturligt, samtidigt som det inte

1. Mikroklimatet kan ställas om med ganska enkla medel.
2. Riitta visar en odlingslåda full med blommande potatis.
3. Riitta visar sitt knep med att binda ihop rötterna, för att försvåra för tjuven.

heller finns något sätt att styra den. Alla bjuds in till att skapa sina egna lösningar, och tröskeln är låg för att ta första steget och prova på.

För hyresgästerna är blommor det viktigaste, tycker jag, och de brukar säga att jag borde ta hand om hela gården. Jag använder min fria fantasi och väljer växter fritt. Rosor är min favorit och jag har sju sorter i den rabatt som jag sköter. – Riitta

Vi träffar en ansvarig för kommunens servicegrupp inom park och daglig verksamhet. De hjälper fastighetsbolaget med ogräsrensning och annan skötsel. Vi stannar till på Riittas otvungna sätt och pratar om sättpotatis, jord och andra tips på hur man enkelt kommer i gång med sin odling. Om att det både finns en tröskel innan man börjar att odla och en trend med att plantera på nya platser. De här vardagliga samtalen har Riitta ofta. Om betydelsen av mötesplatser och om hur hyresgästerna träffas dagligen på bostadsgårdarna. Som till exempel den nya platsen med ett tiotal odlingslådor som Riitta har placerat intill några bord. Tidigare, berättar hon, var det en otrygg plats och pallkrågarna är ett försök att ändra på detta.

Riitta själv gillar att odla kryddor och det finns det mycket av i området, inte bara i hennes egen odlingslåda. Men det är ändå blommorna som ligger henne närmast hjärtat, vilket är ett resultat av hennes många år som trädgårdsmästare. Det är viktigt, säger hon, att det alltid finns någonting som blommor.

1. Riitta ser nöjd ut med förgätmigej, påskliljor, löjtnantshjärta och mycket mer framför sig.
2. Rosen ska snart slå ut i Riittas egen blomsterrabatt.
3. Alliumlöken klarar sig väl i konkurrensen i rabatten.

Odla för husbehov

Att odla för husbehov blir så mycket lättare tack vare pallkragarna, vilket förstås skapar ett värde i form av livsmedel. Värt att nämna är också själva lärandet som sker när Riitta lyckas få personer att pröva på att odla. Pallkragarna blir till en växtbädd för kunskap där människor kan testa sig fram och även lära av vad grannodlarna håller på med.

Det som grannarna odlar är en mångfald. Potatis, sallad och bönor. Dill, koriander och chili. Oregano, tomat och vattenmelon. Zucchini är den vanligaste grönsaken i pallkragarna, vid sidan av olika typer av sallader.

En del använder olika typer av växtstöd och även solskydd, andra kör utan. En granne kommer förbi och berättar, inte utan stolthet, att hon precis har ätit bönor till lunch nu i flera dagar. Hon lägger till att det är trevligt med borden bredvid så man kan sitta och fika också, och titta ut över sin egen odlingslåda.

Att göra det enkelt och trevligt att odla sin egen mat – så kanske framgångsreceptet för Pallkrageodlingen kan beskrivas. Och det är möjligt tack vare Riittas hjälpande hand och omsorg. Hon ställer pallkragarna på egna lastpallar för att kunna förflytta dem och under tiden så testar hon olika avstånd mellan dem för att få plats med fikabord och bänkar. Allt detta ökar tillgängligheten och flexibiliteten: ”Jag kom på att det var bättre att ställa pallkragarna på en särskild lastpall, så att de går att flytta på senare om den som odlar vill det. Det kan till exempel vara någon som vill ha mer morgonsol, eller närmare till vattnet.”

Människorna – på väg med kreativitet och optimism

Dagen är i maj och vädret från april, ivrigt växlande från sol till moln till duggregn till hagel. Men det kan man ju inte göra så mycket åt. Precis som med det våraktigt gröna ljuset som sipprar in genom träden, eller den kortvarigt doftande häggblomningen och de ivrigt kvittrande småfågarna.

Vi träffar den granne som tillsammans med Riitta lyftes fram på framsidan i fastighetsbolagets egen tidning. Vi pratar om engagemanget på utegårdarna och på odlingslotterna som finns lite längre bort. Han är en av dem som både har en odlingslott och en pallkrageodling. Samtalet präglas av att tiden liksom inte riktigt finns till, och att Riitta gör sig tillgänglig för småprat och frågor.

Reglerna tillåter bara en pallkrage per hyresgäst, men som Riitta själv har gjort så kan alla välja att själv skaffa även en andra låda som också får placeras på samma plats. På en plats är det en kvinna som har fem egna lådor, för att olika familjemedlemmar har ansökt om var sin låda. Det var inte riktigt hennes tanke, men hon har låtit det bero just denna sommar, för det är ju bättre att hon odlar än att det står tomt just där.

Förutom att odla på sin egen balkong tar Riitta också hand om den allmänna planteringen utanför sin egen bostadsentré. Där sköter hon hela rabatten och väljer ut de blommor som hon gillar mest, medan hon drömmer om att kanske äga en kolonistuga någon gång i framtiden. Det är förgätmigej, gullvivor, daggkåpa, klematis och – förstås – olika sorters rosor. Stoltheten går inte att ta fel på när hon berättar om hur skogen förser henne med växter och hur daggkåpan samlar vatten i sina blad.

Riitta visar mig också hur kreativt hon jobbar med sina olika pyssel. En dag när vi ses är det *diamond painting* som gäller, och lediga stunder

ägnar hon även åt dekoration av gåvokort och presentartiklar. En annan hobby är att samla på klöverblad, och om jag hade vetat det så skulle jag inte ha blivit så förvånad när hon snabbt nog hittar en femklöver under vårt samtal. Det är ingen hejd på kreativiteten och eftersom hon ofta väljer att sitta ute med sitt skapande brukar det inte dröja länge innan någon granne kommer förbi och vill prata. Hon borde nog byta frisyra och kläder för att slippa bli igenkänd, skrattar hon, för att få sitta mer ifred.

Det finns många berättelser i Riitta. En av dem handlar om planteringen av tre kastanjträd, som tillsammans med björk är hennes favoritträd. Hon ville så gärna se de fina blommorna komma fram, men placeringen av träden var inte given. En källare till bostadshuset skulle renoveras och planteringsplatsen fick bytas ut. Allt detta minns Riitta och hon verkar ha en nästan personlig relation till många av växterna. Hon kan peka på träd som är mer än 30 år gamla och minnas hur de såg ut då. Och kastanjen, ja det står ju där än idag, stolt med sina vita blommor om våren.

Riitta föddes i Finland och flyttade runt en hel del med sin familj i sin barndom, beroende på var föräldrarna hittade jobb. Varje sommar åkte de dock till en sommarö där mormor och morfar tillbringade sina sommarhalvår. Där samlades slakten som en årlig tradition, och mitt i skogen på ön fanns mormors åker.

Till den där sommarön fick jag följa med när jag var väldigt liten och plocka potatis och jordgubbar. Det var jätteroligt för mig. Min mormor var jätteduktig och hade en hel handgrävd åker där hon planterade potatis, kål och kryddor. Det fanns en liten gård också där det fanns en rund stensättning som var ett bord, som jag kommer ihåg väldigt väl. Jag har alltid gillat lite runda former i mina planteringar, inga fyrkantiga former tack! – Riitta

Det här är bara en av alla salladssorter som syns i odlingslådorna.

Natur, fiske och sommarkollo var återkommande inslag tills flytten en dag gick längre bort än hon hade kunnat föreställa sig – till Australien. Riitta var tolv och det var på den tiden som landet sökte arbetskraft i Norden. Styvpappans målaryrke blev avgörande för flytten. En enda resväska fick hon ta med sig och de hamnade till slut i Brisbane, där de byggde ett nytt hus. Där fick Riitta redan från början chans att träna sina gröna fingrar. En gräsmatta anlades men det tyckte Riitta att man inte kunde ha, så snart började hon efter eget huvud att ordna sina egna planteringar.

Skolan lämnade hon vid 15 års ålder och snart nog fick hon ett jobb på ett tryckeri som tillverkade pappersblock och kuvert. Där lärde hon sig att ta hand om sig själv och när mamman bestämde sig för att flytta hem igen fick Riitta hjälp av kyrkan, och hon valde att själv stanna kvar i Australien. Hon var då 16 år och jobbade under de kommande åren på tryckeri, i en livsmedelsbutik, på restaurang och i klädbutik. Långt senare, vid 28 års ålder, gick färden åter tillbaka till Europa, denna gång till Visättra.

Jag tänkte att jag skulle stanna några veckor här i Visättra men blev kvar då jag fick både barnomsorg och jobb på en städfirma. Senare sökte jag jobb hos Huga och fick vidareutbildning inom trädgård och fastigheter. Då hade jag hand om hela utemiljön på den bostadsgård som jag ansvarade för. – Riitta

På trädgårdsavdelningen började hon 1989 och hon har lärt känna mycket personal och många grannar under åren. I jobbet valde hon själv inriktningen trädgård för att hon hade ett brinnande intresse av det. Hon ville göra det fint i området med både blommande buskar och fina blomsterplanteringar i alla rabatter som fanns.

1. Riitta på en av platserna där hon träffar grannarna. 2. I perennplanteringen runt lindträdet växer silvermartorn.

Och så var det detta med rosorna. Rosor var det första som hon planterade i Australien i sina egna rabatter, berättar hon och tar fram ett framkallat kort med den där lite gula touchen som vittnar om att minnet är från 80-talet. Det är ett av få kort på hennes egna planteringar. Det var ju inte det som man tänkte på när barnen var små, som hon säger. På bilden syns prydliga och slingrande rader med planterade rosor längs med husknuten.

Jag tycker om rosens traditionella form, med många blad, som inte är alltför öppen ens när den blommar ut. Det finns ingen annan blomma i hela världen som är likadan som rosen. Tänk när man väntar på att knoppen ska slå ut! – Riitta

Riitta har en nyfikenhet på livet och ser på livets utmaningar med både humor och energi. Det är en positivism som hon har haft med sig oavsett om det har gällt att hitta jobb i ett nytt land eller att hantera olika odlingsförutsättningar. Där de bodde i Australien dominerade den röda leran och hon berättar om hur den inte alltid var så lätt att bearbeta. Hennes insatser var uppskattade redan då, såväl av hyresvärden som av övriga familjen.

Att hennes insatser även nu är uppskattade går inte att ta miste på. Odlingen fungerar väldigt bra som *mötesplats*; denna kvalitet gynnas av närheten till bostäderna som gör att de boende aldrig behöver gå särskilt långt för att kunna odla. Men inget av detta hade varit möjligt utan Riittas engagemang. Den låga tröskeln för att börja odla är lovvärd, men den innebär också en risk för att människor slutar lika snabbt som de började. Och hela tiden behövs det en person som garanterar skötsel, både för själva odlandets skull och för att skapa trivsel och trygghet i området. Med Riittas hjälp gör själva odlandet i pallkragar det väldigt enkelt att börja, och detta skapar möten mellan människor som annars kanske inte skulle ha träffats på detta sätt.

En dag sitter vi ner vid bordet på hennes favoritplats, där det intill björkarna är skugga nästan hela dagen. De nybyggda husen nedanför slänten har gjort att det blåser mindre från ängarna än tidigare. Vi pratar om att pallkrageodlingarna över lag har klarat sig bra i år. Odlarna har varit duktiga, tycker Riitta, med att hålla efter och sköta sina lådor.

För framtiden drömmer Riitta om att ha ett slags jordförråd som odlarna kan ta jord ifrån, och så kanske en kompost som de kan använda för att lättare sköta odlingen. En återkommande fråga är också att många av dem som odlar inte har bil, och att det kanske gick att underlätta detta ytterligare på något sätt.

På senare tid har Riitta dock blivit tvungen att dra ner på odlingsinsatserna till följd av knäproblem. Självklart är det tråkigt att inte kunna jobba lika mycket med trädgård längre, berättar hon. Min gissning är dock att Riitta kommer att fortsätta att bidra genom samtal, tips och uppmuntran. Fortsätta att bidra till att sprida intresset för att börja odla, för ett ännu grönare Visättra.

Sammanfattningsvis finns alla de tre grönytekarakteristikaerna på platsen i Visättra. Själva pallkragarna flyttas runt efter behov, vilket gör att denna plats kan omformas. Människor erbjuds här ett tillgängligt sätt att börja odla; det är bara att ringa så får hyresgästen en låda och därmed möjlighet att både dra sig undan för sig själv och att träffa andra människor. Och, det är värt att upprepa, detta på en plats som är deras eget bostadsområde. Närheten i odlingen skapar unika möjligheter för den som uppskattar det. Mångfalden av upplevelser är samtidigt lite av en utmaning i ett bostadsområde som i sig är lite storslaget och planerat efter stora raka linjer, men just därför bidrar pallkragarna med ökad variation i området.

Kapitel 8:

Skogsträdgården

Platsen – att gräva där man står

En söndag när odlingssäsongen börjar gå mot sitt slut möts vi för att plantera nötter. Äkta valnöt från Nacka och hjärtnöt från Kalmar. Väl i jorden ska de komplettera manchurisk valnöt och de andra släktingträden som redan finns här. Först går alla deltagare igenom de platser som är blöta och de som är torra, med den lokalkännedom som ges av ihärdigt arbete på en och samma plats. Av en tillräckligt tydlig vision. Av svettiga händer som skapar och slinter.

Skogsträdgårdsodlarna såg redan i somras till att använda komposten för jordförbättring. Christian nämner att valnötens försvarsmetoder kan gå hårt åt grannväxterna; alltså måttas odlingsutrymmet med hänsyn till de växter som finns bredvid: stenfruktsträd, bärhäggmispel, fläder, rönnsamak, havtorn och koreansk silverbuske. Jag har själv fått möjligheten att delta och försöker så gott jag kan ta till mig av kunskapen. Först gräver vi bort kvickroten för att ge valnöten en bra start. Sedan fyller vi på med organiskt material upptill så att bädden blir tillräckligt stor. Greparna gräver ner sig i kvadratmeterstora odlingsbäddar och stannar bara upp när det blir dags för grillad korb och kaffe.

Här ser vi att det har blivit väldigt fint och poröst efter att vi tog hit jord i somras från plattformen där grannar lämnar trädgårdsavfall. Här tycker jag att vi kan stoppa ner tre fyra valnötter och så får vi gallra om flera av dem klarar sig. Och så täckodlar vi ovanpå.
– Christian

Efter timmar av grävande och måttande ligger valnötterna i handen för avsked och nystart. Fyra av dem gör sällskap ner i jorden, i hopp om att någon av dem växer sig stark till våren. Till ljuden av fågelmatande människor vid dammen och barn som tappar bort en boll i trädet planterar även jag. Fixar ett hägn av störrar som binds ihop för att hålla de mest nyfikna besökarna borta.

Till slut kommer solen fram som en belöning för alla tag med grepen. Dessa höststrålar är värda så mycket. I en paus från dagens arbete fotar jag en stund och känner mig lyckligt lottad som är här. Av det man kan göra en oktobersöndag är odling ett val som skapar möten.

Att det verkligen finns tillflykt som grönytekvalitet märks inte minst i de härliga rummen som bildas av träd och lundar, med spännande krypin och överraskningar om hörnet. Det gör det enkelt att dra sig undan, om man inte vill sitta vid den publika grillplatsen. Jag har flera gånger sett barn leka i gömslena, träden och kojorna.

Från Huddingesidan kommer man ner till Skogsträdgården från Myrängen via villaområdets gång- och cykelväg. När husen tonar bort breder ett öppet fält ut sig från väst och ända fram till Kräppladammen. Det är här som Christian Odberger och Margaretha Stuguland bildar navet i en dynamisk och lärande tillsammansodling. Det är här i Rågdalen de har hållit kurser, samarbetat med studieförbund, fått hjälp av studenter och tagit emot nyfikna besökare. De är utbildade inom hållbar samhällsutveckling, inte minst permakultur.

Under den tid som jag lär känna platsen passerar en mängd engagerade människor förbi. En familj från grannkommunen Botkyrka berättar om inspirationen som de får av att delta i naturskolans helgaktiviteter. En Huddingebo berättar hur han sprider kunskapen hemma i familjens egna odlingar. En kvinna från Farsta vittnar om hur inspire-

rande det är att platsen över huvud taget finns. En man från Småland berättar om sin egen skogsträdgård som han har hållit på med där i flera år. En annan man från Hökarängen berättar om hur platsen har förändrats under de år som han har hjälpt till med att bygga kojor och rensa ogräs.

Det är en plats för sociala möten men det kan också vara en plats med hemliga rum där barn kan leka. Genom att designa efter vad människor behöver kan man skapa en skogsträdgård där olika människor kan trivas. En del saftar och syltar, medan barnen gömmer sig i bärbuskarna. – Margaretha

Skogsträdgården ligger bokstavligen på kommungränsen mellan Huddinge och Stockholm. Ytan sträcker sig längs med gångvägen ungefär hundra meter åt ena hållet och med en bredd på omkring fyrtio meter åt andra hållet. På Stockholmssidan är området naturreservat och i Huddinge kommun är området detaljplanerat som natur. Platsen är i ständig förändring och redan under mitt första år vid platsen händer det att jag inte riktigt känner igen mig i årstidsväxlingarna. Sommartid växer ängsgräs och ogräs högt på vissa delar, senare på hösten är gräset slaget och skapar mer rymd och en annan överblick över det som är en medvetet planerad odlingsyta.

Hjärtnöten är mindre än valnöten, och mindre känd. Den kan välkomna dig i handen med ett nålstick om du inte är försiktig, och den har ett vackert hjärtformat skal. Nötterna från Kalmar har kommit till oss med hjälp av en vän till Christian och Margaretha, och han vill nu att barnen själva ska få lägga nötterna i jorden. Det är ju de som kommer att få äta dem, som han säger.

Skogsträdgården drar till sig många människor. En dag står en äldre man nere vid dammen och fotograferar en stund. En ung kvinna delar med sig av sin vattenmelon till änderna. En annan kvinna står och fyller sin påse med årets bär. En annan dag får jag syn på en man som grejar med en lie; han förbereder och kliver sen ut i det höga gräset och börjar slå. Vi pratar en stund och han visar sig vara en av alla dem som vill bidra till att hålla skogsträdgården i gång – och han tänker att en lie alltid kan behövas här.

Dammen och skogsgläntan är naturliga gångstråk, inte minst för barn som möts i skogsträdgården. Cyklar parkeras intill de kojor som odlarna har skapat. Känslan av den mysiga gömman bland träden verkar få barnen att tappa bort tiden. Det är lätt att se att närheten till lek skapar en möjlighet för hela familjen, till exempel när det anordnas en odlingsaktivitet av Margaretha och Christian.

Vi vill skapa en plats där vi kan sprida inspiration samtidigt som vi lär oss själva. Igår var det en person som gick runt och fixade med en machete, och eldade lite för sig själv. Förälskade människor sitter i kojor i det stora äppelträdet och flyr undan allt annat för att möta varandra. Platsen kan vara en tillflyktsort även för mig själv, när jag till exempel går med gräsklipparen. – Christian

Margaretha och Christian delar det gröna intresset. Efter studier och resor flyttade de ihop i huset som ligger ett stenkast från skogsträdgården. De arbetar med universitetskurser i stadsodling och driver förutom skogsträdgården även den egna visningsträdgården, skapad utifrån permakulturens designmetoder. I ryggsäcken ligger många års erfarenhet av att hålla workshops i stadsodling med nätverket Tillväxt, som startade 2009, och andra samarbeten och praktiska erfarenheter inom agroforestry och skogsträdgårdsodling.

Skogsträdgården har öppet hus och Margaretha pratar med barnen om den vattensnigel som de har hittat. I bakgrunden är Christian uppe i ett annat samtal, och bakom honom syns Kräppladammen.

Permakultur som metod

Skogsträdgården bygger bland annat på Permakultur. Enligt denna metod tar man hänsyn till en mängd olika aspekter och kvaliteter när man anlägger en skogsträdgård. Margaretha understryker att det finns mycket att hämta i böcker och genom att studera vad som redan finns på platsen. Det går att undvika misstag, samtidigt som man lär sig nytt. Permakulturen sedd på detta sätt är ett designsystem för mänskliga habitat där både människor och djur ska trivas – samtidigt som man producerar på ett medvetet sätt.

Ur ett globalt perspektiv försöker permakulturodlare att samla världens olika metoder för design, djurskötsel, odling och byggande, med idéer eller styrande funktioner för olika nivåer i samhället. Margaretha beskriver: ”Permakultur är en grundfilosofi och etik som innebär att dela med sig av sitt överskott och vara generös i det som man producerar. Att värdera människa och natur och bry sig om djuren på vår jord.”

Permakulturen strävar efter att interagera med platsen på ett sätt som är bra för övrigt växt- och djurliv. Utifrån detta kan människan få värdefulla skördar tillbaka, för en rimlig arbetsinsats. Därav många ätliga inslag i skogsträdgården.

Men, understryker Christian, det räcker inte att fokusera på själva funktionerna i en odling. Platsen som plats måste också utstråla något mer, en högre kvalitet, genom att besjålas av den där känslan som är gemenskap och rentav magi. Detta går inte att uppnå enbart med effektiva odlingsmetoder, menar han, och i detta förhållningssätt passar skogsträdgårdens sociala aktiviteter väl in.

Numera är det mesta i deras egen trädgård ätbart; majs, plommon, rabarber, spansk körvel, ramslök, sallad. Och så valnöt förstås, som blev målet för alla dagsverken den där dagen i oktober. Många sådana insatser har det blivit under åren. Och grävandet fortsätter.

Växterna – permakultur och nyttoväxter

Margaretha möter leende upp med nyfikenhet och tålamod. Vi pratar om hur odlingsytorna här har vuxit under åren och hur permakulturen kom att bli en stor del av livet. Om en bok som hon har inspirerats av och om att hon själv inte kan ta död på ens sniglarna. En respekt för livet och en vilja att vara i samklang med naturen, även i den egna trädgården. Det är så lätt, berättar hon, att söka de snabba lösningarna och vilja ta bort bladlössen med olika kemikalier, i stället för att se deras viktiga del i hela systemet som mat för insekter och fåglar.

I stället för att se kålfjärilens larver som ett hot mot vår egen mat försöker vi att skaffa oss kunskap om hur den fungerar och ifrågasätta om vi verkligen måste göra som vi har gjort tidigare. Kan vi i stället förstå rovinsekternas behov och hitta lösningar där naturen gör jobbet åt oss? Att arbeta på det sättet blir då också mindre arbetskrävande. – Margaretha

Jag tar mig upp i det gamla äppelträdet tillsammans med Christian, som berättar om vilken mötesplats det faktiskt är. Trädsantalet är vårt första om odlingens betydelse på bredden och på djupet. Det blir ett fascinerande möte. Äppelträdets koja är en bra plats, inser jag, för att umgås med tanken på stora saker som människor kan utträta tillsammans. Några barn klättrar ivrigt intill oss utan någon synlig gräns för hur högt de kan komma. Här. Just här samlas par som dejtjar, sökare

som övar hiphoptexter, barn på lekhumör och grannar som helt enkelt längtar bort.

Talande nog var det en miljökonferens som hjälpte till att lägga grunden för växtmångfalden. Ett konstprojekt via universitetet visade upp vad en skogsträdgård är och eftersom växterna därefter inte kunde stanna kvar så hamnade de här i Rågdalen. För att klara av att flytta växterna blev ogräshanteringen viktig. De försökte med rotspärrar, men på den här typen av odlingsplats är det svårt att göra detta fullt ut. De använde också gödsel som de planterade och odlade direkt i. Att vända upp rötterna på kvickroten, berättar Christian, kan vara ett bra sätt att ge dem en extra tuff vinter.

Leran som allting vilar på var en gång i tiden sjöbotten, och senare rågåker. En succession sker fortfarande, med fokus på fleråriga växter. För att fylla ut mellan dessa har odlarna använt ettåriga växter som självsår sig, vilket ger tjänster som pollinering, nektarkällor och insektshem. En design där platsen anpassas till väderstreck, vindförhållanden och jordmån.

Jorden förbättras med olika inslag efter behov, till exempel genom att balansera det viktiga pH-värdet: täckodling med gräs ger mer basisk jord; löv och grövre material ger mer sur jord. Komposten är en viktig del i detta kretslopp och den ligger omgärdad av bärbuskar och träd, för att ge den viktiga skuggan. Hit kan även grannarna komma med restmaterial: de slipper att köra i väg till återvinningscentralen och de får möjligheten att bidra.

Några pallkragar finns inte i skogsträdgården, eftersom tillgången till vatten inte möjliggör droppbevattning. Det skulle kunna funka, menar Margaretha, för potatis och jordärtskocka, men det är kanske också allt. Det behövs tid, som i all odling, särskilt med tanke på alla fleråriga växter som över tid utvecklar rötter och mykorrhiza.

1. Christian visar upp Skogsträdgårdens allra första valnötsfrukt.
2. Grepen i jorden inför plantering av nötterna.
3. Hjärtnöt från Kalmar.

Att skörda är en bärande tanke i den permakultur som Christian och Margaretha strävar efter. Det märks när jag frågar efter deras favoritväxter – det är prydliga och ätbara malvor, gurkört till vattnet, ogräs i sallader, det är indiansallad och smultronblad och kirskål i smoothies. Växter som är bra att ha nära sig så att de stör ut andra ovälkomna växter, kanske med bitterämnen som sniglarna ogillar.

Det finns skogsträdgårdar som är tusen år gamla. Målet här är att ha en ung skog som det ska vara i en skogsträdgård, med både skörd och solsken som når ner till växterna. I vårt fall blir jorden alltmer sur, på ett positivt sätt som en skogsjord. Till näring använder vi oss av kvävefixerande växter och placerar dem på ett visst avstånd söder om en plantering, vilket också stämmer med deras naturliga habitat.
– Margaretha

Ljudmattan av syrsor och lövträdens sus minner om min egen barndoms ängar. Ängsmygare, citronfjäril och blåvingar dansar i takt med tistlarnas majestätiska färger. Skönheten som balanseras och blandas med det idoga arbetet för självförsörjning och kontakt med det naturliga kretsloppet. Det framstår för mig som ett tydligt platsbaserat arbete med lärandet i fokus, där praktiska aspekter som skörd och underhåll är viktiga delar. De naturliga förutsättningarna på platsen får styra så att människan inte belastar mer än nödvändigt.

Permakultur är egentligen inget konstigt. Det är bara det att vi nu har ett nyare begrepp för att tala om det som är kunskap sedan gammalt.
– Christian

Förhållningssättet märks i arbetet mot invasiva växter, alltså sådana växter som kan orsaka stor skada efter att ha flyttats från sin

1. Margaretha använder hallonplantornas blad till bland annat te. Här i den egna trädgården.

2. Odlare hjälper till att förbereda planteringsplatser genom att rensa ogräs och använda material från komposten. 3. Krusbär är ett av alla ätbara inslag i Skogsträdgården.

ursprungliga miljö. Jättelokan har de bland annat bekämpat med presenning; även om både jätteloka och parkslide faktiskt går att äta så överväger riskerna. Att hantera dessa växter är, menar Margaretha, till stor del en fråga om just kunskap, särskilt med växter som kirsål och brännässlor. Om man har problem med dessa så kan det hjälpa att förstå dem utifrån att de har sin egen nisch – och att det är det som gör dem invasiva.

Det finns en tanke om val av växt och plats. Christian berättar varför stenfrukträdets, havtorn, vallört och andra växter står just där de står, och varför kombinationen av kvävebindande, fruktsättande och bioackumulerande växter är viktig i en skogsträdgård. Han beskriver Skogsträdgårdens position i relation till vindriktningar och topografi, där fruktlundarna kan ge en mer gynnsam klimatzon tack vare att vinden stoppas upp. I slutändan, säger han, handlar nästan allting om samplantering och att skapa en helhet som fungerar på platsen. Och, lägger han till, att platsen är estetisk och trevlig att vistas i, för både stora och små.

Grönytekvaliteten *variation* uppfylls genom skogsträdgårdens stora bredd av i huvudsak ätbara växter. Utsmyckning och prydnadsväxter får ge plats för nyttoväxter, men samtidigt tillför öppenheten i odlingsmetoderna andra typer av variation. Det är en komplex plats dit alla är välkomna, och det finns en hel del träd som skapar rum och rymd. Gångvägarna förbinder platsen med olika bostadsområden och närheten till dammen stärker bredden av upplevelser som människor kan få här.

Människans behov är också viktiga, för att inte bara tillgodose naturen utan också bidra till lyckligare människor. Det hänger på vilka som är på platsen. Det är också en dröm om att bli vänligare mot varandra. Om det ska vara hållbart så bör vi själva vara en del av ekosystemet. – Christian

1. Christian uppe i det gamla äppelträdets koja. 2. Vacker vallmo i eftermiddagsljuset.

I skogsträdgården inleds det ätbara året med perenna lökar och därefter lindens små, våraktiga blad – som kan bli sallad eller spenat i smoothie. De spenatlika skotten av Gode Henriks målla uppskattas också, liksom skörden av nässlor. Därefter kommer sparris i den mån som grävlingen inte helt har uttraderat den. Köket fylls sedan av smultron, sibiriskt blåbär och gigantiska skott av sallatsaralia. Försommaren bjuder på ätbara delar av akleja, tulpanblad, uppgrävning av jordärtskockor från föregående år, spansk körvel och björnrot.

Runt midsommar fortsätter odlingsåret med möjlighet att skörda blåbärstry, bärhäggmispel, både söt och sur körsbär och även mullbär. Annars klingar bär och frukt av lite mitt i sommaren och följs senare av höstens härligheter: krusbär, vinbär, plommon, därefter Chipovapären, hallonväxter, björnbär, körbärskorneller, äpplen, krikon, körsbärspommon och storfruktig hägg. Det blir även tid för aronia, havtorn, hassel, valnöt och slutligen jordärtskockor.

Förutom viljan att odla året runt och att experimentera för att få ny kunskap, finns också ett annat perspektiv som placerar människan som en väsentlig del av helheten. Det är en livsåskådning som gräver där den står, med en tydlig riktning framåt. Rikedom rullas upp för varje steg du tar. Från marken till köket, via gräs och löv och maskar. Året går och jorden består, bjuder på sig själv i en manifestation av livskraft och samarbete. Människan – den odlade människan – hon finns alltid där i bakgrunden, i förgrunden, som en hjälpande hand i mellanrummet.

Det saknas inte utmaningar i en skogsträdgård. Det är sorkar och harar som äter på grödorna. Det är rådjur som äter topparna av nyplanterade träd och fejar hornen på stammarna. Det är grävling som gräver under odlingsbäddar och det är till och med bäver som omöjliggör odling i vattenbrynet. Som motmedel används träd i nätburar, stamskydd, hjortblod (mot rådjur), vass och annat organiskt material som förbättrar jorden och håller vatten. För mördarsniglarna har Christian och

Margaretha framför allt valt att odla sådant som inte är sniglarnas favoritmat, såsom fleråriga grönsaker. Människosläktet påverkar också genom olovlig uppgrävning av växter och med rastning av hundar intill växterna. Vid ett tillfälle hittades de stulna växterna i en koloniträdgård; odlarna svarade med att ta tillbaka dem och lämna en lapp med hälsningen att personen kunde fortsätta njuta av dem i Skogsträdgården.

Människorna – med törst och tillit

Med vana och varsamma händer lägger hon kaffebordet till rätta med *cupcakes* och kaffe i skydd av paraplyet. Nyss berättade Margaretha för rundtursdeltagarna hur kojan vid äppelträdet används för avslappning och hur man ser hela världen där uppifrån. Den har blivit så välanvänd att barken försvunnit och numera behöver man tänka på att inte belasta grenarna för mycket. Det är förmodligen planterat omkring 1960, kanske när Rågdalen användes även för musikkonserter och någon fick för sig att plantera ett frö. Hon är väldigt glad att trädet fortfarande lever och de sköter om det så gott de kan.

Det var så långt från civilisationen att man var tvungen att klara sig själv och odla det som man själv äter. Mamma var väldigt pedagogisk och lät mig vara med och jag kunde ta till mig det redan då, på en praktisk nivå. Det blir som att cykla och sätter sig i muskelminnet, ja det utvecklar ett visst tänk för hur man gör när man odlar.
– Margaretha

Margarethas gröna liv började tidigt under uppväxten i Kalix, en ort där det fanns relativt få saker att odla. Mycket barrskog och midnattssol på en väldigt naturskön plats. Hon berättar att hon spenderade mycket

plats i skogen, ungefär som barnen idag gör i parker. Hennes mamma odlade potatis och en del grönsaker.

I självhushållet hos mormor där i Tornedalen ingick även kor. Detta bondearv är för Margaretha något kulturellt och har även med tiden blivit något etiskt, med principer att leva efter.

Naturkänslan har funnits med sedan barnsben och Margaretha var en av dem som plockade skräp redan som liten. Gymnasietiden gav nya möjligheter att lära sig mer om miljöfrågor, även om hon inte ännu odlade något på egen hand. Det förvånar henne idag, samtidigt som hon inser att studierna fick företräde. Senare sökte hon in till högskolan, följt av resor till Indien, Nepal och Tanzania och sedan odling på hemmaplan.

Det kan tänkas att även modet går i arv. Hennes morfar var nämligen politiskt aktiv och hade förmågan att drämma näven i bordet, att säga stopp. Det blev ett tydligt exempel på att det faktiskt går att frigöra sig, att stå upp för sig själv. Och kanske finns där en koppling till den starka viljan att förändra världen – en dröm om ett liv som permakulturen också gav näring åt. Ett liv med ett slags idealistisk världsbild.

För Margaretha finns alltid möjlighet att gå ner till Skogsträdgården och lära sig något nytt, genom att träffa nya människor. Ofta har de människor som hon träffar där en annan kunskap än hon själv och hon berättar att kanske en tredjedel av tiden på platsen är mestadels social.

I Tanzania, som var vår första resa tillsammans, kunde vi se att de folkgrupper som hade förvaltat odlingskunskapen också lyckades bättre. I norra Indien fann vi skogsträdgårdsodling och naturlig kunskap helt utan att de hade gått några som helst kurser. På Sri Lanka var de också redan medvetna om permakultur. – Margaretha

1. Träden i Skogsträdgården planteras ut med väl avvägda avstånd och skyddas så långt det är möjligt mot rådjuren med hjälp av nätburar. 2. Körsbärskornell inbäddad i ull och skyddad runtom.

Det finns ett ideal här om ett annat samhälle, byggt på samverkan och pågående samtal och där Skogsträdgården är en central pusselbit genom att bidra med odling, skörd, mötesplatser och kunskap. Utlandsresorna gav energi till att praktisera och förverkliga detta på hemmaplan. De träffade vänner på högskolan som bidrog till att starta gerillaodling i Stockholm, som en gräsrotsrörelse. Den allra första odlingen var i Tanto och därefter gjordes en annan plantering i Vitabergsparken. Sedan grundades Rågdalens skogsträdgård på våren 2009.

Det tar inte lång tid innan jag släpper motståndet till vad som kan uppfattas som stora visioner, och som i mig landar som en vilja att leva fullt ut som människor. Där en plats som denna kan bli en öppen hamn för förändring, både i individen och i samhället. Där lek och allvar får äga sina egna nyanser.

Christian växte upp i Danderyd med en familj som alltid har gillat att vara i naturen. Redan som åttaåring såg han till att gräsmattan grävdes upp på barnkalaset, som en egen idé för att komplettera kalasets fiskdamm med att sätta dill och morötter. Fröet fanns redan då. Beskrivningen av bonzaiträdets i filmen om Karate Kid nådde fram till den lille killen, som kunde relatera till att känna trädet inom sig själv. Han satte suckulenterna framför tyskglorna.

*Det är som att omställningen alltid ska ske därute, någon annanstans. Men jag tror snarare att det ligger i våra perspektiv och i hur vi mår. Skogsträdgården är verkligen ett intressant exempel på hur man kan skapa ätbara parker, men ännu mer är det en spännande idé för hur man kan leva ett liv med mer variation och mindre stress.
– Christian*

Livsträdet förde in Christian på olika grenar med ubåtsmekanik, bibelläsning och pilgrimsvandring. Jag får bilden av en människa som på olika sätt har behövt ta sig an de stora livsfrågorna, i sökande efter en livsåskådning som fungerar både i goda och svåra tider.

En sådan svår tid kom när Christians pappa dog, då livet tog en ny vändning med stora utmaningar med till exempel sorg. Samtidigt går livet alltid vidare, och efter en tid valde han utbildningen i miljö och utveckling på högskolan. Ett nytt ljus började bryta in i hans liv och han skapade nya kontakter, däribland Margaretha. Så reste de till Indien ett halvår och träffade, med Christians ord, helt otroliga människor. Det blev just den vändning och konkretisering av viljan som de båda verkar ha sökt efter. Ett nytt och gemensamt språk via buddhism och meditation. Resan blev en inspiration och ett konkret exempel på hur förändring börjar med var och en av oss. Med att odla på hemmaplan.

Under ledning av en person som är ett slags permakulturprofil lärde de sig mycket om odling och djurhållning och därifrån var steget inte långt till att se över deras eget hus. Listor skrevs på sådant som de själva behövde och ville odla. Hela tomten designades om från gräsmatta till ett ätbart landskap med massor av fleråriga nyttoväxter, fokus på biologisk mångfald, estetik, funktion och lekfullhet. Utbildningen på högskolan var bra, menar Christian, men det var inte enkelt att göra något verkligt av det. Som om samhällets syn på hållbarhet inte var riktigt trovärdig.

Resan till Indien ledde till förändring på flera plan och gav en stor optimism. Den tibetanska buddhismen som filosofiskt ramverk och att plantera ätbara landskap för att göra det som vi kan för helheten. Det här var det som vi verkligen ville göra i botten av vårt hjärta, tillsammans. Vi kände inte något större behov av att få något tillbaka, och då händer det verkligen grejer. – Christian

Kunskap från högskolan, vilja och insikter från Indien. Hans och Margarethas gröna fingrar sattes ner i den egna villaträdgårdens jord. En plats som från början var rejält misskött, men som nu föddes på nytt. De sömnlösa nätterna fick han på köpet, i tankar om vad nya odlingsmetoder och kretslopp kunde innebära. Utbildningen, säger Christian, gjorde honom skarpare och gav nya verktyg att använda.

Platsen har också den grönytekvalitet som benämns *mötesplats* och som handlar om att erbjuda mänskliga möten. Skogsträdgården byggs med ett prövande och nyfiket förhållningssätt där en grundläggande idé är att många ska hitta hem och trivas här. Christian beskriver platsen som en underbar semesterort som ännu inte riktigt är bebodd. Mycket har blivit iordningsställt under de här åren och kommunen har ordnat med bänkar, grill och bajamajor, vilket har ökat besöksantalet – och slitaget.

Även de andra grönytekvaliteterna finns här mycket påtagligt. Men. Varför inte tänka större och anordna en festival med matvagnar, musik och workshops om yoga och plantering? Mindre än så är inte deras dröm om denna plats. En odling och en trädgård att landa på, i glädje och gemenskap när samhället i övrigt snurrar på oroväckande snabbt.

Skogsträdgården är en vacker och vårdad plats, en kunskapsspridare och en mötesplats för allmänheten. Med sitt välkomnande förhållningssätt har Margaretha och Christian jobbat tillsammans med många engagerade personer och varit intresserade av att utveckla verksamheten. Med hjälp av kurser i permakultur, tips och tricks från hur man gjorde förr samt utbildningen från högskolan banade de sin egen väg. De har uppskattat alla engagerade personer som under åren har hjälpt dem. Christian berättar att när han går ner till Skogsträdgården och ser

1. Vem kan stå emot nyfikenheten att klättra upp till utsikten i det gamla äppelträdet? 2. Ett nyplanterat gråpäronträd blickar bort mot gång- och cykelvägen och den vattendamm som finns där.

på ett träd så kommer han ofta ihåg vilka personer som var med och planterade. För honom blir platsen ett slags fotoalbum med meningsfulla händelser, med stor tacksamhet.

Framtiden för skogsträdgården kan bli ett kvitto på alla nerlagda grävtimmar under årens lopp. Tålamodet och den långsamma samverkan kan binda ihop platsen egen historia med odlarnas stora visioner. Jag hör tidens kretslopp i den mjölk- och blomsterförsäljningen som en gång i tiden rullade fram på grusvägarna här i området. Viljan att vårda platsen hör hemma i det historiska lokalsamhället, samtidigt som den tillför kunskap i en medveten odlingsstrategi.

En av lärdomarna från Skogsträdgården är att inte ta sig vatten över huvudet. Området i Rågdaalen visade sig vara för stort och efter ett tag riktades fokus ett område som de kunde hantera, dels bara trimma området runtom. Omkring tjugo kvadratmeter per år har visat sig vara en bra storlek för utökning varje år, berättar Margaretha. Här finns inte någon konkurrens att tala om och delar av området är naturreservat. Det är på samma gång något spännande och något svårt över en plats som vilar över kommungränsen, i periferin. Som om hemvisten blir diffus och därmed också ansvaret. Det kan lätt bli otydligt för den kommun som ska ta ställning, beroende på vilka samarbeten som kan skapas. Att området på andra sidan kommungränsen nyligen ombildades till naturreservat innebär att odlarna behöver föra mer dialog även med Stockholms stad. Placeringen på gränsen mellan två kommuner innebär förmodligen en ökad risk för att ansvaret skjuts över till någon annan. Skogsträdgården är kanske just därför en imponerande mötesplats som kanske bara är möjlig på ideell basis.

Reflektioner och frågor

Kapitel 9:

Eldsjälar, samverkan & grönytekvaliteter

Efter att nu har beskrivit det idella arbetet hos Habib, Shabnam, Karin, Oscar, Annsofi, Lasse, Riitta, Christian och Margaretha, så vill jag vända åter till de grönytekvaliteter och samverkansfaktorer som lyftes fram i bokens första del. Min nyfikenhet handlar om i vilken utsträckning som just dessa sex verksamheter, tillsammans med kommunen, motsvarar forskningens inriktning. I detta kapitel ska jag knyta ihop berättelserna med den forskning som beskrevs i de två första kapitlen.

Vi såg i bokens första del att grönyterna skapar sociala värden genom den gemenskap och de mötesplatser som formas. Dessutom bidrar grönyterna med rekreationsvärden genom att locka oss till rörelse och att öppna våra sinnen. De skapar också estetiska värden genom vackra miljöer, för oss alla att njuta av, samt pedagogiska värden genom kunskap och inkludering av både unga och gamla.

Odlandet bidrar med miljömässiga värden genom en rad ekosystemtjänster, såsom insektpollinering och trädens funktioner av att rena luften, ge skugga och hålla kvar vatten i marken. Som om inte detta vore nog bidrar de gröna fingrarna också till ekonomiska värden genom de frukter och växter som produceras.

Tillflykt

Låt oss nu återkomma till den specifika frågan om de nio eldsjälarna bidrar till de tre grönytekvaliteterna tillflykt, variation och mötesplats. Till att börja med ligger värdet av tillflykt i möjligheten att slappna av, dra sig undan och vara för sig själv. En återhämtning i vardagen, som grönyterna erbjuder på olika sätt. Träd som ger skugga, kojor att gömma sig i och platser att vila på – men också vackra planteringar med den inspiration och de associationer som kan följa med det.

Kontakt med natur och grönområden är inte längre någon självklarhet, inte ens i Sverige. Faktum är att idag bor flest människor i städer, och utredningar visar dessutom att vi tillbringar allt mer tid inomhus. - Grahn

Min egen upplevelse är att de minsta grönyterna har lite svårare att erbjuda tillflykt, särskilt om det finns populära gångstråk eller trafik intill. Att få jord under naglarna kan dock i sig vara en tillflykt, vilket gör att även de små platserna kan anses erbjuda detta, som en hjälp att skapa omväxling i vardagen. Strandplanteringen och Skogsträdgården är ur mitt eget perspektiv två platser som bjuder på en rad olika möjligheter till tillflykt, och de är båda riktigt bra exempel på de värden som kreativitet och engagemang kan åstadkomma.

Variation

Även *variation* är påtagligt, upplever jag, när skapandet tillåts att ta plats och skapa just den bredd av upplevelser som avses i forskningen. När detta finns på platsen ökar sannolikheten för att besökaren går utanför de vanliga mönstren och testar något nytt. Till detta kommer att flera av planteringarna är naturligt varierade, exempelvis med vatten och höjdskillnader.

Jag bedömer att denna kvalitet har med estetik att göra och i detta finns förstås olika ambitionsnivåer, men samtliga sex platser har en god variation utifrån sina förutsättningar. Bygdegårdsparken erbjuder en stor variation av växter, terräng och inte minst sociala aktiviteter, och den har också – precis som Skogsträdgården – en yta som tillåter besökare att utforska. Över lag är det svårt att få stor variation på en liten yta, även om Grannsamverkansträdgården och Stationsparken visar att det går att skapa variation även i relativt små rabatter.

Mötesplats

Att grönytorna är värdefulla mötesplatser är den kvalitet av de tre som uppfylls allra tydligast, och i de flesta fallen är det tydligt att det vore annorlunda utan insatserna. Närheten till en station, ett bostadsområde eller vägar underlättar för möten, men en bra lokalisering är inte tillräckligt. Det behövs en vård av växterna, en känsla av trygghet och en inbjudan till besökare att se, känna och uppleva något nytt.

We interpret this factor to primarily revolve around the presence of other people; a place where we can meet and interact with others, an environment in which we are not alone. – Stoltz och Grahn

Nivån på det ideella engagemanget i till exempel Bygdegårdsparken och Pallkrageodlingen är det som i praktiken gör platserna till bättre mötesplatser. Grannsamverkansträdgården skapar en helt ny mötesplats, där ingen hade väntat sig det. Det är förmågan att attrahera människor till platsen som gör skillnaden, och denna förmåga är förstås större under sommarhalvåret. Samtidigt understryks hur lokalt eldsjälarna jobbar, och jag slås ofta av att aktiviteterna på platsen lockar en mångfald av

1. Inte bara planteringar och växtunderhåll. Städning är en återkommande aktivitet som fastighetsägarföreningen ideellt utför i Stationsparken. 2. Skogsträdgårdens havtorn lyser i augustisolen i Myrängen.

individer. Skogsträdgården illustrerar detta genom den stora mängd personer som deltar i nätverket kring platsen.

Jag ser att de sex grönytor tydligt bidrar till de tre grönyteknaliteterna, på olika sätt och i olika utsträckning. Det viktiga är kanske att tydliggöra att dessa värden finns och att de ideella insatserna bidrar till det. Stranden i Vårby, till exempel, skulle förstås ha kvaliteter även utan Habibs och Shabnams engagemang, men platsen skulle erbjuda färre planteringar (och därmed mindre variation), färre vårdade ytor (och därmed mindre tillflykt) och färre aktiviteter (och därmed färre mötesplatser).

En kontakt med färgprakten i Grannsamverkansträdgården kan vara det frö för kreativiteten som bidrar till nya idéer; ett möte med grannar i Pallkrageodlingen kan ge den kontakt som gör att ensamheten känns lättare att bära just den dagen; en vilostund i Bygdegårdsparken skapar ofta det där oväntade mötet som kan berika livet i vardagen; att få se odlarna jobba i Skogsträdgården väcker lätt nyfikenheten kring vad som odlas och varför; att komma hem från jobbet och hämta cykeln i Stationsparken känns lite roligare och lite tryggare tack vare det goda underhållet.

Det som gör att kvaliteterna i vissa fall inte riktigt maximeras är alltså att det rör sig om små ytor. De mindre platserna har svårare att erbjuda vila och skydd för den som söker det. Detta framstår som en begränsning som finns inneboende i själva platsen.

Gällande samverkansfaktorerna är det till att börja med tydligt att de sex verksamheterna samverkar med kommunen i olika grad. I fallen med Strandplanteringen (kapitel 3), Bygdegårdsparken (kapitel 6) och Skogsträdgården (kapitel 8) är det naturligt att kontaktytorna är fler, eftersom det där anordnas olika typer av evenemang. Karin har för

Grannsamverkansträdgårdens del (kapitel 4) en del kontakter med kommunen, till följd av både själva verksamheten och den exploatering som pågår runtom. I Stationsparken (kapitel 5) har föreningen engagerat sig så länge nu att deras egna rutiner verkar välfungerande, och samverkan med kommunen sker mest i specifika ärenden. När det gäller Pallkrageodlingen (kapitel 7), slutligen, samverkar Riitta en del med det egna fastighetsbolaget, men sköter i stort verksamheten på egen hand.

Den projektifiering som forskningen varnar för har inte varit något stort problem på dessa platser, kanske för att de sällan är föremål för kommunens egen planering. Över lag finns flera delar i berättelserna som snarare vittnar om en bra dialog med kommunen över tid – ett exempel är Stationsparken (kapitel 5):

Jag skulle säga att jag alltid har känt glädje och inspiration här. Visst har jag gjort nytta också, men jag har alltid känt glädjen över att vi faktiskt har fått förtroendet att få göra det här. Att det har funnits en ömsesidighet i dialogen med kommunen. Lika tråkigt har det varit under de perioder då detta förtroende har försvunnit. – Annsofi, Stationsparken

Det som forskningen lyfter som konkurrens om marken framstår inte som ett tydligt problem på platserna i denna bok. Med undantag för Grannsamverkansträdgården är exploatering eller andra användningsområden inte något hot för den ideella verksamheten.

En dag i just Grannsamverkansträdgården är det trädgårdsbyxor och handskar, skottkärra, ogräsrensare och kaffe. Jag träffar Karin och grannarna på deras allra första städdag i mitten av maj. Uppslutningen är god när de startar vid tiotiden och det städas och fixas och byggs och planteras. Denna dag har de ordnat med grillkorv och

kaka och ynnesten känns ända ner i magen när vi äter med solens strålar skinande på oss. Under träffen finns ingen tydlig hierarki och min känsla är att det är precis så som hon vill ha det. En trädgård. Med grannar. Som samverkar. Grannsamverkan utan någon formell förening och med en lista av arbetsuppgifter för planteringarna. Denna verksamhet är sig själv nog och grannarna vill verka på sin plats utan att göra någon stor sak av det. I en växande kommun som Huddinge är det dock bara en tidsfråga innan det ställs frågor om hur den kommunala marken används. En långsiktig utveckling av platsen förutsätter därför en samverkan mellan odlare och markägare, något som de ideella krafterna inte alltid tänker på. De är fullt upptagna med att vårda platsen, vilket skapar en riskabel anonymitet när kommunen kan ha avsikter eller regler som inte gynnar odlingen.

Inkludering

För *inkludering* så såg vi i kapitel 2 att det kan vara svårt att locka nya människor till det ideella arbetet. Flera av berättelserna bekräftar att tidigare erfarenhet av odlingsverksamhet har bidragit till att eldsjälarna startade. De vet att det är möjligt att utveckla platserna, därför att de har sett det hända förut.

Flera av verksamheterna bjuder regelbundet in till särskilda aktiviteter. Exempelvis samlar ibland Karin sina grannar för att ta itu med Grannsamverkansträdgårdens planteringar. Oscar företräder en medlemsförening som varje år kallar till exempelvis årsmöte. Annsofi och Lasse kraftsamlar på våren, då flera medlemmar hjälper till med vårstädningen. Så långt finns det en nivå av inkludering. Men frågan blir vidare om bokens sex verksamheter inkluderar människor utan tidigare erfarenheter. Jag har sett öppenheten för inkludering i samtliga verksamheter, men över lag är det i stort sett samma personer som deltar. Delvis är det en fråga om det som Christian säger i kapitel 2:

om man en gång varit trädgårdsintresserad är det en ådra som alltid kommer att finnas där.

*Barnen är drivkraften. Jag ser generationer i livets cirkel framför mig när barn växer upp och går vidare. Vi är alla en enda stor familj och det upplever jag väldigt starkt här vid Vårbybadet. Föreningslivet är en plattform för att vårda relationerna människor emellan.
– Shabnam, Strandplanteringen*

Att inkludera i mer traditionell mening innebär att öppna upp och bjuda in, men att verkligen fånga upp nya eldsjälar förblir en stor utmaning. Det som Shabnam uttrycker, att se på sin verksamhet som en plattform för lokalsamhället att verka utifrån, är en väldigt god början.

Pallkrageodlingen bygger till sin natur på att enskilda människor odlar själva och har en låg tröskel för den som vill delta. Dessutom verkar Riitta i ett område som inte domineras av ekonomiskt resurstarka invånare. Skogsträdgården är samtidigt den verksamhet där jag själv har upplevt att inkluderingen sker naturligt, genom att intresserade nås via ett brett nätverk. Strandplanteringen utmärker sig med sin stora mängd aktiviteter på platsen, som gör att väldigt många besökare vid stranden kommer i kontakt med planteringarna.

Kontinuitet

Solen skiner och värmer när jag stiger in i kiosken och finner att Habib och Shabnam är mitt i ett samtal med en av kommunens chefer. Plötsligt händer det som föreningen har väntat på så länge: de lyckas få ett avtal med kommunen om att få sköta underhållet omkring Strandplanteringen (kapitel 3). Jag ser denna dag hur Shabnam sprudlar av glädje och tacksamhet, och i skrivande stund tänker jag också på en dag några år senare, då hela förvaltningen kom på besök och anordnade sin

kick-off på platsen. Det måste ses som en fin bekräftelse på det arbete som hon och Habib har lagt ner. Situationen påminner mig också om den kontinuitet som nämndes i bokens första del, och som är en av de samverkansfaktorer som där beskrevs. Det krävs tålamod för att lyckas och vägen fram till ett avtal gick från chansen att ta hand om en liten yta intill pilträden till förtroendet att vårda en stor del av Vårbystranden. När avtalet skrevs hade det gått mer än fem år sedan föreningen för första gången frågade kommunen om att få sköta en del av det gröna i Vårby.

Att sköta om blommor är som att vårda sina barn. De behöver tid och kärlek och stöd och de växer på ett fantastiskt sätt med tiden. Det är precis på samma sätt och det blir aldrig helt färdigt. – Shabnam, Strandplanteringen

Det förblir en utmaning för kommunen att samverka med ideella krafter som ibland inte finns kvar i många år. Men det förblir också ett grundläggande villkor att allting förändras. Ur det perspektivet är det inspirerande att se den förändringsbenägenhet som finns i de ideella krafterna. Det är därför inte särskilt förvånande att *kontinuitet* var en av samverkansfaktorer från forskningen. Och riskerna finns hos båda parter: kommunen kan uppvisa en hög personalomsättning som omintetgör samverkan, precis som föreningen ibland inte förmår att rekrytera nya krafter som tar över.

Gällande kontinuiteten för just Strandplanteringen berättar en chef på kommunen om möten som hen själv har haft på plats med Habib och Shabnam. Det handlar om vad föreningen vill göra och vad de båda organisationerna kan samarbeta kring. Med sin erfarenhet av ideella krafter finns hos chefen en medvetenhet om att det kan vara vanskligt att hänga upp ett platsansvar på ett engagemang som eventuellt inte

blir långvarigt – samtidigt som det verkligen finns en förståelse av eldsjälarnas betydelse. Det är en anledning till att mötet mellan dessa världar kräver tålamod.

Det är väldigt få projekt inom stadsodling som håller över tid, oftast blir det en period av några år eller så kommer någon annan in och tar över. Därför är det lite speciellt med de här lokala engagemangen, och samtidigt så otroligt viktigt. Det engagemang och den känsla som de lägger ner, och alla människor som de känner, gör en otrolig skillnad.
– Chef

Eftersom ideella verksamheters engagemang över lag är sårbart, så blir samverkan med kommunen extra viktigt. Men det finns också en annan, för mig helt uppenbar aspekt av kontinuiteten: dessa sex verksamheter har de facto varit mer långsiktiga än vad många hade trott. Bokprojektets tid på drygt tre år är en mindre del av den tid som de flesta av dem har varit verksamma. Därför kan vi lika gärna vända på perspektivet, i dessa fall, och fråga oss om inte eldsjälarna står för kontinuitet.

Min egen erfarenhet är att det innanför kommunhusets väggar finns en uppfattning om att kommunen är den mest långsiktiga aktören. Men eldsjälarna framstår samtidigt som *en annan* garant för kontinuiteten i aktiviteterna. Och just detta komplementära synsätt finner jag ofta i samtalen med de ideella krafterna – att de önskade att de blev sedda som en annan aktör än kommunen själv, och därmed som en aktör med andra möjligheter.

En annan viktig fråga som har kommit fram under arbetet med boken är att kommunen inte sällan själv är splittrad i synen på den ideella verksamheten. Olika förvaltningar har vid flera tillfällen gett flera av verksamheterna olika bemötande. För kommunen handlar

kontinuitet därför mycket om att lyckas samordna sig internt, vilket av naturliga skäl är enklare för den lilla föreningen.

Jämfört med dialoger och kontakter som kommunen har med andra aktörer, framstår det för mig som att de ideella verksamheterna i denna bok är "platsvårdare" av ett särskilt slag. När de fungerar så väl som i dessa sex exempel är de förmodligen oöverträffade vad gäller kontinuiteten i platsvården. Och eftersom de ständigt finns där så finns det ingen annan som har mer relevant kunskap om hur platsen ska skötas.

Kommunikation

När det gäller samverkansfaktorn *kommunikation* hänger det ihop med kommunens bristande återkoppling, och det är kanske mer än någonting annat ett återkommande inslag i mina samtal. På detta sätt är kommunikationen något som samtliga sex verksamheter har haft problem med. Ibland är det tydligt att bristen på kommunikation leder till frustration och besvikelse, och med tanke på alla idéer som finns i Bygdegårdsparken är det inte konstigt att tystnaden stör arbetsron:

Det behöver ju finnas en kommunikation när det finns en person som offerar så mycket tid för att göra det trevligt för människor. Varför har ingen från kommunen under dessa åtta år ringt upp mig för att prata om parken? Om kulturen betyder något för människor så behöver kommunen en handlingsplan för detta. – Oscar, Bygdegårdsparken

Det finns gott om exempel i mina samtal om denna typ av frustration, där de ideella upplever att de står och väntar på besked från kommunen. Det är uppenbart att kommunikation, precis som kontinuitet, är precis den samverkansfaktorn som forskningen beskriver.

1. En vanlig syn intill Strandplanteringen: barn som njuter av bad, natur och mat. Och andungar som förmodligen gör samma sak. 2. Det gamla grenverket är både ett återanvändande och ett kreativt inslag i Grannsamverkansträdgården

Men låt oss inte glömma bort att kommunikationen behöver gå i båda riktningar. En intressant fråga är vilket ansvar som vilar på eldsjälarna. Jag tänker på den där muntliga överenskommelsen som gav grönt ljus till Grannsamverkansträdgården, då någon långt ner i ledet sa okej till att starta planteringarna. Det är svårt att lägga ansvaret för kommunikationen på kommunen, när den inte ens känner till verksamheten. En av grannarna anar visserligen att kommunen numera troligen är glad över att inte behöva göra några underhållsåtgärder, men odlarna är samtidigt oroliga för vad som skulle hända om de själva flyttade därifrån. Precis som i fallet med Skogsträdgården finns det alltså delar av historien som innebär att de ideella krafterna tar egna initiativ utan att kommunen – markägaren – vet om det.

Till slut tänkte jag att jag borde ringa kommunen och jag fick då ett bra bemötande från trädgårdsmästaren. Han var positiv till idén och vi kom överens om att kommunen skulle hämta upp det som vi hade klippt och lagt i högar. Som ideell kraft är vi beroende av att få gensvar och det var det fina bemötandet i början som ledde till starten. – Annsofi, Stationsparken

I arbetet med Stationsparken (kapitel 5) har Annsofi aldrig känt behov av att skriva ner saker kring platsvården på papper, men det har också förekommit ett slags vakuum under åren till följd av att någon medarbetare på kommunen har slutat. Ett tag fanns det till exempel, som hon upplever det, ingen som var intresserad av att hämta soppåsarna som föreningen hade fyllt med skräp. Samverkan med kommunen är i föreningens fall för det mesta fungerande, men utifrån en ofta låg nivå på frekvensen i kontakterna.

Det saknas inte exempel på vad personberoende betyder i praktiken. När det har fungerat som bäst har det skapats ett förtroende med

utbyte av mobilnummer och snabba kontaktvägar. En viss person kan vara lätt att nå om de personliga förutsättningarna är rätt; det kan också vara viktigt med just telefonnummer då inte alla medarbetare på kommunen svarar snabbt på e-post. Det har i fallet med Stationsparken saknats en rutin för att regelbundet gå igenom platsen och göra upp en plan för de ideella insatserna. Samarbetet har varit beroende av den medarbetare på kommunen som gör sig tillgänglig och ibland har det inte funnits någon kontaktperson. Då får föreningen i stort sett klara sig själv. Ett positivt exempel på samverkan är hur städningen på senare tid har förbättrats från kommunens sida; Annsofi upplever att det då blir lättare att fokusera på hur platsen kan utvecklas.

En lärdom i Skogsträdgården verkar vara att långsiktigheten och kontinuiteten inte säkras genom främst myndighetens stöd, utan med just de ideella insatserna. Få odlingsinsatser av denna typ har pågått så länge och de har ett stort nätverkande och kunskapande med övriga samhället. Kontakten med Huddinge kommun började med att Margaretha och Christian skickade in ett medborgarförslag om att få sköta platsen. Det blev till slut ett positivt besked från Huddinge kommun och verksamheten kunde utvecklas. Ett resultat är naturskolan, dit både barn och vuxna är välkomna. Odlingsaktiviteterna annonseras via affischer och sociala medier och anpassas efter deltagarna. De odlar, skördar, berättar och tillagar mat över elden tillsammans. Till denna verksamhet lyckades de senare också få stöd från Stockholms stad och de har även samarbetat med en näraliggande skola.

Någon sa att det spelar ingen roll vad man jobbar med om man är trädgårdsintresserad, det kommer alltid att finnas där. Det är en ådra som alltid har funnits. – Christian, Skogsträdgården

Helhetsperspektiv

Detta resonemang leder oss till frågan om *helhetsperspektiv*, som forskningen också lyfter fram. Genom arbetet med boken upplever jag att detta mångt och mycket blir en fråga om att skapa hälsosamma relationer mellan båda samverkansparterna. Det kräver förståelse och tillit, och framstår som en kärna i själva hållbarhetsbegreppet. Varje plats finns i ett sammanhang, med människor och historia som är unika. För föreningen gäller det att förstå att kommunen har kunskap från ett makroperspektiv; för kommunen gäller motsatsen. Och det blir kanske inget riktigt helhetsperspektiv så länge dessa inte förmår att möta varandra.

Tempo är också en faktor. En anledning till att långsiktighet är viktigt är att kommunens övergripande perspektiv tar tid att bygga upp. Den långsamma planeringen kan vara en styrka, men det förutsätter att de ideella krafterna har tålamod och förståelse för att saker tar tid. För en samverkan blir det också en fråga om process eller tillstånd, som tas upp i nästa kapitel.

Frihet

När det gäller *friheten* att agera innovativt så finns det många exempel på situationer där eldsjälarna känner sig begränsade. Friheten behövs för att ge plats för skapande och engagemang. Verksamheterna sker just för att eldsjälarna upplever ett slags egenvärde i att göra det de gör, och det kan bara ske med friheten att få skapa.

Vi har liten makt, men stor frihet att agera. De (myndigheterna) har mer makt men mindre frihet. – Borgström m fl

Ett exempel är återigen Strandplaneringen, där inblandningen av olika kommunförvaltningar bidrar till att skapa fler konflikter än på

de andra platserna. Kraften i den ideella verksamheten sätter förstås fingret på frågan om hur mycket ansvar som kommunen egentligen kan – och vill – delegera till föreningen. Men det gäller också att se att den kringskurna friheten direkt kan påverka den inspiration som är en grund till engagemanget från första början. Återige ser vi också hur viktig tydligheten är för att sätta ramar för skaparlusten. I ett samtal med en av kommunens parkarbetsledare blir det till exempel tydligt att kommunen inte alltid har lyckats med att prioritera samarbetet kring – och driften av – Strandplaneringen:

Både förvaltningen och entreprenören behöver se till att det är tydligt vem som gör vad. Historiskt har det varit väldigt vanligt i kommunen med otydliga överenskommelser i såna här fall. Vi försöker komma bort ifrån handskakningarna. – Parkarbetsledare

Kapitel 10:

När fungerar den lokala samverkan?

Kommunen har en stor påverkan på hur ideella insatser utvecklas och det är också den myndighet som många av dem möter. Både civilsamhället och kommunen ser ut att vara väl lämpade att bedriva det lokala hållbarhetsarbetet, men *hur* kan de samverka med varandra? I detta avslutande kapitel vill jag försöka bidra till ett samtal om detta samspel, utifrån frågeställningar som har uppstått längs vägen. Frågorna hämtar näring i både forskningens mylla och i alla samtal som jag har haft med eldsjälarna, för det mesta vid de olika planteringarna. Frågorna är följande:

Vilken betydelse har mångfalden?

Hur sker egentligen lärandet?

Vems är ansvaret för samverkan?

Vad är mest demokratiskt?

Vad är mest ekonomiskt?

Är samverkan ett tillstånd eller en process?

Ambitionen är inte att definiera en manual för hur samverkan ska genomföras, utan att stanna upp och reflektera över grogrunden för densamma.

Både de som utför det ideella arbetet och de som representerar kommunen kan behöva se frågorna från den andra sidans perspektiv.

Vilken betydelse har mångfalden?

Jag har funnit att de olika platserna i boken inte är utbytbara. För människorna som verkar där fyller platserna en unik funktion. De eldsjälar som tar ansvar för verksamheten drivs alla – på sina olika sätt – av skaparlust. Och de har modet att pröva sina idéer, vilket skapar en mångfald av lösningar som är specifika i det lokala sammanhanget.

En fråga som återkommer i arbetet med boken är den om själva *värdet* med verksamheten. Hur viktigt är det att just detta odlande sker, sett ur ett samhälleligt helhetsperspektiv? För mig verkar det som att betydelsen av mångfalden hänger samman med synen på hållbarhet och det som i boken har kallats för helhetsperspektiv. Om underhåll av stadsmiljöer enbart blir en fråga om utsmyckning och ekonomi, då kommer förmodligen de lokala lösningarna i sig inte att ha något större värde. Men om social hållbarhet, samhörighet och engagemang ges betydelse, ja då kommer denna mångfald att betraktas på ett annat sätt.

Mångfalden av insatser behövs, som jag ser det, just därför att värdena med verksamheten ökar i takt med skaparlusten. Det blir fler lösningar om ideella krafter tillåts att påverka – vilket förstås inte bara gäller inom odling och trädgård. Och olika lösningar kommer kanske att behövas i samhället i ännu högre grad i framtiden? Ideella krafter besitter i alla fall kunskap och inte minst mod att gå före, något som kommunerna kan behöva så länge både deras formella ansvar och deras budget är begränsade.

Bygdegårdsparkens verksamhet är ett exempel på hur föreningen på egen hand lyckas stärka kontinuiteten. Föreningen har under flera år hittat samarbeten med exempelvis Arbetsförmedlingen, som har bistått

med olika typer av arbetsprövningsanställningar i parken. Dessutom har föreningen under Oscars ledning lyckats med att öppna upp verksamheten och utöka uthyrningen, vilket har gett både inkomster och ökad kännedom om parken. Denna organisatoriska kapacitet är slående och det gör det extra tydligt hur föreningen och kommunen ibland inte alls möts. Vad betyder det, frågar Oscar mig, att han går upp klockan åtta varje morgon och sköter Bygdegårdsparken helt gratis? Detta värde förblir osynligt för de flesta, och det är samtidigt en insats som är helt unik.

Jag är lite förvånad. Trots att parken flera gånger har bjudit in och redovisat hur parken har fungerat så har jag aldrig fått ett enda samtal från kommunen där man säger att man vill träffa oss och vill prata om framtiden. Då måste man ju ställa frågan rakt ut: vad är det som gäller? Ovissheten är alltid hemsk. – Oscar, Bygdegårdsparken

För att åstadkomma något bestående räcker inte motivation. Det behövs ett fixande och trixande och påtande och skapande som i dessa fall utgörs av eldsjälarnas envishet. Med händer som om och om igen greppar en grep, som väntar vintern igenom för att ta nya tag, som klämmer och knådar så att kläderna blir ett med jorden. Det är tid och kreativitet som kan bli till investeringar för framtiden – om mångfalden välkomnas.

Mångfalden har ett värde i form av innovativa och oväntade lösningar, som samhället på ett eller annat sätt väljer att förhålla sig till. Ett exempel är när Snättringe fastighetsägareförening ville fira sitt 100-årsjubileum med plantering av ett körsbärsträd i Stationsparken. I stället för att värdera det mångåriga samarbetet med föreningen, genom att möjliggöra planteringen, blev svaret att kommunen först behövde ta fram en policy, eftersom en donation behövde regleras

1. Innanför den skapade björkbågen ska en nyhuggen stam ge fler sittplatser. 2. Cyklister passerar förbi Grannsamverkansträdgården, som stoltserar med sin nya bänk.

juridiskt. Förslaget kan ses som en lösning som går utanför kommunens förutbestämda ram och därmed utmanar regelverken. Något träd blev aldrig planterat, och detta som ett resultat av att vilja bemöta alla ideella initiativ på samma sätt. Det var som att kommunen prompt ville att alla lösningar – oavsett initiativtagare, omfattning och faktisk kostnad – skulle genomgå samma prövning av rent principiella skäl. Om vi ser detta utifrån ”mångfaldsglasögon” så ser det ut som att kommunen var fast i en idé som skulle tillämpas på exakt samma sätt för alla aktörer, trots att kunskapen om platsen fanns hos just den ideella aktören.

Den oväntade idén och den icke efterfrågade lösningen kan för kommunen vara svår att bemöta med ett öppet förhållningssätt. Vad krävs då för att se initiativet som en tillgång i stället för en belastning, som rentav en samhällelig intäkt och inte en kostnad? Min egen tolkning är att kontrollbehovet hos kommunen många gånger kan vara motsatsen till hållbarhet, eftersom det sätter stopp för processer och därmed minskar engagemanget. Vem tar ansvar för att mångfaldens värde inkluderas i bedömningen?

Flera studier har visat hur den kommunala förvaltningen har fungerat som grindvakter. Föreningars och medborgarnätverks försök till påverkan har stött på motstånd främst bland de kommunala tjänstemännen. - Lundåsen

Kommunen blir också en flaskhals genom att den begränsade tiden under ett visst budgetår – eller under den tid som projektansökningar kan lämnas in – inte tillåter olika typer av försök och prövningar – *trial and success* med Karins ord från Grannsamverkansträdgården. Detta kan föra tanken till ett perspektiv om *resiliens*. Detta begrepp används ibland för att uttrycka förmågan att hantera förändringar, som idag är

okända. Och visst går det att se ideella krafter som en viktig del av den samverkan som krävs för att hantera samhällets framtida utmaningar. Eldsjälarna i denna bok har alla starka drivkrafter, som leder dem till andra lösningar än kommunens.

Min egen erfarenhet är att frivilliga initiativ sällan stämmer exakt överens med kommunens egen agenda. Det behövs därför en grundläggande välvillighet till civilsamhället som en *samhällsbärande kraft* för att initiativ ska bemötas positivt. Först då kan den inflytelserika parten (kommunen) aktivt bidra till ett möte med den eldsjäl som potentiellt sett kan bidra till sammanhållningen i samhället. Själva motivationen och engagemanget kan handla om bra uppväxtvillkor för barn och ungdomar, att kreativt skapa vad som är betydelsefullt för dem själva eller att ge ett bestående bidrag till skönhet och trivsel i lokalområdet. Både frivilliga och kommunen behöver modiga förebilder som är tydliga bärare av goda värderingar och egna livserfarenheter. Människor som tydligt visar att de drivs av idéer och som delar med sig av sin tid.

En annan del av mångfalden är verksamheternas förmåga att fånga upp och inkludera nya personer. Som vi har sett stämmer verksamheterna i boken väl överens med både grönyteknologier och samverkansfaktorer. Det kan därför vara på sin plats att påminna om resonemanget i det andra kapitlet om personlig och samhällelig nytta, och hur dessa kan kombineras. För den som engagerar sig i det ideella arbetet kan motivet vara gemenskap, hälsa, lärande, matproduktion eller något ytterligare, och till viss del går detta hand i hand med de värden som samhället ofta vill främja. Men nyttorna är inte identiska med varandra.

Den breda paletten av verksamheter – och motiv – gör samtidigt att människor med olika bakgrund söker sig till dessa ideella krafter. Inte minst är det viktigt att personer utan ett starkt socialt nätverk, och utan tidigare erfarenhet av civilsamhället, kan ges en möjlighet att delta. Denna typ av *inkludering* kan jag se som en del av mångfalden,

och jag kan konstatera att jag själv har mött en stor variation av människor, med olika bakgrund och intressen, vid mina besök på platserna. Det är alltså möjligt att eldsjälarna i sin roll som lokala föredömen också bidrar till att inkludera fler i civilsamhällets verksamheter.

Hur sker egentligen lärandet?

Att hållbarhet innebär lärande och förståelse kan nog accepteras av de flesta läsare. Men hur uppnås detta? En aspekt är förmågan att vidmakthålla kunskap och föra den vidare till fler. Där har föreningslivet fördelen att kunna erbjuda organiserat och institutionaliserat lärande genom styrelseengagemang och möten. Stortorpsparken i Trångsund är ett bra exempel, liksom fastighetsägareföreningen i Snättringe. Årsmöten, arbetsgrupper och samarbeten ger ett ständigt flöde av nya idéer. Denna föreningskunskap har ett värde i sig, genom att den sprider nya sätt att påverka samhället till människor som kanske aldrig har kommit i kontakt med detta.

Detta organiserade engagemang är något som kommunen och samhället tjänar på, utifrån många aspekter. Men den finns också en praktisk kunskap som kan vara svår för kommunen, inklusive skolan, att lära ut. Den är lika mycket kroppens som hjärnans kunskap. Naturskolan, som Margaretha och Christian bedriver, är ett sådant exempel som sänker tröskeln för barn och vuxna som deltar.

Det är ett slags kunskap och erfarenhet som sitter i händerna, liksom bonden vet när man ska ta in höet. Det är inte bara den teoretiska kunskapen som finns i permakulturen, därför går det inte att förmedla all kunskap. Det är jättebra att lära sig på universitetet, men så behöver man också prova och tillämpa det som man har lärt sig. – Margaretha, Skogsträdgården

1. Strandplanteringens första rabatt bjuder på en stor variation av växter.
2. Vårstädningen bjuder grannarna på fika i Stationsparken i Stuvsta.

I flera av kapitlen talar de ideellt engagerade just om betydelsen av att göra själv, om att odlingen kräver ett praktiskt lärande som inte fås genom läsning. Det kan ses som en livsfilosofi för lärande, och just Skogsträdgården har också haft samarbete med skolor. Men det innebär också att odlingsmöjligheterna behöver vara tillgängliga. Du behöver få möjlighet att själv pröva, att själv få skaffa dig både insikter och göra misstag.

Ett lärande som detta blir kanske som mest effektivt när olika slags kunskap möts och där de ideella krafterna är lokalt förankrade. Ett konkret exempel på lokalkännedom finns i Grannsamverkansträdgården. Om någon på kommunen till exempel hade fått idén att anlägga en plantering på denna plats, hade de då vetat om att det fanns en gammal väggkropp under marken? Likaså i fallet med Pallkrageodlingen, där ett mångårigt engagemang på platsen innebär en förståelse av de lokala förutsättningarna för odling.

Jag upplever i berättelserna en ödmjukhet som troligen handlar om öppenhet inför att lära nytt. Denna svåra konst är troligen inget resultat av odlingen, utan den föregår den. En nyfikenhet som luktar sund jord och medmänsklighet. I mina samtal visar det sig att eldsjälarnas gröna intresse ofta har väckts tidigt i livet, för att återuppträffa senare. Ideellt engagemang blir då ett möjligt sätt att ge uttryck för detta intresse.

Tänk om denna nyfikenhet kunde föra samman tjänstepersoner och frivilliga. Och det gör den, åtminstone ibland. En tjänsteperson som på vägen hem från jobbet tar den där extra svängen förbi odlingen. Eller som ringer upp en eldsjäl och frågar hur det är. Som när kommundirektören kom förbi och fotograferade Strandplanteringen, vilket förstas gav både spridning i sociala medier och kraft till Habib att fortsätta. Förhållningssätten är lika många som alla arbetsuppgifter som väntar i kommunhuset, men ett av alternativen är och förblir det nyfikna mötet.

Hållbarhet och innovation handlar för mig om att lära sig av varandra. Det är viktigt att våga ta steg utanför ramen och prova att se om man hittar en ny form att arbeta. Det handlar mycket om att jobba i dialog och att som tjänsteperson förstå att det samarbetet ger lika mycket tillbaka till mig som till invånarna som deltar. – Chef

En chef på kommunen berättar om den förändringsresa som kommunen gick igenom, med nya samarbeten och nya leverantörer i en prövande omställning. Ledarskapet i detta återkommer i våra samtal utifrån ambitionen att skapa det engagemang som krävs för både arbetsglädje och effektivitet. Hen menar att hållbarhet just innebär att byta perspektiv för att se saker på ett nytt sätt. Samtidigt som rollen som tjänsteperson är styrd av regler och uppdrag i organisationen kan alltså ändå detta nyfikna lärande stimuleras, och jag tänker själv att detta är viktigt i alla förändringsprocesser.

Inom offentlig, privat och civil sektor finns personer och grupper som är nytänkande och som tänjer på rådande strukturer och processer ... De kan sägas pollinera nätverket med sin kunskap från olika sammanhang och bidrar därmed till en gemensam kunskapsuppbyggnad över tid. Idag är det dessa personer och grupper som står för kontinuiteten och lärandet i samverkan, men oftast utan formellt uppdrag eller ansvar att göra detta. – Borgström

Om hållbarhet för kommunen bygger på en idé om lärande och nyfikenhet, där tjänstepersonen själv inte har svaren på förhand, då öppnas fler möjligheter som i förlängningen kan leda till en givande samverkan. Allt lärande är kontextuellt och därmed egentligen aldrig statiskt. Att lära sig om att exempelvis utveckla en plats är en

process, och inte en produkt. I den processen kommer motivation och samarbete, vågar jag påstå, i stort sett alltid att behövas.

En dag i Skogsträdgården gick jag runt i den sena augustikänslan av frisk och lovande morgon. Avlägsna ljud från villaägare som sågar, promenerar och startar sin dag. Förbi kommer några grannar och undrar om det verkligen är ett valnötsträd som växer här. Den äldre mannen verkar säker på att det verkligen inte är en valnöt, men Margaretha och Christian förklarar lugnt vilka olika sorter som finns och att de själva har planterat trädet. Det är ett lärande som sker i tusentals liknande möten i civilsamhället varje år, och som vi alla kan skapa i vår vardag. Det är ett lärande bortom verksamhetsberättelser och bokslut, och det är ett nytänkande som jag har mött hos både tjänstepersoner och eldsjälur.

Vems är ansvaret för samverkan?

De flesta insatserna i boken vårdar platser som annars skulle ha se annorlunda ut, det vill säga det är bättre nu än tidigare. Men vad säger vi, hypotetiskt sett, till de invånarna som hellre hade sett att platserna förblev orörda? Att ställa frågan innebär att vara nyfiken på alternativen och på att olika lösningar kan behövas över tid. Vems är egentligen ansvaret för att utveckla platserna? Vi kan påminna oss fallet med körsbärsträdet som fastighetsägareföreningen ville, men inte fick plantera. Vem företräder kommunen när den säger nej till en sådan plantering, delvis utifrån en uppfattning om att ingen annan har rätt att ta kommunens mark i anspråk?

Lagstiftningen påverkar kommunernas handlingsutrymme, och är en fråga om tolkning och tillämpning. Ingen kommun kommer undan detta tolkningsansvar och det finns mängder av områden där frågan om kommunens roll skulle kunna ställas. I mina samtal med chefer på Huddinge kommun har jag bland annat mött invändningen att de

här grönyrtorna är så kallad allmän platsmark, vilket enligt Plan- och bygglagen innebär att ansvaret för att skapa och sköta platserna är kommunens. En strikt tolkning innebär att kommunen inte alls kan ta ansvar för vad andra planterar, vilket i ett slag i princip skulle kunna omöjliggöra ideella insatser på sådan mark. Det kan också innebära att kommunen inte ens kan ta över hanteringen av sådana planteringar med mindre än att Kronofogden bistår. Allt detta enligt kommunens egen tolkning.

En mindre strikt tolkning innebär att kommunen förvisso har ett ansvar för att säkerställa allmänhetens tillgång till platserna, men att underhållet mycket väl kan skötas av andra. Samma lag anger till exempel att kommunen ska verka för en estetiskt tilltalande stadsmiljö samt att de vara ordnade på ett ändamålsenligt sätt och i enlighet med ortens sed. Återigen blir det en fråga om tillämpning och tolkning, och utifrån just den här bokens verksamheter är det Plan- och bygglagen som är relevant; för andra föreningsverksamheter gäller självklart andra regelverk.

Det kan se ut som ett slags professionalisering av relationen med civilsamhället, där kommunen förväntar sig att föreningarna har specialistkunskaper. I forskningen talas det också om en förskjutning mot starkare och mer tjänsteproducerande idéburna organisationer, vilket väcker frågan om hur kommunerna bemöter det vardagliga ideella arbetet som är helt oavlönat. Kan det finnas en risk för att kommunerna glömmer bort de små, helt ideella föreningarna?

Eftersom villkoren för civilsamhällets organisationer tycks skilja sig åt kan det vara så att sådana organisationer som har möjlighet att erbjuda tjänster som efterfrågas kan upprätthålla samarbete med det offentliga medan organisationer som inte kan erbjuda sådana tjänster blir allt mindre relevanta för statligt och kommunalt stöd.
- von Essen

Det är inte möjligt, anser jag, att skriva om de här frågorna utan att beröra frågan om det yttersta ansvaret, som ju vilar på de förtroendevalda.

Till att börja med behövs ett genuint intresse för de verksamheter som man som chef är satt att ansvara för, vilket absolut förekommer i mina samtal med ansvariga chefer. Det kan, enligt min erfarenhet, också vara en fråga om organisationskultur. Är det möjligt för en kommunal chef att prioritera att ta sig tid att förestå en ideell verksamhet, och vilken är inriktningen som den politiska ledningen anger? Kanske finns det ingen sådan riktning alls, vilket innebär att de tydliga ramarna förmodligen styr mot andra prioriteringsområden.

Hur är det då att vara ansvarig politiker? Först och främst brukar det finnas en politisk inriktning för mandatperioden, och det är ytterst den som styr. I begreppet folkvald finns samtidigt en påminnelse om att lyssna på folket. Att *genomföra* politik är onekligen en viktig uppgift, men att ständigt och nyfiket vilja ompröva sin egen politiska agenda är, enligt mig, lika viktigt. Det vill säga, att lägga örat mot marken och att lyssna på invånarnas synpunkter – och därefter vara beredd att ifrågasätta sitt eget politiska program, om verkligheten har sprungit ifrån det. Mandatet att förändra har (minst) två sidor: förändra genom att genomföra politik – och förändra genom att själv förändras.

Oavsett om denna dubbla roll erkänns eller inte, är det svårt att få något gjort som kommunpolitiker utan bra underlag. Och det finns alltid ett visst utrymme för en förtroendevald att be förvaltningen om detta, och därifrån även formulera till exempel uppdrag som tjänstepersonerna får jobba vidare med.

1. En envis viol lyfter sig upp över marken i Bygdegårdsparken, inte helt olikt eldsjälens Oscar. 2. Riitta kollar hur det går för bönorna i år; i Pallkrageodlingen finns alla möjlighet att odla för husbehov.

Instead of spending all allocated public funds on treatment of stress complaints, part of this money could be invested in preventing stress by laying out gardens, parks and natural environments in cities. – Grahn och Stigsdotter

Ett helhetsperspektiv som verkar hållbart är att se ideella och myndighet som kompletterande krafter, som vid behov kommer att samverka. Det finns kanske ingen motsättning mellan den parkskötsel som kommunens upphandlade företag bedriver och den verksamhet som den frivilliga föreningen utför. Och vidare så kan vi se att på just de här sex platserna tar eldsjälarna ansvaret, oavsett vem som formellt har det. Men detta perspektiv verkar inte alls gå ihop med den striktare lagtolkningen.

En vanlig invändning utifrån just den striktare tolkningen är att de ideella inte kan garantera en långsiktighet på platsen. De kan ju tappa orken eller helt enkelt välja att göra något annat. Det finns förstås ingen slutlig hållplats för när till exempel Skogsträdgården kommer att vara färdig. Att samtala med Christian och Margaretha kan kännas just som att det inte finns någon förutbestämd väg framåt. Det är en strävande resa tillsammans med andra, med en törst efter att skapa, så och skörda.

Ett tips vi brukar ge till andra är att gärna odla nära där man bor. Vi kände att det var självklart att vi skulle få ta ansvar för vår mark, den som är nära oss. Det är ju vi som bor här som vistas här och om vi sköter om det så ska vi också få lov att göra det. Det var det som vi ville när vi startade. – Margaretha, Skogsträdgården

På den här frågan har jag själv upplevt många gånger att frågan om mod kommer in. Förvisso är detta, i fallet med just Huddinge, samtidigt

ett av kommunens grundläggande värdeord i kommunens övergripande vision. Men vad betyder det i praktiken när en tjänsteperson ska hantera såväl den årliga budgeten som bristen på tydliga direktiv till förmån för civilsamhället? Lägg därpå en upplevd osäkerhet med hur länge det ideella arbetet finns kvar. Vilken betydelse får då mod för att våga ge eldsjälarna en chans? Är det okej att en chef säger ja till en körsbärsträdsplantering i Stationsparken med hänvisning till kärnvärdet mod?

Det finns ofta ett utrymme, för såväl politiken som för tjänstepersoner, att skapa en tydlighet i inriktningen utan att de enskilda avgörandena behöver beslutas i formella politiska beslut. En övergripande strategi för hur kommunen vill bemöta ideella insatser skulle kunna vara ett sätt att skapa en sådan tydlig inriktning. De övergripande kärnvärdena kan vara ett annat. På något sätt behöver i alla fall en kommun se till att ansvaret för den kommunala marken faktiskt existerar i praktiken. Är då en mer eller en mindre strikt lagtolkning den lämpligaste? Behövs det, precis som för samverkan med det lokala näringslivet, också en civilsamhällesstrategi?

Vad är mest demokratiskt?

Frågan om ansvar kan leda till frågan om vad som är det mest demokratiska sättet att utforma verksamheten. Givet att marken i dessa fall ägs av kommunen, ska förstås kommunen ansvara för den. Men vilket utrymme finns då för invånare som själva vill bidra?

Strandpalmen i Vårby beskrevs av Habib själv som ett demokratiskt exempel, när han lyssnade in andras önskemål och gjorde, så att säga, sig själv till uppdragstagare från folket. Betyder det att vi får mer demokrati om ideella krafter också får vara en arena för utveckling? Eller innebär de ideella krafterna att vi går emot kommunens grundläggande skötselansvar och därmed snarast undergräver demokratin?

I samtal med kommunen har jag mött perspektivet att kommunens roll behöver stärkas i tider då kriminella nätverk hotar demokratin. Av och till har det också i vårt land förts en debatt om för- och nackdelar med att ideella krafter utför aktiviteter i, och för, kommunerna. För platserna i den här boken kan jag konstatera att någon annan person eller organisation knappast hade bemödat sig om att göra någon av insatserna, eller något som liknar det. Men jag har ändå mött synpunkten att det hade varit mer demokratiskt om ingen aktivitet alls hade skett på dessa platser, eftersom det ju inte finns något tydligt beslutat uppdrag inom kommunen att göra detta.

Ett svar på det är att en mycket tydlig majoritet av befolkningen över tid anser att ideellt arbete hjälper människor att ha en aktiv roll i ett demokratiskt samhälle. Eftersom civilsamhällesfrågor sällan står högt upp på den politiska agendan i allmänna val är det förstås svårt att säga något om väljarnas demokratiska uppdrag till de folkvalda, men det är tydligt att människor i allmänhet ser positivt på den typen av insatser som det här handlar om.

Ett annat svar är att hållbarhet, i meningen lokal förankring och sammanhang, är lika viktigt som formell demokrati. Med tanke på till exempel Annsofis och Lasses medvetenhet om sammanhållningens betydelse, är det svårt att se någon motsättning mellan demokrati och skötseln av Stationsparken. Och kommunen har som markägare alltid möjlighet att ingripa, om underhållsansvaret delvis ges till en förening.

Svaret på frågan vad som är mest demokratiskt blir förmodligen att det beror på de särskilda förutsättningarna i varje enskilt fall. Ju mindre risken är för inblandning av kriminell verksamhet, desto svagare är förstås denna invändning som ett sätt att neka samverkan.

En del har ju frågat under åren varför jag håller på med det här och om kommunen struntar i platsen. Jag brukar svara att kommunen hjälper till med borttransport och inte har oändliga resurser och att det också finns andra områden där det kan vara svårare att få ideella krafter att ställa upp. – Annsofi, Stationsparken

Vi kommer inte ifrån att det finns olika uppfattningar om vad den kommunala marken ska användas till, särskilt i en tillväxtkommun som Huddinge. Kommunens översiktsplan är – ytterst – det demokratiska instrument som finns, för att styra markanvändningen. Men samhället är samtidigt – ytterst – inte något annat än de människor som skapar olika relationer i det. Så kan vi hitta ett sätt att styra samhället på flera nivåer, genom att också skapa plats för nya initiativ?

Citatet från Annsofi pekar på de ideella krafternas förståelse för att kommunen inte kan göra allting, och att de själva kan vara en kompletterande kraft. Ett slags *win-win* genom att kommunen kan lägga mer tid i stället på platser där det inte finns eldsjälar som gör en insats. Finns det inte också en demokratisk aspekt, utöver att det kan optimera ekonomiska resurser, i det som hon uttrycker? Om ansvaret för en hållbar kommun är gemensamt, bidrar inte dessa verksamheter då till att stärka kommunens förmåga att genomföra uppdrag från väljarna? Vilka ideella initiativ kan få ta plats *samtidigt* som demokratin stärks?

Vad är mest ekonomiskt?

Frågan om vad som är mest ekonomiskt vid till exempel beslut om en grönyta är delvis en fråga om vad som inkluderas i beslutsunderlagen. De aspekter som boken tar upp kan för en enskild tjänsteperson vara svårfångade och finns knappast i sin helhet med i kommunala beslut. Och det som inte går att beskriva med en rimlig arbetsinsats lämnas nog därhän.

Det blir också en fråga om organisatoriskt lärande. Drar myndigheten några slutsatser av de exempel som redan finns? När kommunen stängde kiosken på Vårbystranden mitt i sommaren 2018 agerade Shabnam utifrån sin kärlek till platsen. Det ledde till en uppryckning av platsen, med förlängda öppettider för kiosken och en mängd olika kulturella evenemang. Hur värderas denna utveckling i ekonomiska termer? Är det någon på kommunen som i efterhand lär resten av organisationen att civilsamhället faktiskt kan sägas ha räddat situationen?

Trädgårdsomsorgen vid Stationsparken är ett annat bra exempel på det som vi behöver berätta om. Det som annars riskerar att falla i glömska, just för att det inte syns. Den samverkan som skapas genom fastighetsägarföreningens enträgna och konstruktiva insatser sker till stor del i det tysta. Risken är att precis de saker som är återkommande hinder – till exempel att inte ha en tydlig kontaktperson, att inte få en tydlig återkoppling på det som de gör eller att kunna ta del av en tydlig plan för vad kommunen vill med platsen – inte heller uppmärksammas.

Det är ett initiativ som ingen ger uppskattning för, men som har ett stort värde. Jag tror att Annsofi har en egen övertygelse om att arbetet har gjort platsen vackrare och det räcker för henne. – Chef

Vi kan konstatera att insatserna i boken bidrar med olika värden och kvaliteter. Det må vara svårt att mäta och på en myndighet är det inte självklart att beslutsunderlagen innehåller olika bedömningar av konsekvenserna av stöd och samverkan. Men om ingen berättar om vad eldsjälarnas gröna fingrarna åstadkommer, hur ska då andra kunna värdera det? Frågan om vad som är mest ekonomiskt blir därför delvis en fråga om makt: det är myndigheten som skapar beslutsunderlagen

och det är tjänstepersonerna där som – medvetet eller omedvetet – avgör vad som ska synas och värderas.

Interventions to increase or improve urban green space can deliver positive health, social and environmental outcomes for all population groups, particularly among lower socioeconomic status groups. There are very few, if any, other public health interventions that can achieve all of this, and especially the impact on active lifestyles, mental well-being and social interaction is frequently highlighted as a key benefit. – WHO

Hur, och vem, skulle kunna mäta det som människor skapar på dessa platser? Låt oss kanske i stället nöja oss med att ställa frågan om de ideella verksamheterna i den här boken skulle kunna inkluderas i beslutsunderlagen, när det till exempel handlar om ett beslut som berör platsen som de odlar på. Vad skulle för- respektive nackdelarna vara med att skapa lite mer av en helhetssyn genom att ta in den ideella verksamheten?

Det är svårt att inte nämna Oscars nästan oändliga engagemang i Bygdegårdsparken. Frågan är hur en myndighet skulle kunna finansiera skötseln av parken på samma servicenivå utan att lägga ner stora resurser i form av löner.

Jag möter ju åsikten från andra att det är konstigt att göra allt det här utan ekonomisk vinning. Och i samhällets ögon är jag därför en idiot. En idiot som väljer att lägga ner all denna tid. Men det är ju det som det handlar om, för att få föreningen att fungera. Det är viktigt att allmänheten vet det. – Oscar, Bygdegårdsparken

Någonstans här infinner sig också ett ifrågasättande av själva frågeställningen: varför skulle vi ens bemöta oss om att värdera *nyttan* med dessa verksamheter? I likhet med annan konstnärlig eller kreativ verksamhet så kan ett legitimt svar vara att det ideella arbetet i den här boken handlar om meningsskapande aktiviteter som varken kan eller bör mätas. De har ett eget värde i sig för de som utför det, och förmodligen stärker de i förlängningen också sammanhållningen i samhället.

Är samverkan ett tillstånd eller en process?

Avslutningsvis har denna fråga vuxit fram som relevant, eftersom den kan kopplas till det som forskningen säger om betydelsen av kontinuitet och kommunikation. Om vi tänker oss ideellt arbete som ett möjligheternas fönster som bara står öppet under en viss tid, då uppstår frågan om hur olika tidshorisonter kan samspela och mötas. Samverkan som *tillstånd* existerar på det sättet här och nu, medan samverkan som *process* i stället sker över tid och på ett föränderligt sätt. Just denna föränderlighet – det är min egen bedömning – kan vara svårt för kommunen att hantera. Dels är ideellt engagemang till sin natur potentiellt varierande över tid, dels finns ständigt en extern påverkan från omvärlden som gör att möjligheter kommer och går.

Om Margaretha och Christian skulle ha fortsatt att vänta på svar, vid just det tillfället då de faktiskt väntade, då hade de kanske aldrig kommit vidare med sin verksamhet? Och vad hade hänt med idén till en Grannsamverkansträdgård, om Karin innan starten hade gått vidare med frågan till en kommunal chef för att få ett svar, som kanske aldrig hade kommit? Om samverkan är ett tillstånd, så kommer det vid många sådana tillfällen inte att leva vidare, eftersom *både* kommunen *och* de ideella inte är redo just då. Men om samverkan ses som en process, ja då verkar en del möjligheter öppnas upp. Som ett frö i jorden, som odlaren själv kanske inte ens vet om, och som gror inte första året, utan först året därpå. För att förutsättningarna då är de rätta.

Hos eldsjälarna i denna bok finns en beredskap för att samverka. Inte i något samtal har jag hört något annat än en positiv inställning. Hos kommunen är denna mer blandad, vilket kanske inte är så märkligt. Det är mycket som en tjänsteperson ska hantera under en begränsad tid, och det ideella initiativet står ofta inte högst på agendan. De bästa exemplen på samverkan har jag sett när det finns ett verkligt intresse hos tjänstepersonen i fråga, antingen av själva verksamheten eller helt enkelt av att lösa uppkomna problem. Det sistnämnda kan ske snabbt och effektivt tack vare kommunens stora förmåga. I fallet med Bygdgårdsparken såg vi till exempel att samverkan fungerar väl just vid särskilda evenemang, eller som tillstånd, men knappast som process kring strategiska frågor för framtiden.

Stationsparken är ett annat konkret exempel: föreningen arrangerar en vårstädning och kommunen hämtar upp det ris och skräp som samlas in. Det som föreningen uppskattar mest är kommunikationen och över lag är uppfattningen att kommunen har ökat sitt engagemang under de dryga två decennier som de har engagerat sig. Fastighetsägarföreningen slutar inte med sin verksamhet i "dåliga tider", det vill säga när kommunikationen med kommunen fallerar av någon anledning. De har tålamod och genomförandekapacitet och ser samverkan mer som en process – det som jag ibland har beskrivit som den konstruktiva ansatsen. Det innebär att tillståndet just nu inte är hela bedömningen från föreningen, även om den enskilda insatsen sker under en dag och säkerligen för kommunen uppfattas som en samverkan som tillstånd (eller troligare som "projekt").

Det handlar inte i första hand om specialiserade kunskaper om olika hållbarhetsfrågor, utan att få en mångfald av lokala kunskapare att kommunicera och arbeta med varandra. Avgörande kompetenser för att hantera samverkansbehovet som finns är att kunna leda samverkansprocesser med lika mycket fokus på en bra process som på själva resultatet av processen. - Borgström

Ytterligare ett exempel är den där vattenpumpen som har nämnts tidigare, där alltså Karin och Grannsamverkansträdgården lyckades förvärva en ny pump i god samverkan från exploatören. Det var bara det att kommunen aldrig fanns med som en samverkanspart och som markägare blev de senare tveksamma till att hjälpa till med installationen. Enskilda tjänstepersoner var beredda att försöka lösa problemet, även om de tekniska förutsättningarna var svåra. I skrivande stund är frågan inte löst, men exemplet visar hur en för platsen viktig fråga kräver tålamod för att hanteras i en samverkan. Å andra sidan visar starten för just denna plantering att det den gången räckte med ett ja från en tjänsteperson, för att det ideella arbetet skulle starta. Troligen inte helt förankrat i kommunorganisationen, men en betydelsefull samverkan vid just ett tillfälle.

Det krävs ofta ett processtänk för att planera, utföra och förankra saker över tid. Samma sak kan förstås sägas om de ideella: förmågan att jobba i process framstår som en nyckelfaktor för att kunna skapa de rätta förutsättningarna för samverkan. Och detta verkar förutsätta både tålamod och kommunikation hos båda parter. Och, inte minst, en kontinuitet över tid som kan vara en utmaning både för en liten ideell förening och för en stor organisation med personalomsättning.

Samverkan blir en fråga om tajming, där drömscenariot är att såväl ideella krafter som kommunen förmår att inta ett helhetsperspektiv över tid. Det behövs en organisatorisk kapacitet som skapar långsik-

tighet. Att betrakta samverkan som åtminstone delvis en *process* över tid kanske kan bidra till det. Det kan också skapa det utrymme eller den frihet som har varit som en grön tråd i bokens berättelser. Friheten att få använda sin skaparlust på just den där platsen som man älskar. Friheten i det utrymme där ens egna drivkrafter skapar möten med andra medmänniskor, och därmed sammanhållning.

Epilog

Vi vet numera en hel del om varför människor dras till vackra stadsmiljöer, planteringar och vatten. Platser där hjärnan får vila i oändliga gröna nyanser, som ett slags återknytning till naturen som vi minns den. Där våren sjungs in av ivriga fåglar och lekande barn och där hösten välkomnas av människans behov av återhämtning – där det finns en närhet mellan människa och natur året om.

Platserna i den här boken är som superlokala hälsogivare, där eldsjälarna skapar det som i första kapitlet kallade för *stepping stone*-effekter – alltså den folkhälsa som kan fås av att människor har riktigt nära till en liten grönyta. Och det finns så många fler frön, på liknande platser, som bara väntar på att få spridning för att skapa både vackra stadsmiljöer och inkluderande sammanhang. I skrivande stund finns fler exempel där Huddingebor på olika sätt försöker bidra med skötsel och platsvård, och självklart också inom andra områden än odling.

Och som en av kommunens chefer påminner mig om: mycket handlar till slut om hur vi som samhälle värderar grönyterna. Om inte den gröna kompetensen finns på kommunen, så lär inte ideella insatser kring odling heller bemötas särskilt varmt. Denna insikt var en av anledningarna till att jag även ville ta med forskningsrön.

Den här boken är skriven utifrån de ideellas perspektiv, men i ett försök att se samhörigheten mellan dessa och myndighetens mer formella representanter. På ett liknande sätt vill jag avsluta med några reflektioner som har funnits med mig under de år som jag har gjort intervjuer och själv funderat över varför samverkan är så svår att få till.

Ett av problemen för samverkan är *riskan för formalism*. De ideella krafterna känner till de lokala förutsättningarna, är duktiga på att inkludera invånare och har en innovationsförmåga som bidrar till ökad hållbarhet. Men i likhet med många småföretagare brinner de sällan för administration eller dokumentation. Kommunen kan därför riskera att ställa för höga formella och teoretiska krav, och därmed missa att se vad kommunen kan lära. I stället behöver den praktiska och hävdvunna kunskapen uppvärderas, liksom modet att lita på de lokala krafterna.

Vidare finns det inslag av något som jag vill kalla för *riskan för det övergivna ansvaret*. Genom att hålla för hårt på det egna ansvaret för den egna marken, så riskerar kommunen att tappa kontrollen. Åtminstone när det gäller kommuner med stort markinnehav finns risken att markområden förblir orörda i stället för vårdade. Det överdrivna ansvaret blir då ett övergivet ansvar, och denna tveksamhet i att använda sig av ideellt arbete kan finnas inom andra områden än odling och trädgård.

Det finns också tendenser till ett *kollektivt skuldbeläggande* i samma stund som kriminella aktörer blir ett argument för att undvika samverkan med civilsamhället. Oförmågan att differentiera mellan olika initiativ skapar en ofruktbar jordmån för denna typ av ideellt arbete. Eldsjälarna i denna bok är alla uthålliga och kompetenta och har många gånger visat sig vara beredda att frivilligt sköta om marken. Men så länge kommunen generaliserar ideella initiativ, så länge riskantaganden förblir just antaganden och så länge tjänstepersoner inte tar sig tiden att göra en egen bedömning av kvaliteten i verksamheten – då kommer de ideella krafterna att känna sig motarbetade.

Samtidigt som bokens verksamheter på flera punkter stöder forskningen om samverkan, finns det en aspekt som möjligen är mer svårfångad men som för mig framstår som grundläggande. Under arbetet med boken har insikten vuxit att det finns en samverkansfaktor

som vi kan kalla *relationskompetens*. På samma sätt som med andra relationer kanske det finns en poäng med att gå tillbaka till grunden för samarbete människor emellan. Då ter sig begrepp som *jämlikhet*, *omsorg* och *frihet* vara viktiga.

Jag sitter en dag på Shabnams bänk vid Strandplanteringen och reflekterar. Bänken hittades tydligen av en granne som tycker om att dyka, och som fann den på botten i Målarvattnet. Nu står den där intill strandkiosken på den eleganta och stensatta scenen, och sittandes där med Frank Sinatra i högtalarna har jag hela mästerverket framför mig. Hon kallar det så själv, det som de under åren har åstadkommit här. Inget mindre än ett mästerverk. Och det hon verkar mena är att deras insats förtjänar respekt från kommunen. Shabnam återkommer till betydelsen av att en chef ser och förstår henne, och nu så här i efterhand så kan jag se det i ljuset av de behov som detta kanske uttryckte: behovet av en jämlik position och att bli respekterad därifrån; behovet av omsorg och nyfikenhet på varandra; behovet av frihet och att få utrymme att göra det som varje part är bäst på. Lite grann som i alla hälsosamma relationer.

Avslutningsvis vill jag uttrycka det tack för vilket orden inte räcker till. Habib, Shabnam, Karin, Oscar, Annsofi, Lasse, Riitta, Christian och Margaretha. Tack för all inspiration som följde med själva arbetet med boken. Tack för alla sanna och sårbara samtal om engagemanget och om utmaningarna. Tack för modet och kraften att hålla kvar hjärtat mot jorden och vårda nyfikenheten kring planteringarna.

Tack också till alla testläsare, som har balanserat upp mitt stundtals sviktande självförtroende i det ibland tunga arbetet med boken. Ni som har kommenterat, kritiserat, berömt och kommit med alternativa förslag – utan er hade denna resa blivit både kortare och sämre.

Citat och referenser i boken

- » Sid 28. Om modellen med *perceived sensory dimensions*. Stoltz, Jonathan och Grahn, Patrik (2021).
- » Sid 30. Citat om naturmiljöernas betydelse. Grahn, Patrik (2012), sid 213.
- » Sid 30. Citat om naturen och människans känsla av hemvist. Ottosson, Åsa och Ottosson, Mats (2020), sid 133.
- » Sid 31. Citat om relationen till sin omgivning. Ottosson, Åsa och Ottosson, Mats (2020), sid 144.
- » Sid 34. Citat om kunskap och samarbete. Dahlberg, Annika och Borgström, Sara. (2017b), sid 181-182.
- » Sid 37. Citat om hälsan hos frivilligt aktiva. Lundåsen, Susanne (2005), sid 35.
- » Sid 39. Citat om nyttigheter. von Essen och Svedberg (2022), sid 357.
- » Sid 40. Citat om medlemskap. Einarsson, Torbjörn och Wijkström, Filip i von Essen (2021), sid 36.
- » Sid 40. Citat om kontaktpunkt. Borgström, Sara (2019), sid 36.
- » Sid 41. Citat om kunskap. Borgström, Sara (2017), sid 206.
- » Sid 43. Citat om hur initiativ bidrar till hållbarhet. Borgström, Sara m fl (2017a), sid 198.

- » Sid 45. Citat om förtroende. Borgström, Sara (2019), sid 31.
- » Sid 193. Citat om kontakt med natur. Grahn, Patrik (2012), sid 210.
- » Sid 195. Citat på engelska om närvaro av andra. Stoltz, Jonathan och Grahn, Patrik (2021), sid 6.
- » Sid 206. Citat om makt och frihet. Borgström, Sara (2017), sid 207.
- » Sid 212. Citat om kommunal förvaltning. Wallman Lundåsen, Susanne i von Essen (2021), sid 73.
- » Sid 217. Citat om nytänkande. Borgström, Sara (2019), sid 34.
- » Sid 221. Citat om civilsamhällets organisationer. von Essen (2021), sid 87.
- » Sid 224. Citat på engelska om investeringar. Grahn, Patrik och Stigsdotter, Ulrika (2003), sid 16.
- » Sid 229. Citat på engelska om interventions. WHO (2017), sid 5.
- » Sid 232. Citat om lokala kunskapare. Borgström, Sara (2019), sid 38.

Litteratur i urval för vidare läsning

Borgström Sara et al (2017a). "Lokala initiativ - en outnyttjad potential i Stockholmsregionens arbete för hållbar utveckling". Sid 189-211 i Ymer, årsbok för Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi.

Borgström, Sara et al. (2017b). "Urbana gröna allmänningar för alla - eller inte? Tillgänglighet och mångfunktionalitet i en föränderlig stad" i Urban Utveckling och Interaktion, Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi red., Stockholm : SSAG, Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi, 2017, s. 165-188.

Borgström, Sara (2019). "Kommunens nya roll som långsiktig brobyggare", sid 27-40 i Algehed, Jessica m fl (2019) Innovation och stadsutveckling, en forskningsantologi om organiseringsutmaningar för stad och kommun.

von Essen, Johan m fl (2021). *Det svenska civilsamhället*, en introduktion. Idealistas förlag.

von Essen, Johan, och Svedberg, Lars (2022). *Engagemangets gestaltningar - insatser i och utanför civilsamhället*. Lund: Studentlitteratur.

Grahn, Patrik (2012). "Natur och hälsa i en alltmer urban livsmiljö" i Socialmedicinsk tidskrift 3/2012, sid 207-216.

Grahn, Patrik och Stigsdotter, Ulrika (2003). "Landscape planning and stress" i Urban Forestry & Urban Greening 2 (2003), sid 1-18.

Grahn, Patrik och Stigsdotter, Ulrika (2010). "The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration". Landscape and Urban Planning nummer 94. Sid 264-275.

Lundåsen, Susanne (2005). *Frivilliga insatser och hälsa*. Statens folkhälsoinstitut. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.

Ottosson, Åsa och Ottosson, Mats (2020). *Närmare naturen, vetenskap och vetskap om varför vi mår bra därute*. Bonnier Fakta.

Stoltz, Jonathan och Grahn, Patrik (2021). "Perceived sensory dimensions: An evidence-based approach to greenspace aesthetics" artikel i Urban Forestry & Urban Greening nummer 59, 126989.

WHO (2017). *Urban Green Space Interventions and Health. A review of impacts and effectiveness*. Rapport från Regional Office for Europe of the World Health Organization (2017).

